

**PÕLLUMAJANDUS
JA MAAELU
2011**

MAAMAJANDUSE INFOKESKUS

PÕLLUMAJANDUS JA MAAELU 2011

Järeda
2011

Sisukord

Jooniste ja tabelite loetelu	7
Lühendid	9
Maaelu säilimiseks on vaja kaugemaid eesmärke. <i>Helir-Valdor Seeder</i>	11
1. Põllumajanduse ja toidutööstuse areng	12
1.1. Põllumajandus- ja toidusektori osatähtsus Eesti majanduses. <i>Andres Oopkaup</i>	12
1.1.1. Tootmine	12
1.1.2. Töötlemine	14
Esimene kokkuvõte põllumajandusloendusest. <i>Eve Valdvee</i>	16
1.2. Globaalsed arengud toidutootmises. <i>Ruve Šank</i>	18
1.2.1. Toiduhinnad tõusevad	20
1.2.2. Bioenergeetika võidukäik	21
1.2.3. Jaekaubanduse kontsentratsioon	22
1.2.4. Otseturustuse võimalused	22
1.2.5. Mahetootmise mahud	23
1.2.6. Maaelu kvaliteet	23
Toidukaupade hinnatrendid Eestis ja maailmas. <i>Marje Josing</i>	24
2. Tootjalt tarbijani. <i>Marju Aamisepp, Eduard Matveev</i>	26
2.1. Taimekasvatus	26
2.1.1. Teravili ja söödakultuurid	26
2.1.2. Raps ja rüps	27
2.1.3. Kartul ja köögivilid	28
2.1.4. Puuviljad ja marjad	29
2.1.5. Kokkuostuhinnad Eestis ja ELis	30
2.2. Loomakasvatus	32
2.2.1. Piimatootmine	33
2.2.2. Lihatootmine	34
2.3. Mahetootmine	36
Ühistegevus ajab juuri. <i>Kaul Nurm</i>	38
Mahetoodangu tootearendus ja turustamine. <i>Jaanus Murakas</i>	40
3. Maapiirkonna arengust eile, täna ja homme	42

Koostanud: **Marju Aamisepp, Eduard Matveev**
Toimetanud: **Heiki Raudla**
Kujundanud: **Merike Arbet**

Kirjastanud: **Maamajanduse Infokeskus**
73602 Jäneda, Lääne-Viru maakond, Eesti
www.maainfo.ee

Trükkinud: **AS Pajo**

ISSN 1736-437X
Autoriõigus: Maamajanduse Infokeskus 2011
Väljaanne on koostatud EV Põllumajandusministeeriumi tellimusel
Väljaande andmete kasutamisel palume viidata allikale

3.1. Maaelu arengu poliitika. <i>Marko Gorban</i>	42
3.1.1. Maaettevõtlus.....	43
3.1.2. Maaturism.....	43
3.1.3. Toetused ettevõtluse mitmekesistamiseks.....	44
3.1.4. Sotsiaalne keskkond.....	44
3.1.5. Kohalik algatus.....	45
3.1.6. Toetused elukeskkonna parandamiseks.....	46
Visioon maapiirkondade arengust. <i>Toomas Kevvai</i>	46
3.2. MAKi meetmete rakendamise analüüs. <i>Mati Mõtte, Iiri Raa, Eneli Viik</i>	48
3.2.1. MAKi 1. ja 3. telje meetmete rakendamise tulemused.....	48
3.2.2. MAKi 2. telje meetmete rakendamise tulemused.....	53
4. Põllumajandussektori majanduslik olukord. <i>Marju Aamisepp, Eduard Matveev</i>.....	57
5. Teadus- ja arendustegevuse mõju põllumajandus- ja toidusektori arengule. <i>Aret Vooremäe</i>.....	60
Lisad	
Põllumajanduskultuuride kasvupind.....	63
Põllumajanduskultuuride saak.....	64
Mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus.....	65
Põllumajanduse majanduslik arvepidamine.....	66
Põllumajandussaaduste tootmise vahendite ostuhinnaindeksi muutus.....	67
Põllumajandussaaduste tootjahinnaindeksi muutus.....	67
Otsetoetuste ja täiendavate otsetoetuste ühikumäärad, 2004 – 2010.....	68
Toetuste struktuur, 2010.....	68
Makstud toetused põllumajandustootjatele ja töötajatele ning maaelu arenguks.....	69
Põllumajandusele ja maaelu arenguks makstud toetused, 2004 – 2010.....	70
Makstud toetused põllumajandustootjatele ja töötajatele ning maaelu arenguks maakondade lõikes, 2010.....	70

Jooniste ja tabelite loetelu

Joonis 1	Põllu- ja metsamajanduse, kalapiüügi ning toidusektori osatähtsus SKPs aastatel 2005–2010.....	12
Joonis 2	Põllumajanduse kogutoodang ja tööhõive aastatel 2005–2010.....	12
Joonis 3	Põllumajanduses hõivatute osatähtsus tööealises elanikkonnas aastatel 2005–2010.....	13
Joonis 4	Teraviljakasvatus Eestis aastatel 2000–2010.....	13
Joonis 5	Piimatoomine Eestis aastatel 1990–2010.....	13
Joonis 6	Põllumajandustoodete väliskaubandus aastatel 2005–2010.....	14
Joonis 7	Põllumajandustoodete eksport ja import 2010. aastal.....	15
Joonis 8	Põllumajandustoodete ekspordi ja impordi struktuur 2010. aastal.....	15
Joonis 9	Põllumajanduslike majapidamiste arv Balti- ja Põhjamaades aastatel 2001 ja 2010.....	17
Joonis 10	Põllumajanduslike majapidamiste osatähtsus põllumajandusmaa suurusklassi järgi Balti- ja Põhjamaades 2010. aastal.....	17
Joonis 11	Põllumajanduslike majapidamiste põllumajandusmaa osatähtsus suurusklassi järgi Balti- ja Põhjamaades 2010. aastal.....	17
Joonis 12	Põllumajandusmaa keskmine suurus Balti- ja Põhjamaades aastatel 2001 ja 2010.....	17
Joonis 13	Näljaste inimeste arv ja nende osakaal maailma elanikkonnas.....	19
Joonis 14	Maailma elanikkond ja toidunõudlus.....	19
Joonis 15	Maailma linna- ja maaelanikkond.....	19
Joonis 16	Veekasutus maailmas.....	20
Joonis 17	Maailma toiduainete hinnaindeks.....	21
Joonis 18	Tarnehela juhtimine.....	22
Joonis 19	Maapiirkonna osatähtsus territooriumist.....	23
Joonis 20	Toidukaupade hinnaindeks 2010. aasta augustist 2011. aasta augustini.....	24
Joonis 21	Peamiste põllukultuuride kasvupind aastatel 2005–2010.....	26
Joonis 22	Põllukultuuride kasvupinna struktuur Eestis 2010. aastal.....	27
Joonis 23	Peamiste põllukultuuride saagikused aastatel 1990–2010.....	28
Joonis 24	Taimekasvatussaadustega isevõrrestatuse tase aastatel 2005–2010.....	29
Joonis 25	Tera- ja kaunvilja ning rapsiseemne kokkuostuhinnad aastatel 2005–2010.....	31
Joonis 26	Karjade ja piimalehmade arvu muutus aastatel 2005–2010.....	32
Joonis 27	Piima tootmine ja kokkuost aastatel 2005–2010.....	33
Joonis 28	Piima kokkuostuhind aastatel 2005–2010.....	33
Joonis 29	Lihatootmine aastatel 2005–2010.....	34
Joonis 30	Sea- ja veiseliha kokkuostuhind aastatel 2005–2010.....	34
Joonis 31	Kasutatav mahepõllumajanduslik maa aastatel 2005–2010.....	36
Joonis 32	Mahepõllumajanduse areng Eestis aastatel 2005–2010.....	36
Joonis 33	Mahepõllumajanduslik maa ja tunnustatud ettevõtete arv maakonniti 2010. aastal.....	36
Joonis 34	Majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arv aastatel 2004–2010.....	43
Joonis 35	Toetus maaettevõtluse mitmekesistamiseks.....	44
Joonis 36	Toetused kohaliku elukeskkonna arendamiseks.....	45
Joonis 37	Programmiperioodi 2007–2013 jooksul määratud toetuse summad ja koguelarve (seisuga 31.12.2010).....	48
Joonis 38	Heakskiidetud 1. ja 3. telje taotluste arv ja toetust saanud ettevõtjate arv ajavahemikul 2007–2010.....	49

Joonis 39	Heakskiidetud taotluste osatähtsus esitatud taotlustest ajavahemikul 2007–2010	49
Joonis 40	Toetusesaajate arv võrrelduna püstitatud sihttasemetega 2010. aasta lõpu seisuga	50
Joonis 41	Määratud toetuste summa ja toetuste saajate arv ajavahemikul 2007–2010	50
Joonis 42	Keskised määratud toetuste summad toetuste saajate kohta (eurodes)	50
Joonis 43	Väljamakstud toetuste osatähtsus määratud toetustest meetmete lõikes 2010. aasta lõpu seisuga	51
Joonis 44	Määratud 1. telje toetuse summa maakonna ja toetusõigusliku pinna hektari kohta	51
Joonis 45	3. telje meetmete alusel määratud toetuse summa maakonna ja maapiirkonna elaniku kohta	51
Joonis 46	Toetuse saajate majandusnäitajate võrdlus sektori keskmisega	52
Joonis 47	Väljamakstud 2. telje toetuste jagunemine 2010. aastal	53
Joonis 48	2. telje erinevate toetuste jagunemine maakonniti 2010. aastal	53
Joonis 49	Maakasutus aastatel 2000–2010	57
Joonis 50	Tööjõu kasutus 100 hektari põllumajandusmaa kohta aastatel 2000–2010	57
Joonis 51	Kogutoodangu ja kogukulude suhe aastatel 2000–2010	58
Joonis 52	Brutoinvesteeringud põllumajandusmaa hektari kohta aastatel 2000–2010	58
Joonis 53	Võörkapitali osakaal koguvaredest aastatel 2000–2010	58
Joonis 54	Netolisandväärtus tööjõu aastaihiku kohta aastatel 2000–2010	59
Joonis 55	Netolisandväärtus tööjõu aastaihiku kohta 2010. aastal tootmistüüpide lõikes	59
Joonis 56	Toetuste osakaalu erinevused sissetulekutes aastatel 2000–2010	59
Tabel 1	Toidukaupade jaehinnad eestis, €	25
Tabel 2	Põllukultuuride kasvupind ja saagikus, 2009 ja 2010	27
Tabel 3	Köögivilja kasvupind ja saagikus, 2009 ja 2010	29
Tabel 4	Viljapuu- ja marjaaedade kasvupind ja saagikus, 2009 ja 2010	30
Tabel 5	Taimikasvatussaaduste toodang elaniku kohta, 2000-2010	30
Tabel 6	Tera- ja kaunvilja ning rapsiseemne kokkuostuhinnad (€/t), 2000-2010	30
Tabel 7	Teravilja kokkuostuhinnad Elis (€/t), 2010	31
Tabel 8	Loomade arv 31. detsembri seisuga, 2000-2010	32
Tabel 9	Loomakasvatussaaduste tootmine, 2000-2010	32
Tabel 10	Karjade arv suurusgruppide lõikes, 2005-2010	33
Tabel 11	Loomakasvatussaaduste kokkuostuhinnad (€/t), 2005-2010	34
Tabel 12	Mesilasperede arv ja mee toodang, 2001-2010	35
Tabel 13	Loomakasvatustoodang elaniku kohta, 2000-2010	35
Tabel 14	Mahepõllumajanduslike majapidamiste üldkogumi struktuur tootmistüübi ja majandusliku suuruse järgi, 2010	37
Tabel 15	2. telje pindalapõhiste toetuste toetuse saajad ja toetusega kaetud pind, 2010	53

Lühendid

EAFRD	Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond (<i>European Agricultural Fund for Rural Development</i>)
EAS	Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus
EK	Euroopa Komisjon
EKI	Eesti Konjunktuuriinstituut
EL	Euroopa Liit
EMVI	Eesti Maaviljeluse Instituut
EMÜ	Eesti Maaülikool
ERA-NET	Eli valdkonnapõhised teadusvõrgustikud
ESA	ebasoodsamate piirkondade toetus
ETF	Eesti Teadusfond
ETKL	Eestimaa Talupidajate Keskkliit
Eurostat	Euroopa Liidu statistikaamet
FADN	Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (<i>Farm Accountancy Data Network</i>)
FAO	Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Toidu ja Põllumajanduse Organisatsioon (<i>Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>)
HLPE FAO	kõrgetasemeline ekspertide rühm toiduainetega kindlustatuse ja toitumise alal (<i>The High Level Panel of Experts</i>)
IFAD	Rahvusvaheline Põllumajanduse Arengufond (<i>International Fund for Agricultural Development</i>)
IMF	Rahvusvaheline Valuutafond (<i>International Monetary Fund</i>)
JKK	Jõudluskontrollikeskus
Jõgeva SAI	Jõgeva Sordiretuse Instituut
KST/KSM	keskkonnasõbraliku tootmise/keskkonnasõbraliku majandamise toetus
LEADER	MAK 2007–2013 IV telg (LEADER – <i>Liaison entre Actions de Développement de l'Economie Rurale</i>)
MAK	Maaelu Arengukava
MAHE	mahepõllumajandusliku tootmise toetus
MMIK	Maamajanduse Infokeskus
MTÜ	mittetulundusühing
NAM	Natura 2000 toetus erametsamaale
NAT	Natura 2000 toetus põllumajandusmaale
OECD	Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
PKT	põllumajanduslik keskkonnatoetus
PLK	poolloodusliku koosluse hooldamise toetus
PM	Põllumajandusministeerium
PMA	Põllumajandusamet
PMK	Põllumajandusuuringute Keskus
PRIA	Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Amet
RAK	Riiklik Arengukava
SA	Statistikaamet
SAPARD	Investeeringutoetuste programm põllumajandusele ja maaelule (<i>Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development</i>)
SKP	Sisemajanduse koguprodukt
SPS	Ühtse otsemakse skeem (<i>Single Payment Scheme</i>)
SRT	kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus
TTÜ	Tallinna Tehnikaülikool
TÜ	Tartu Ülikool
WTO	Maailmakaubandusorganisatsioon (<i>World Trade Organization</i>)
ÜPP	Ühine põllumajanduspoliitika
ÜPT	Ühtne pindalatoetus
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

Maaelu säilimiseks on vaja kaugemaid eesmärke

ELi ühine põllumajanduspoliitika ei ole enam üksnes toidutootmise poliitika, hõlmates tootmise kõrval ka loodushoidu, kultuuripärandi säilitamist, turismi arendamist ja mitmeid teisi valdkondi.

Maaelu mitmekülgne arendamine on väga oluline, sest inimeste massiline lahkumine linnadesse põhjustab pikemas perspektiivis elukeskkonna halvenemist kõikjal Eestis, ka linnades.

Selleks, et maaelu arendada, on vaja hinnata toimuvaid arenguid. Seda saab teha statistilisi andmeid kogudes, analüüsides ajas toimuvaid muutusi ning kavandades teadlikult tulevikku. Kaugemaid eesmärke on mõistlik seada põhjalikult analüüsitud minevikukogemustele toetudes ja mõtestatud tulevikku silmas pidades.

Maaelu arengukava aastateks 2007–2013 täitmine on kulgenud heas tempos ja alustatud on arutelusid uue arengukava üle. See hõlmab aastaid 2014–2020. Selle alusel viime ellu uusi konkreetseid tegevusi, kuid selle kaudu seame ka kaugemaid sihte, mille eesmärk on Eesti tasakaalustatud ja terviklik areng.

Kindlasti ei soovi ma seda, et Eestimaa oleks 25 aasta pärast ainult öitsev Tallinn ja ülejäänud kohad väljaspool pealinna on vaid öömajad. Selleks, et see nii ei läheks, on vaja hoida ja säilitada traditsioonilist maaelu, mis on aluseks Eesti kultuurile ja traditsioonidele.

Samas ei tohi eitada maaelu tegelikke arenguid. Peame olema avatud muudatustele ja valmis langetama ka radikaalseid ning ebapopulaarseid otsuseid, kui seda nõuab tegelik elu.

Niisuguste otsuste langetamiseks annab meile kindlustunde just teadmine, et toetume oma tegevuses ja otsuste langetamisel läbimõeldud kogemustele. Erinevad aastaraamatud ongi pikema perioodi jooksul see alus, millele saame toetuda oma tulevikusihte seades.

Helir-Valdor Seeder
põllumajandusminister

1. Põllumajanduse ja toidutööstuse areng

1.1. Põllumajandus- ja toidusektori osatähtsus Eesti majanduses

Andres Oopkaup, PM põllumajandus- ja kaubanduspoliitika asekancler

1.1.1. Tootmine

Olgugi et põllumajanduse osatähtsus riigi majanduses moodustas 2010. aastal üksnes 1,9%, on põllumajandusel kanda oluline roll elanikkonna toiduga varustamisel, maapiirkondade ettevõtluse säilimises ning hooldatud kultuurmaastike kujundamisel. Põllumajanduslik ettevõtlus on olnud läbi aegade Eesti elanikkonna oluline tegevusvaldkond ja sissetulekuallikas.

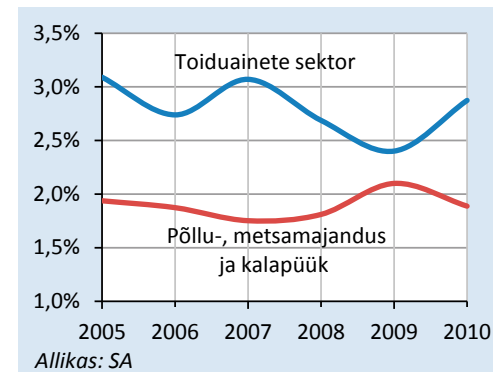
Arvestades põllumaa pinda ühe elaniku kohta, on Eesti üks põllumajandusmaaga paremini varustatud riiki ELis (0,67¹ hektarit elaniku kohta, nt Saksamaal on vastav näitaja 0,21, Prantsusmaal ja Soomes 0,43 ning Rootsis 0,34). 2010. aasta pindalatoetuste taotluste järgi oli Eestis kasutatavat põllumajandusmaad 871 300 hektarit, mis on 6% rohkem kui 2005. aastal.

Pärast taasiseseisvumist vähenes maapiirkondade tööhõive kümne aasta jooksul kolmandiku võrra, jõudes madalseisu 2002. aastal. Pärast liitumist ELiga hakkas tööhõive taas suurenema ja tööpuudus vähenes poole võrra. Aastatel 2004–2008 suurenes tööhõive maal 52,2%-lt 59%-ni, vähenedes majanduslanguse tõttu 2010. aastaks taas 52,4%-ni.

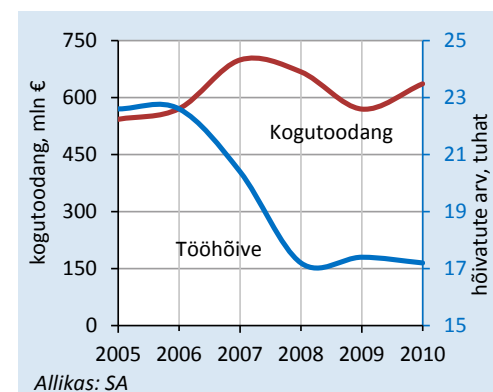
Nii nagu mujalgi arenenud lääneriikides, väheneb ka Eesti tööhõives põllumajanduses hõivatute osatähtsus. 2009. aastal oli põllumajanduses hõivatute osatähtsus 2,9% (17 400 hõivatut). Kuna 2010. aastal vähenes kõikide hõivatute arv suuremas tempos kui põllumajanduses, suurenes põllumajandusliku hõive osa 3%-ni. Võrreldes 2004. aastaga on põllumajanduses hõivatute arv siiski vähenenud 28,4%.

Aastatel 2004–2009 tõusis põllumajandussektoris makstav keskmine brutokuupalk kaks korda. Vähenenud on erinevus teiste tegevusalade keskmise brutokuupalgaga: kui 2004.

Joonis 1. Põllu- ja metsamajanduse, kalapüügi ning toidusektori osatähtsus SKPs aastatel 2005–2010

Joonis 2. Põllumajanduse kogutoodang ja tööhõive aastatel 2005–2010

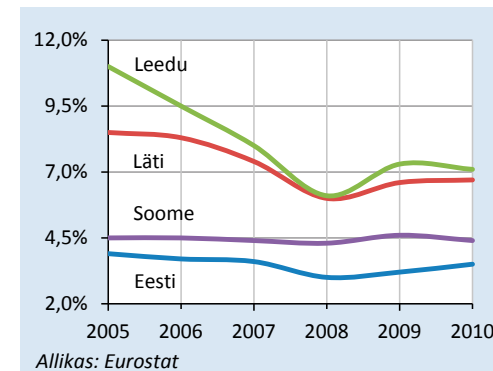

aastal moodustas põllumajanduses brutokuupalk keskmisest 65,9%, siis 2009. aastal oli see näitaja 76,1%.

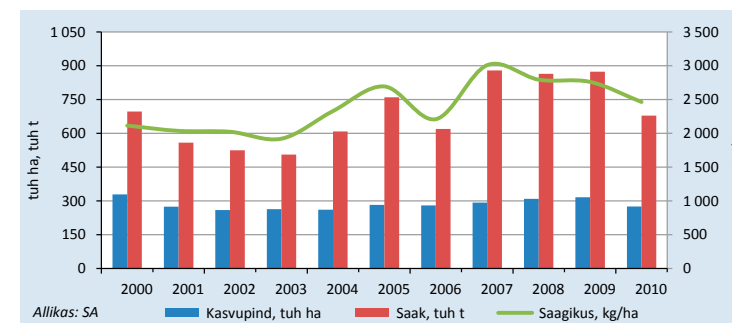
44,5% põllumajandustoodangu väärtusest moodustasid 2010. aastal taimekasvatussaadused. Põllumajanduslikus maakasutuses on oluline osa teraviljakasvatusel. Suurem osa viljasaagist läheb loomasöödaks.

Teravilja saagikus on Eestis võrreldes teiste ELi liikmesriikidega endiselt madal. 2010.

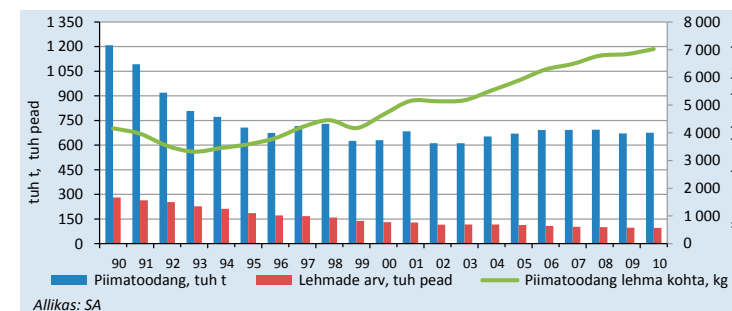
Joonis 3. Põllumajanduses hõivatute osatähtsus tööealises elanikkonnas aastatel 2005–2010

Joonis 4. Teraviljakasvatuse Eestis aastatel 2000–2010

Joonis 5. Piimatootmine Eestis aastatel 1990–2010

aastal oli keskmine saagikus 2,46 t/ha. Suuremates ettevõtetes on suudetud hektarisaagikust siiski oluliselt tõsta ning 4–5-tonnised hektarisaagid pole enam haruldus.

Hektarisaagikuse tõstmine ongi teraviljakasvatuse majandusliku jätkusuutlikkuse puhul peamine. See aga nõuab kaasaegsete agrotehnoloogiliste vahendite ja võtete kasutamist. Uute vahendite ja võtete kasutamine eeldab omakorda rohkem käibevahendeid, suuri investee-

ringuid ning vajaliku oskusteabe jõudmist põllumajandustootjateni. Saagikuse tõstmist piiravad Eestis ka keskkonnanõuded, mis sunnivad üha enam juurutama keskkonnaseisundit arvestavaid tootmisviise ja tehnoloogiasid.

Eesti suudab oma enam kui 300 000 hektari suuruse teravilja kasvupinnaga katta teraviljatoodangu sisevajaduse, mis on ca 700 000 tonni aastas.

Loomakasvatussaadused moodustasid 2010. aastal 55,5% põllumajandustoodangu väärtusest. 2010. aasta lõpu seisuga oli SA andmetel Eestis 236 300 veist, 371 700 siga, 82 700 lammast ja kitse ning kaks miljonit lindu.

Piimatootmine on olnud traditsiooniliselt üks Eesti põllumajanduse alustala, andes

kogu põllumajandussektori kogutoodangust kolmandiku. Olgugi et viimastel aastatel on piimalehmade arv pidevalt vähenenud, on keskmine toodang lehma kohta järjest suurenenud.

2008. aastani suurenes järjepanu ka piima kogutoodang. 2010. aastal jõudis keskmine aastane väljalüps lehma kohta kõigi aegade parima tulemuseni ehk 6977 kilogrammini. Piima kogutoodang suurenes pärast 2009. aasta langust 2010. aastal taas võrreldes eelmise aastaga 0,6%, jõudes 675 696 tonnini.

Piimatootmise järel on tähtsusest sealiha tootmine. Sealiha tootmisel ja töötlemisel on

Eestis pikk ajalugu ning sealiha tarbitakse Eestis jätkuvalt rohkem kui muud liha. SA andmeil toodeti 2010. aastal Eestis kokku 75 400 tonni liha, millest 60,7% moodustas sealiha, 17,1% veiseliha, 21,2% linnuliha ning 0,9% lamba- ja kitseliha.

Põllumajandustootjate sissetulekut aitavad suurendada otsetoetused. Eestis on alates 2004. aastast makstud ÜPT-d ja täiendavaid otsetoetusi, mis on uutes liikmesriikides rakendatav

¹ 2007. aasta põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuringus märgitud kogu kasutatava põllumajandusmaa ja rahvaarvu suhe 2008. aasta 1. jaanuari seisuga (Eurostati andmed).

üleminekuskeem. Pärast ülemineku perioodi lõppu tuleb minna üle regionaalsele ühtsele otsemaksele. Valitsuse aastate 2007–2011 tegevusprogrammi järgi makstakse konkurentsitingimuste võrdustamiseks riigieelarvest täiendavaid otsetoetusi vastavalt ELiga liitumise lepingus lubatud maksimummääradele.

ELi eelarvest makstav ÜPT tase suurenes 2004. aasta 25%-lt 70%-le 2010. aastal ja Eesti eelarvest makstavate täiendavate otsetoetuste maksimaalne lubatud tase on suurenenud maksimumini. Seega maksti 2010. aastal otsetoetusi 1 674,8 miljonit krooni, millest moodustas ÜPT 1135,2 miljonit krooni, energiakultuuritoetus 16,3 miljonit krooni, piimasektori eritoetus 19,01 miljonit krooni ja täiendavad otsetoetused 439,58 miljonit krooni.

Võrreldes 2004. aastaga on otsetoetuste kogusumma suurenenud 2,3 korda. Üldine suund otsetoetuste lahtisidumiseks konkreetsest tootmiskohustusest on rakendunud edukalt – 2010. aastal maksti kõigest 4,1% otsetoetustest toodangu seotult.

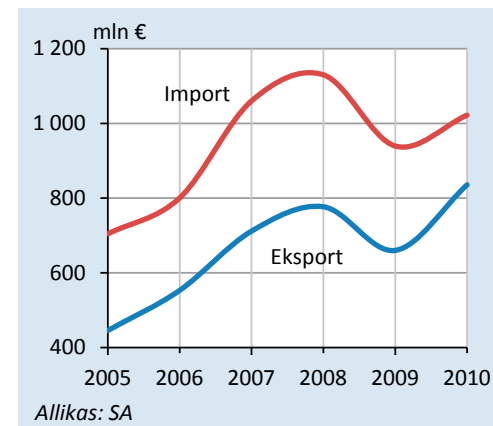
2009. aastast arvati kohustuslike majandamisnõuete hulka ka nõuetele vastavuse süsteem, mille järgi sõltub mitmete pindalatoetuste, sh otsetoetuste saamine keskkonnanõu, inimeste ja loomade tervishoiu, taime-tervise ning loomade heaolu nõuete täitmisest. Aastatel 2010–2013 makstakse ka piimasektori eritoetust.

Põllumajandusettevõtete netolisandväärtusel põhinenud jätkusuutlikkuse analüüsi (2006) järgi kuulub valdav osa põllumajandusettevõtetest kaasaegse tehnoloogia seisukohalt küll arenemisvõimeliste põllumajandusettevõtete hulka, kuid nende hulgas on siiski veel küllalt palju selliseid (väiksema majandusliku suurusega ettevõtted), kus tuleb jätkusuutlikuks toimimiseks läbi viia struktuurimuutusi. Seda tootmismahude ja toodangu lisandväärtuse suurendamiseks ning alternatiivsete tegevuste arendamiseks.

1.1.2. Töötlemine

Kodumaise põllumajandustoodangu peamine kokkuostja ja väärindaja on kohalik toiduainetööstus. Toiduainetööstus (sh joogitööstus) andis 2009. aastal ligikaudu 2% Eesti SKPst ja 4,4% kogueksportist.

Joonis 6. Põllumajandustoodete väliskaubandus aastatel 2005–2010

2010. aastal jätkus toiduainetööstuses hõivatute arvu vähenemine. Töötajate arv vähenes võrreldes eelmise aastaga ligi 5%. Töötajate arvu vähenemisele avaldas mõju nii üldine majanduslangus (nõudluse vähenemine) kui tööjõu efektiivsem kasutamine ettevõtetes.

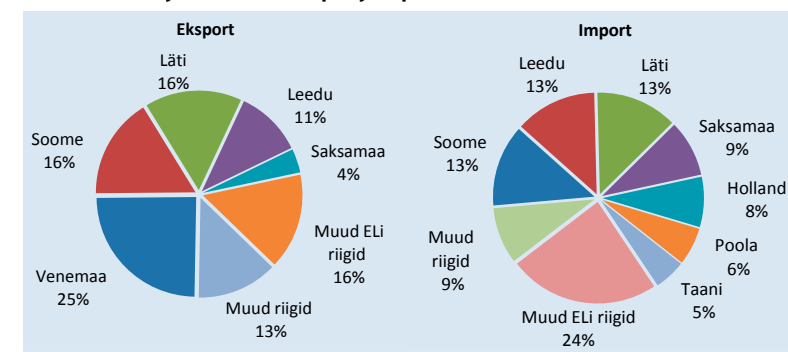
Kui 2009. aastal moodustas toiduainetööstus Eesti töötleva tööstuse kogutoodangust 22%, siis 2010. aastal vähenes see näitaja 17%-ni. Võrreldes paljude teiste tööstusharudega oli toiduainetööstuse osakaalu langus majandussurutise tingimustes väiksem, kuid olukorra paranedes teistes tööstusharudes on toidutööstuse osakaal siiski vähenenud.

Ligi kolmandiku toiduainetööstuse kogutoodangust moodustavad piimatooted, millele järgnevad lihatooted, joogid ning leiva- ja pagaritooted. 2010. aastal suurenes põllumajandussaaduste ja –toodete eksport võrreldes eelmise aastaga 27,3% ja import 9,1%. Väliskaubandusbilansi negatiivne saldo vähenes 33,4%.

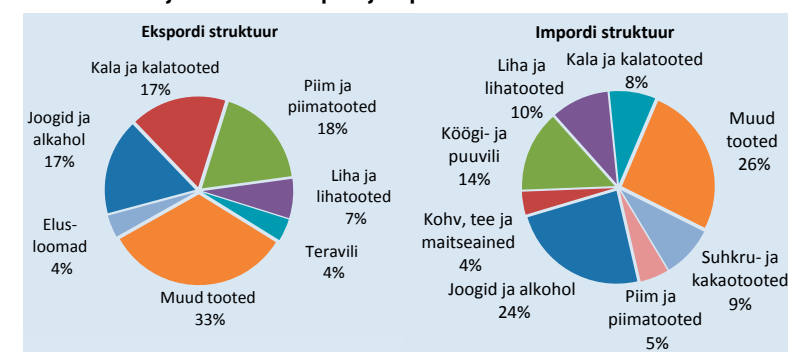
Eesti põhilised ekspordipartnerid on naaberriigid – Venemaa, Läti, Soome ja Leedu. Eksport nendesse riikidesse moodustas 2010. aastal kokku 68,3% kogu põllumajandustoodete ekspordist.

Eesti toodangu ekspordi pärivad ennekõike väikesed tootmismahud. See omakorda tuleneb tööstuste suurest arvust, sõltuvusest sekkumiskokkuostust ja liigsest orienteeritusest tooraine müügile. Arvestades tooraine (nt piimapulbri, või ja pitsajuustu) hindade suurt

Joonis 7. Põllumajandustoodete eksport ja import 2010. aastal

Joonis 8. Põllumajandustoodete ekspordi ja impordi struktuur 2010. aastal

kõikumist maailmaturul ning sellest tulenevat ebastabiilset sissetulekut tootjatele, on kasulik otsida turgu töödeldud toodangule.

Eesti toiduainetööstusest on kõige rohkem orienteeritud ekspordile piimasektor. 2010. aastal läks ekspordiks 38% piimatoodangust. Peamine eksporditüüp oli juust, mis moodustas 37% piimatoodete ekspordist. Suurenenud on kondenseerimata piima ja koore väljavedu (5,6 korda võrreldes 2009. aastaga), mis on suuresti tingitud toorpiima elavnenuks ekspordist Läti ja Leetu. See on aga toonud kaasa toorpiima nappuse Eesti töötlevas tööstuses.

Üle poole piimatoodetest eksporditakse ELi turule (2010. aastal 61%), Venemaa osakaal oli 38%, kusjuures piimatoodete eksport Venemaale suurenes võrreldes 2009. aastaga 2,6 korda. Piimatööstuste võimekkust oma toodangut ekspordida mõjutab suuresti piimatoodete hinnatase maailmaturul. Aastatel 2008–2009 langes hinnatase maailmaturul kõvasti, kuid alates 2009. aasta augustist hakkas see taas kiiresti tõusma. Suurema lisandväärtusega toodete puhul ei ole olnud hinnakõikumised nii suured kui tooraineturudel.

kuigi Eesti toiduainetööstuse arengut pärrib väike siseturg, üha suurenev kaubanduskettide mõju (rahvusvahelised ketid hangivad vähempakkumiste teel tooteid erinevatest riikidest ja müüvad neid oma kaubamärgi all kõikjal oma kaubandusvõrgus) ja tarbijate küllaltki madal ostujõud.

Üldiselt võib öelda, et Eesti elanikkond on eelistanud ennekõike kodumaist toidukaupa, kuid hindade kiire tõus on suurendanud nende ostjate osakaalu, kelle jaoks pole kauba päritolumaal enam oluline. 2010. aastal eelistas kodumaist toidukaupa 66% tarbijatest. Kodumaise kauba eelistajate osakaal langes aastaga neli protsendipunkti ning langes madalaimale tasemele alates 1996. aastast.

Kodumaisele toodangule on taganud seni müügiedu ennekõike hea hinna ja kvaliteedi suhe. Kodumaise toidukauba populaarsust vähendab hinnatõus.

Jaekaubanduses jätkub kontsentreerumine ning üha suurenev kaubanduskettide diktaat sortimendile ja hindadele. Turuosa hoidmiseks tuleb Eesti tootjatel tagada oma toodete püsiv kvaliteet ja konkurentsivõimeline hind.

Hinnalangus töötajatele olulistel turgudel vähendab koheselt ka tootjatele toorpiima eest makstavat tasu. Tootjate sõnaõigust hinnaläbirääkimistel tugevdaks kindlasti nende aktiivsem ühinemine tootjarühmadesse, toodangu ühine turustamine ning suurem osalus töötlemisel, samuti tuleks kasuks suurem koostöö ja usaldus tootjate ja töötajate vahel.

Eesti toiduainetööstuse positsiooni koduturul võib pidada suhteliselt heaks,

Esimene kokkuvõte põllumajandusloendusest

Eve Valdvee, SA 2010. aasta põllumajandusloenduse projektijuht

ELis toimuvad põllumajandusloendused iga kümne aasta tagant, viimane viidi läbi 2010. aastal. Nüüd saab 2010. aasta Eesti põllumajandusloenduse tulemusi võrrelda teiste Balti riikide ja Põhjamaade tulemustega.

2010. aastal oli Eestis 19 700 põllumajanduslikku majapidamist, mille valduses oli vähemalt üks hektar kasutatavat põllumajandusmaad või kus toodeti põllumajandussaadusi põhiliselt müügiks. Võrreldes Eesti eelmise, 2001. aasta põllumajandusloendusega, on põllumajanduslike majapidamiste arv vähenenud ligi kolm korda. Vähenemine on toimunud põhiliselt väiksemate, vähem kui kümne hektari põllumajandusmaaga majapidamiste kadumise arvel. Vähenenud on ka keskmise suurusega, 10–100-hektariliste majapidamiste arv. Samas on suurenenud ligi kaks korda selliste majapidamiste arv, mille valduses on 100 hektarit või rohkem põllumajandusmaad. Majapidamiste arvu vähenemine on toimunud kõikides Balti- ja Põhjamaades.

Hoolimata sellest, et väikesi majapidamisi on jäänud neli korda vähem alles kui neid oli eelmise loenduse ajal, on neid Eestis endiselt suhteliselt palju. Selle poolest on Baltimaad sarnased – põhiosa majapidamisi on väikesed, alla kümne hektari maaga. Samas on nende valduses ainult väike osa põllumajandusmaast – Eestis 5%, Lätis 13% ja Leedus 22%.

Seda, et põllumajandustootmine koonduub üha enam suurte majapidamiste kätte, võib märgata Eestis rohkem kui

teistes Balti- ja Põhjamaades. Eestis on suurte majapidamiste valduses 73% ja keskmiste valduses 22% põllumajandusmaast. Põhjamaadega võrreldes sarnaneb Eesti põllumajanduse struktuur kõige rohkem Taanile, kus on suurte majapidamiste valduses 66%, keskmistel 32% ja väikestel 2% põllumajandusmaast.

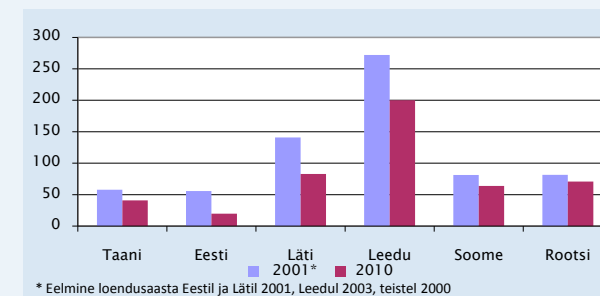
Teistest riikidest eristub Soome, kus on kõige rohkem keskmisi majapidamisi – 72% majapidamiste koguarvust ja nende valduses on 72% põllumajandusmaast.

Majapidamiste arvu vähenemine ja põllumajandustootmise koondumine suurematesse majapidamistesse on iseloomulik kogu ELile.

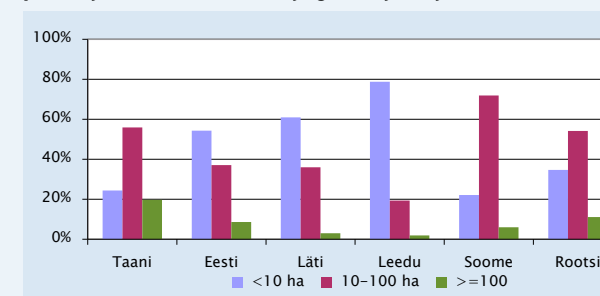
See, et Eestis on majapidamiste arv võrreldes 2001. aasta loendusega ligi kolm korda vähenenud, ei tähenda siiski siinse põllumajanduse hääbumist. Eestis oli 2010. aastal majapidamiste valduses 938 000 hektarit kasutatavat põllumajandusmaad, mis on 8% enam kui eelmise loenduse ajal. Seda suuremat näitajat võib põhjendada hooldatava püsirohumaa lisandumisega. Ka selles osas sarnaneb Eesti teiste Baltimaadega – Lätis suurenes kasutatav põllumajandusmaa kahe loenduse vahelisel ajal 25% ja Leedus 10%. Põhjamaades põllumajandusmaa kasutuses muudatusi peaaegu ei olnud.

Kahe loenduse andmete võrdlemisel selgub, et Eestis oli 2010. aastaks keskmine põllumajanduslik majapidamine suurenenud 16 hektarilt 48 hektarile.

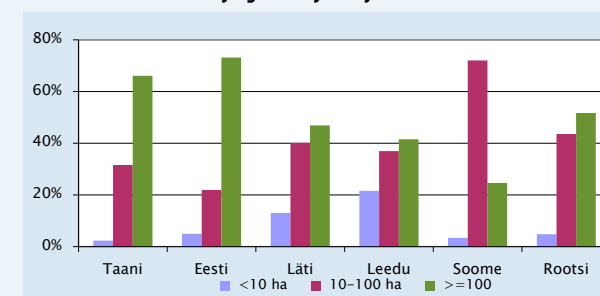
Joonis 9. Põllumajanduslike majapidamiste arv Balti- ja Põhjamaades aastatel 2001 ja 2010

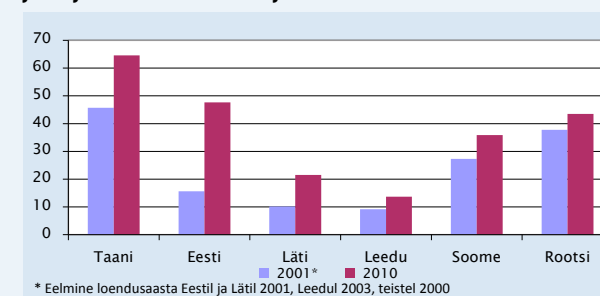
Joonis 10. Põllumajanduslike majapidamiste osatähtsus põllumajandusmaa suurusklassi järgi Balti- ja Põhjamaades 2010. aastal

Joonis 11. Põllumajanduslike majapidamiste põllumajandusmaa osatähtsus suurusklassi järgi Balti- ja Põhjamaades 2010. aastal

Joonis 12. Põllumajandusmaa keskmine suurus Balti- ja Põhjamaades aastatel 2001 ja 2010

Eesti keskmine majapidamine on suurem kui Baltimaade keskmine (18 hektarit) ja veidi suurem kui Põhjamaade keskmine (46 hektarit).

Baltimaade majapidamiste keskmist suurust mõjutab väikeste majapidamiste rohkus. Samas on Baltimaade suured majapidamised suuremad kui Põhjamaade suuremad üksused. Suure majapidamise keskmine suurus on Eestis 404, Lätis 335 ja Leedus 229 hektarit, Taanis aga 217, Soomes 148 ja Rootsis 202 hektarit.

Arvult kuues põllumajandusloendus toimus Eestis 2010. aasta 1. septembrist 15. novembrini. Varem on põllumajandusloendusi korraldatud aastatel 1919, 1925, 1929, 1939 ja pärast taasiseseisvumist 2001. aastal.

1.2. Globaalsed arengud toidutootmises

Ruve Šank, Eesti esindaja FAO juures

Roomas asuv FAO jälgib toidutootmise üleilmseid arenguid, elanikkonna toiduga kindlustatust ja maaelu arengut. Peale selle on FAO huviorbiidis toidutootmine, kalandus, metsandus ja taastuvad loodusressursid. Kõikide nende valdkondade kohta koostatakse regulaarselt ülevaateid.

Viimase paarikümne aasta jooksul, kui FAO liige on olnud ka Eesti, on toimunud kaks toiduga kindlustatuse alast tippkohtumist (1996. ja 2009. aastal), millele olid kutsutud riigipead. Kindlasti on need üritused aidanud tõmmata tähelepanu toidu ja loodusressursside senisest säästlikumale kasutamisele.

Tagasihoidlikum on olnud FAO roll loodusressursside seirel, aga viimasel ajal on ka see valdkond üha enam tähelepanu pälvinud. Maaelu arengu üleilmne jälgimine aga alles kogub hoogu. FAO-l puudub võimalus rakendada surveabinõusid ning organisatsiooni roll on teadvustamine, diskussiooni tõstatamine, nõustamine ja soovitude jagamine.

2000. aasta ÜRO tippkohtumisel püstitatud aastatuhande peamine eesmärk on äärmise vaesuse ja nälja likvideerimine maailmas. Kümme aastat hiljem tuleb paraku tõdeda, et olukord pole palju paranenud. 2010. aastaks on alatoitunud inimesi juurdegi tulnud. FAO ülevaade toidupuuduse all kannatavatest inimestest näitab, et alatoitluse all kannatajate arv on püsinud suhteliselt muutumatuna 800–900 miljoni ümber alates 1970. aastate algusest. Hiljutise kriisi ajal (2009) tõusis alatoitunute arv üle miljardi, 2010. aastaks langas aga uuesti 900 miljoni juurde.

Samas tuleb tunnistada, et alatoitunud inimeste osakaal maailma rahvastikust on vähenenud viimase 40 aastaga kolmandikult umbes 15% lähedale, püüdes sellises suurusjärgus viimased 10–15 aastat.

Viimase kümne aastaga on suurenenud maailma elanikkond umbes 800 miljoni inimese võrra. Kõik on suudetud ära toita. Oleme ületamas üht olulist demograa. list tähist: linnaelanikkond ületab esmakordselt maailma ajaloos arvult maaelanikkonda.

See tähendab, et toidutootjaid jääb üha vähemaks ning pidevalt suureneb nende osakaal, kes toitu ostavad.

Toiduga kindlustatuse kõrval on hakatud viimasel ajal üha enam rääkima toitainetega kindlustatusest. Inimene võib süües küll kaloreid ammutada, aga pahatihti jääb puudu valkudest, süsivesikutest, rasvadest, kiudainetest, vitamiinidest ja mikroelementidest. Hinnanguliselt lisandub miljardile alatoidetule veel vähemalt miljard inimest, kelle menüü ei vasta organismi vajadustele.

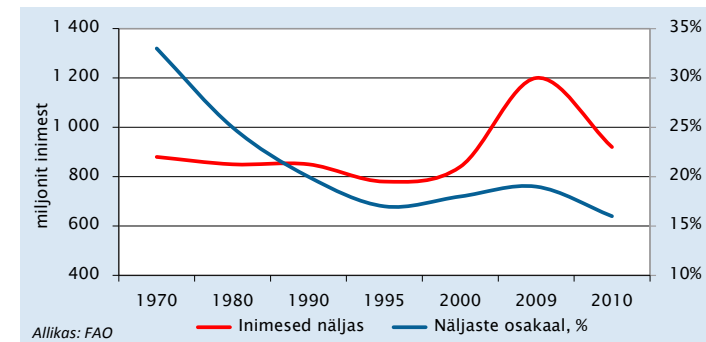
Toitaineterikas toit saab alguse heast mullast. Mis puudutab toitainete ammutamist, siis selles osas on arengu- ja arenenud tööstusmaade vahel palju sarnast. Mõistagi valmistab tasakaalustatud toitumine probleemi neile, kes seda vähese sissetuleku tõttu ei saa teha, aga tasakaalustatud ei ole menüü ka paljudel heaoluühiskondade kodanikel, kes end harjumuste või laiskuse tõttu haigeks või ülekaaluliseks söövad.

Otsest toidupuudusest maailmas ei saa me praegu rääkida. Punase Risti hinnangul põhjustab ülesöömine inimestele isegi rohkem tervisehäda kui alatoitlus. Kui alatoitumise all kannatab miljard inimest, siis ülekaaluliste hulka hinnatakse 1,5 miljardile. Palju toitu jääb söögiks kasutamata.

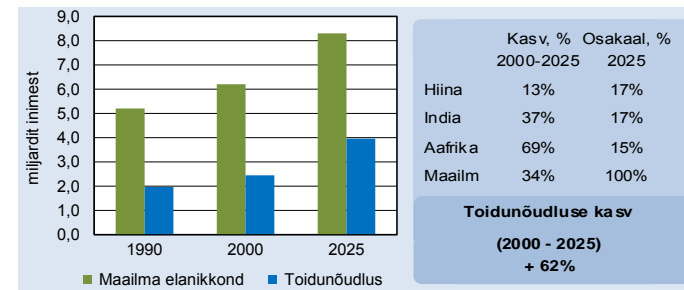
Toidu kadu on arengu- ja tööstusmaades pea sama suur, ulatudes umbes kolmandikuni ehk 1,3 miljardi tonnini aastas. Kui arengumaades tekivad kaod eelkõige riknemise ja halva käitlemise tagajärjel (ligi pool põllul või laudas toodetust ei jõua toidulauale), siis tööstusmaades visatakse pea pool toidust lihtsalt minema. Sageli on toitlustusasutustes portsud liiga suured. Söömata või ostmata jäänud valmistoit rikneb, ületab kasutustähtaja ja kaotab atraktiivsuse. Kui Euroopa ja Põhja-Ameerika elanikud viskavad minema umbes 100 kg toitu inimese kohta aastas, siis Sahaarast lõuna poole jäävas Aafrikas ja Kagu-Aasias on see näitaja kõigest 10 kg.

Põhjust on hakata rääkima säästvast söömisest, mis arvestaks ühelt poolt organismi

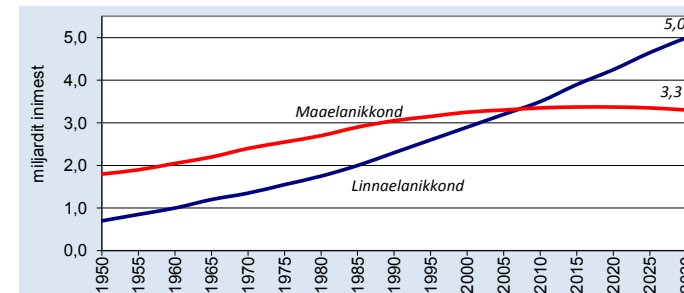
Joonis 13. Näljaste inimeste arv ja nende osakaal maailma elanikkonnas

Joonis 14. Maailma elanikkond ja toidunõudlus

Joonis 15. Maailma linna- ja maaelanikkond

tegelikke vajadusi, teisalt aga söömise mõju kogu tootmisahelale.

FAO ekspertide seas puudub kindel seisukoht, kas maailma rahvastik suudab end ära toita 2050. aastal, kui rahvaarv on tõusnud prognooside järgi üheksa miljardini. Valdavalt on eksperdid ühel meelel, et maailmas jätkub ressursse nii suure rahvahulga äratoitmiseks. Erinevad riigid on kalkuleerinud, kui palju inimesi nad suudaks ära toita. Näiteks Venemaa teadlased on välja arvutanud, et sealne põllumajanduslik ressurss võimaldaks ära toita 400 miljonit inimest. Küllap suudaks ka Eesti toota 1,5–2 korda rohkem kui praegu. Ekspertid aga kahtlevad, kas õnnestub toidu tootmist, jagamist ja müüki korraldada nii, et toitu jätkuks kõigile.

Alatoitluse põhjus ei peitu tänapäeval mitte selles, et toitu ei suudetaks toota, vaid ennekõike selles, et inimestel puudub raha selle ostmiseks. Umbes kaks miljardit inimest peavad elama väiksema kui kahe dollarilise sissetulekuga päevas. Tööpuudus on toidu- ja veepuuduse kõrval üks tänase maailma suuremaid probleeme.

Maapiirkondade vaesuse leevendamise on seadnud oma lipukirjaks IFAD. Selle fondi ühe uurimuse kohaselt käib umbes miljard arengumaade inimest tööl arenenud tööstusmaades ja saadab teenitud raha koju. Mõnede riikide sissetulekust moodustub see koguni 40%.

Maailma suurenev rahvastik ja linnastumine toovad kaasa üha suurema loodusressursside kasutamise. Fossiilsete energiakandjate varud muudkui kahanevad. Toidutootmise seisukohalt on äärmiselt olulised väetised, puhas vesi ja maa. Varude olukorda ja kasutusvõimalust mõjutavad suuresti inimeste põhjustatud reostus ja jäätmed, samuti kliimamuutused.

FAO on alustamas toidutootmiseks oluliste ressursside, nagu vesi ja muld, järjekindlat jälgimist ja regulaarsete võrreldavate ülevaadete koostamist. Vee olulisust ei saa toidutootmise juures alahinnata. Järjest suurenev elanikkond tarbib vett üha rohkem, ligi 70% mageveest kulub toidu tootmisele. Kunstlikult niisutatakse viiendik põllumaast (veel 50 aasta eest oli niisutatav ala poole väiksem). Kulud veele kasvavad, vee kättesaadavus väheneb. Vaevalt mõtleb tarbija sellele, et tassi kohvi tootmiseks kulub 140 liitrit, ühe muna tootmiseks 135 liitrit ning ühe hamburgeri saamiseks koguni 2,4

tonni vett. Inimese päevase kalorivajaduse rahuldamiseks kulubki keskmiselt kaks tonni vett.

Suureneva rahvaarvu kõrval suurendab tarbimist ka kõrge sissetulek. Tarbimist võibki mõõta kulutatud rahaga. Nii paistabki ökoloogilise jalajälje edetabelist, et rikkamad riigid on selle eesotsas. Eesti kõrget kohta selles pinge-areas võib seletada eelkõige põlevkivist energia tootmisega, aga eks siinse kliima tõttu tuleb ka tugevaid ja püsivaid maju ehitada. Kindlasti on siingi ruumi ressursside ökonoomsemaks kasutamiseks.

Eestis on veel algusjärgus nn elustiili debatt, milles küsitakse, kuidas me sõidame – üksinda autos või ühiskondliku transportiga –, kus puhkame – kas lõunamere saartel või Lõuna-Eesti turismitalus –, kui palju jäätmeid toodame ja kui palju toitu ära viskame?

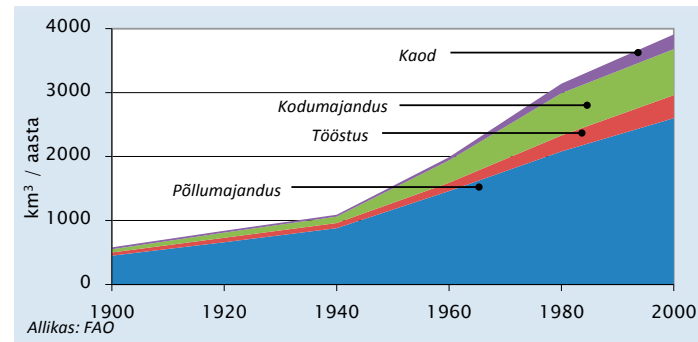
Hiljutisest FAO ülevaatest selgub, et lõpp-tarbijani jõudvatest kaubapakenditest moodustavad toidukauba pakendid poole, jookide pakendid pea viiendiku. See tähendab, et söömise ja joomisega seotud pakendid moodustavad kokku ligi 70% kõikidest tarbijapakenditest, muutudes pärast söömist suures osas prügiks.

Maageveeresursside kokkukuivamise kõrval väheneb ka põllumaa pind inimese kohta. Kui 20. sajandi algul ja veel 1950. aastatel oli maailmas inimese kohta ligi pool hektarit põllumaad, siis aastaks 2000 oli see vähenenud umbes kaks korda. Lähema paarikümne aasta prognoos on põllumaa vähenemine alla 0,2 hektarini inimese kohta.

Aastatel 1985–2000 vähenes kogu haritav maa umbes viiendiku võrra: 25 miljonit hektarit muutus kõrbeks, 60 miljonit hektarit sooldus, 50 miljonit hektarit muutus kasutamiskõlbmatuks erosiooni tõttu ning 150 miljonit hektarit jäi teede ja ehitiste alla. Paljudes piirkondades on mullad üleekspluateeritud ja nende viljakus langemas.

Samal ajal, kui mitmel pool maailmas saab veel väetiste ja parema agrotehnikaga saagikust tõsta, on mitmes Euroopa riigis üliin-

Joonis 16. Veekasutus maailmas

tensiivse majandamisega looduslik taluvuspiir ületatud ja tagasilöögid on vaid aja küsimus.

1.2.1. Toiduhinnad tõusevad

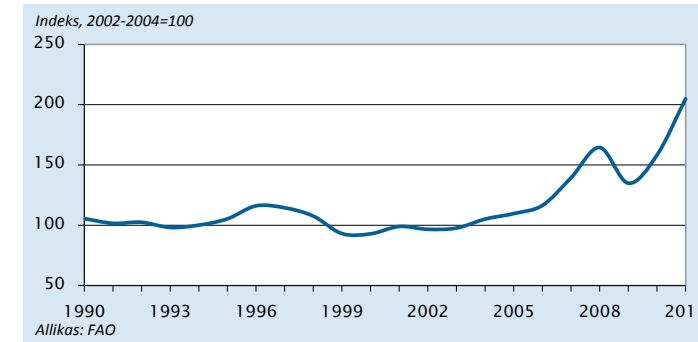
FAOs hiljuti loodud toiduga kindlustatuse alase ekspertide kogu (HLPE) raportis on mõtlemapanev prognoos: võimalik, et odava toidu aeg on pöördumatult möödas. Igal juhul on FAO toiduindeks 2011. aastaks tõusnud seni kõrgeimale tasemele (indeksi aluseks on toidu keskmised hinnad aastatel 2002–2004). 2010. aasta teisel poolel hinnad muudkui tõusid, stabiliseerudes 2011. aasta esimesel poolel senisest kõrgemal tasemel. Ainsaks erandiks on suhkur, mille hinnaindeks langes.

Hinnatõusu põhjustena on tõstetud esile rahvastiku kasvu, elatustaseme tõusu paljudes arengumaades, loodusressursside vähenemist, kliimamuutustest tingitud ebakindlaid saake, f nantsmanipulatsioonid ja varude vähenemist.

Toiduhindade tõusu põhjustavad nõudmise-pakkumise vahekord turul ning tarbijanõudluse elastsus. Viimasel ajal on aga läinud kõikumiste amplituud väga suureks ja võtnud suuna üles. FAO viiest tehnilisest valdkondlikust komiteest (toiduga kindlustatus, põllumajandus, metsandus, kalandus ja põllumajandus-kaubandus) viimane on seatud seirama kaubanduses toimuvat. Tähelepanu keskmes on olnud riikide poliitikameetmed, valitsusi on kutsutud üles hoiduma piiravatest meetmetest (ekspordi- ja impordipiirangutest).

Viimastel aastatel on andnud FAO ja OECD välja ühist turuprognosi lähemaks kümneks aastaks. Prognooside aluseks on teatud eeldused, näiteks üks toiduhindade oluline mõjutaja on kütuse (toornafta) hind. Hinnatõusu mõjutavate teguritena on esile toodud

Joonis 17. Maailma toiduainete hinnaindeks

ka põllumajandusest väljapoole jäävaid faktoreid, nagu f nantsturgude olukorda ja sellega seotud spekulatiivseid tehinguid toiduga. See, et hulgikaupade turul on tehingute kogumaht üle kümne korra suurem kui vastaval ajavahe- mikul toodetud kauba koguväärtus, näitab, et sama toidukaupa müüakse mitmeid kordi ning tehingute käigus kauba hind muudkui tõuseb.

Tõsine probleem on ka maade valdamine. Olukorras, kus põllumaad napib ja miljard inimest nälgib, ostavad jõukamad riigid arengumaades kokku miljoneid hektareid põllumajandusmaad. Seda nimetatakse maade haramiseks, aga vabaturumajanduses on sellega n-ö juriidiliselt kõik korrektne. Seetõttu on hakatud FAO initsiatiivil välja töötama maa- valduse hea tava reegleid. Need on soovituslikud põhimõtted nii peremeesmaade kui külalisriikide valitsustele, f rmadele ja valitsusvälistele organisatsioonidele.

Põllumaa koondumine üha väiksema arvu tootjate kätte on üleilmne trend, mida tingib ühelt poolt eesmärk majandada ökonoomsemalt, teisalt aga tehnoloogiline areng. Kui mõnekümne aasta eest püüti Peruuus seadustega piirata maavalduse maksimumi paari- kümne hektariga, siis praegu käib seal vaidlus mõne tuhande hektari üle. Itaalias, kus on enim talupidajaid Euroopas, on viimase kümne aasta jooksul vähenenud põllumajandusettevõtete arv 2,4 miljonilt 1,6 miljonini. Samal ajal on üle 20 hektari suuruste ettevõtete käes juba 63% põllumajandusmaast (kümne aasta eest oli see näitaja 55%).

Mitmel arengumaal on aga trend vastupidine – kiiresti suureneva elanikkonna, pealetungiva asustuse ja pärimistavade tõttu on keskmine haritava maa üksus vähenenud.

Näiteks kui Indias oli veel 1970. aastatel keskmine maatükk pisut üle kahe hektari, siis 1990. aastate lõpuks oli see vaevalt 1,5 hektarit.

Maailma kalandust iseloomustab viimastel aastatel ülepüük ja vesiviljeluse kiire areng. Kui väljapüük merest ja siseveekogudest on püsinud viimasel viiel aastal 90 miljoni tonni juures, siis vesiviljeluse too-

dang on suurenenud 42 miljonilt 55 miljoni tonnini. Enam kui 80% liikidest on ülepüütud või püütakse neid maksimaalses lubatud koguses.

Kalapüügi maht on suurenenud tormiliselt. Kui 1950. aastal pakkusid maailma kalamehed toiduks vähem kui 20 miljonit tonni, siis 2008. aastal juba üle 110 miljoni tonni kala. ELi riike esimese kümne hulgas 2008. aastal ei olnud, juhtiv kalapüügiriik on Hiina 15 miljoni tonniga (aastane väljapüük merest ja sisevetest kokku), mis on pea kaks korda rohkem kui teisel kohal oleval Peruul (7,4 miljonit tonni). Suurt kahju teevad kalandusele illegaalne ja aruandlust eirav püük, mida võiks nimetada kurikalanduseks. Selle vastu on püüdnud riigid ühiselt võidelda.

Suur kadu tuleb ka kaaspüügi merre tagasi laskmisest, sest suurem osa tagasilastud kaladest ja teistest veeloomadest hukub. Samas võimaldaks kaaspüügi utiliseerimine suurendada toidulauale jõudvat saaki. Itaaliast alguse saanud ja üle kogu maailma levinud *Slow Foodi* liikumine on käivitanud viimastel aastatel kampaania, mis propageerib väheväärtusliku kala suuremat kasutamist. Ajaloost on teada, et näiteks austrid olid algselt vaeste sadamatöölise toid. Kindlasti on väärtuskaalal suuremat potentsiaali ka eesti rahvuskalal räimel.

1.2.2. Bioenergeetika võidukäik

Üha enam ilmestavad Euroopa maastikke tuulegeneraatorite kõrval biogaasi tootmise kumera katusega mahutid. Saksamaal aga teeb tänapäevane autokütuste tankla suisa nõutuks: harjumuspäraste A95 ja A98 asemel on seal rida harjumatuid tähisteid, nagu näiteks B10.

Tuleb välja, et tanklad järgivad valitsuse otsuseid ja eurodirektiive, mille järgi peab autokütus sisaldama kuni 10% biokütust: bensiini bioetanooli ja diislikütus biodiislikütust.

Arengumaade juhtidele teeb aga muret, et samal ajal, kui maailmas kummitab toidupuudus, kasutatakse tööstusriikides toidutooret kütusena. Keskkonnakaitsjad aga kuulutavad üha kõvema häälega, et keskkonna säästmise asemel sunnivad bioenergia tootmiseks määratud toetused ja pealepandud kohustused raiuma arengumaades järjest rohkem vihmametsi. Näitkeks on palmiõli kasulikum toota Euroopasse bioenergiaks kui oma rahvale toiduks.

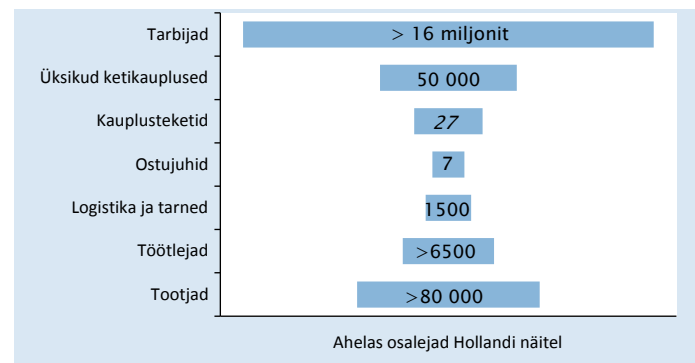
FAO ja OECD viimaste aastate ülevaadet kinnitavad, et toetuste puudumisel toodetakse bioenergiat kolmandiku võrra vähem. Mis seal salata, bioenergia ja toidu tootmine konkureerivad maailmas põllumajandusmaapärast. Samas ei saa öelda, et põllumajandustoomise jäätmete ja söötis maa kasutamine bioenergia tootmiseks takistaks toidutootmist.

1.2.3. Jaekaubanduse kontsentratsioon

See on üleilmne trend, et väikesed toidupoed taanduvad supermarketite ees. Tootjatele surutakse peale karme tingimusi, mis sätestavad kindlad nõuded kvaliteedile, mahutudele, tarneaegadele ja hindadele.

Kontsentratsioonil on oma seaduspära – riigis, kus on suurem ostujõud, on ka suurem kaubanduskettide võim. Jõukas Skandinaavias on nelja suurema keti käes umbes kolmveerand toidukaupade jaekaubandusest. Eesti on sellele üsna lähedal, siin oli see näitaja 2010. aastal 60%. Näiteks Sloveenias suurenes kolme suurema kaubandusketi osakaal aastatel 2000–2006 39%-lt 82%-ni. 2006. aastal oli kolme suurema keti osakaal Taanis, Rootsis ja Islandil ligi 90%, Soomes 80% ja Norras 70%. Sloveenias, Rootsis ja Islandil oli ühe suurima keti käes üle 40% toidu jaeturust.

Joonis 18. Tarneahela juhtimine

Jaekaubanduse kontsentratsiooni üks põhjus on muutunud elulaad. Näiteks on kolitud oma elamine kesklinnast välja ja korraka ostetakse nädala jagu kaupa, sealjuures taetakse laia valikut, kõrget kvaliteeti ja soodsat hinda. Seda kõike korraka on kõige lihtsam pakkuda suurtel kettidel.

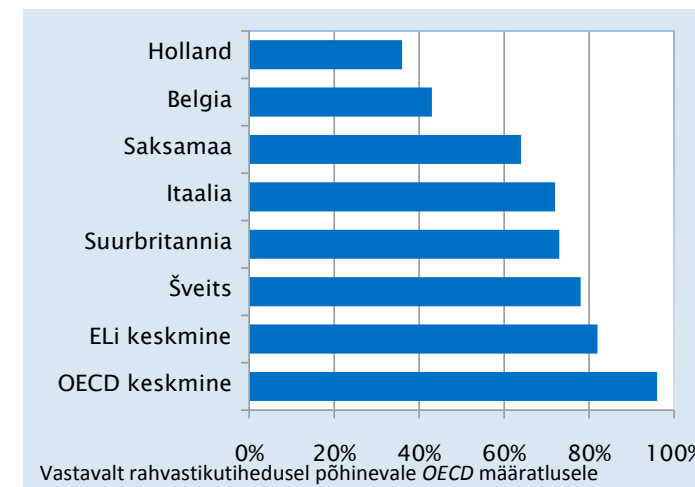
Kaubanduskettide ülemvõim turul teeb murelikuks esialgu ennekõike põllumajandustootjaid. Nii neid, kes oma toodanguga kettidesse ei pääse kui ka neid, kes seal juba on, sest neid kummitab pidevalt väljajäetmise oht. Põhjuse ühe või teise tootja eemaletõrjumiseks leiab alati.

1.2.4. Otseturustuse võimalused

Kaubanduskettide võimu ohjeldab riiklik konkurentsivõimetus, mis hoiab ära monopolide tekkimise, sekkumata sealjuures hinnakujundamisse. Õiglase hinna saamise ja pettuste vastu võitlemise võimalusena nähakse paljudes riikides otseturustust. Näiteks Itaalias on võtnud väiketootjad nõuks saavutada mõne aastaga üle kogu maa 20 000 otseturustuspunkti. Itaalia on eripärane selles mõttes, et sealsest 18 000 maaturismiettevõttest on suur osa söögikohad, kus pakutakse oma toodetud või lähikonnast pärit toitu.

Otseturustus vähendab võimalust jagada eksitavat või vale infot kauba päritolu kohta. Veelgi enam, ostja saab üldjuhul ka teada, millises farmis on kaup toodetud. Tugevate toidutraaditsioonidega Itaalia on hädas importkaubaga, mida püütakse müüa Itaalia kauba pähe. Tootjaorganisatsioonid on välja arvutanud, et Itaalia toiduna müüakse maha neli korda rohkem toitu kui Itaalias tegelikult toodetakse.

Joonis 19. Maapiirkonna osatähtsus territooriumist

1.2.5. Mahetootmise mahud

Mahetootmine on uus trend, mis on levinud kiiresti rikkastest riikidest vaesematesse. Maades, kus valitseb toidupuudus, ei ole see mõistagi tarbijate esimene valik, kuid rikkastes riikides näitab see tarbijate teadlikkust. Küsimus on selles, milline saab olla mahetoidu osakaal igapäevamenüüs.

Eestiski on kõlanud üleskutseid, et kogu Eesti toidutootmine tuleks muuta mahedaks. Samas on isegi rikkad ja mahetoodangu tarbimise poolest eesrindlikud riigid, nagu Rootsi ja Austria, raskustes püstitatud eesmärgi täitmisega – suurendada mahetoodangu osakaalu viiendikuni. Pigem võib arvata, et mahetoodangu tarbimise osakaal ähvardab stagneeruda 10–15% juures. Kindlasti pärsvivad mahetoodangu osakaalu suurenemist karmistuvad keskkonnanõuded ja jääkainete sisalduse üha karmim piiramine nn peavoolu tootmises.

Arengumaadel on võimalus toita mahetootmisega oma rahvast ja müüa mahetoodangut arenenud tööstusriikidesse. Toidu tootmisel on paljud arengumaad traditsiooniliselt mahedad, sest puudub raha väetiste ja pestitsiidide kasutamiseks, rääkimata antibiootikumide manustamisest loomadele. Paraku on arengumaades raskusi tootmisvõtete eduka rakendamiseks. Üksikute projektide abil on traditsioonilise mahetootmise arendamisel mitmes Aafrika riigis saavutatud edu – saaki on õnnestunud suurendada kuni kaks korda. Tööstusriikide turud on avatud mahedalt too-

detud traditsioonilistele toodetele nagu tee ja kohv ning puu- ja köögiviljad.

Mahetootmisega on seotud ka bioloogilise mitmekesisuse säilitamine. Kitsaskohtadele bioloogilise mitmekesisuse säilitamisel juhtis tähelepanu ka 2010. aasta kuulutamine rahvusvaheliseks bioloogilise mitmekesisuse aastaks.

Liigid hävivad üha kiiremas tempos, aheneb ka aktiivses tootmises olevate liikide arv. Näiteks teraviljade puhul moodustavad kolm enimkasutatud kul-

tuuri – mais, riis ja nisu – 88% maailma teravilja kogutoodangust. Eesti piimakarja tõukaart on kaldunud pea 90% ulatuses musta-valgekirjaks. Kogu maailma toidust 90% toodetakse vaid 15 taime- ja kaheksast loomaliigist. FAO on pööranud bioloogilise mitmekesisuse säilitamise huvides palju tähelepanu geneetilise ressursi säilitamisele.

1.2.6. Maaelu kvaliteet

OECD on püüdnud vaadelda maaelu arengut ka arenenud tööstusmaades, kus maksatakse põllumajandustoetusi. Mitmel pool räägitakse põllumajanduse multifunktsionaalsusest, mõnedes riikides on see seotud kahtluse alla. Mõlema seisukoha taga on põllumajandusturgudega seotud huvid – ühed tahavad oma turgu kaitsta, teised uutele turgudele pääseda.

Maapiirkondi on keeruline def neerida. Näiteks Hollandis ja Belgias moodustavad maapiirkonnad alla poole territooriumist, samal ajal on ELi keskmine 82%. Tulu teenimise seisukohalt on oluline kaugus turgudest – oma kauba turule viimiseks või tarbijate kohaletoomiseks (kohalike toodete otsemüük, maaturism, kulinaarturism). Viimasel ajal on hakatud vaatlema maapiirkondade arengut nn territoriaalsete klastritena, mille puhul toetab üks tegevus teist – toidutootmine, toitlustamine, maaturism, käsitöö, vaba aja veetmine ... Kahjuks puudub seni üksmeel maaelu hindamise kompleksindikaatori osas.

Toidukaupade hinnatrendid Eestis ja maailmas

Marje Josing, EKI direktor

Toidutoorme hinnatõus jätkus maailmaturul ka 2011. aastal. IMFi toidukaupade hinnaindeks oli 2011. aasta augustis 20,1% kõrgemal tasemel kui aasta varem. Ajaloolise rekordtaseme saavutasid hinnad 2011. aasta aprillis, olles 91% kõrgemad kui 2005. aastal.

Eestis on tõusnud viimase aasta jooksul nii tootja- kui jaehinnad. Piima kokkuostuhind oli 2011. aasta juulis 0,326 EUR/kg, mis on 18,9% kõrgem kui aasta varem. Sealih keskmine kokkuostuhind oli augustis 8,5% kõrgem kui aasta varem, veiste kokkuostuhind oli 10,9% kõrgem.

Ka teravilja kokkuostuhinnad on enamasti tõusuteel. Toidunisu kokkuostuhind oli augustis 178,55 EUR/t (ligikaudu sama mis eelmisel aastal) ja söödanisu kokkuostuhind 174,82 EUR/t (kolmandiku võrra kõrgem kui eelmisel aastal). Toidurukki kokkuostuhind oli augustis 172,59 EUR/t, mis on 36,1% kõrgem kui aasta varem. Toiduodra hind tõusis aastaga 41,8% (hind augustis 172,58 EUR/t).

Võrreldes eelmise aasta augustiga on tõusnud kõige rohkem või ja joogipiima tööstusest väljamüügi hind: plokivõi 70%, väikepakendis või 80% ning kilepakendis 2,5-protsendise rasvasisaldusega piim 21%.

Hinnatõus on parandanud tootjate ja töötajate rahalist olukorda, kuid samas sööb kasumi ära tootmissisendite kallinemine.

Tarbijahinnad on Eestis tõusnud aastaga kokku 5,5%, aga toidukaupade hinnad on tõusnud sellest oluliselt rohkem – 10,8%. Toit ja mootorikütus ongi olnud kaks kõige olulisemat infatsiooni taganttookavat tegurit. Aastaga on tarbija jaoks kallinenud enamik toidukaupu.

Tingimustes, kus Eesti elanike reaalselt

palk on üle kahe ja poole aasta järjest langenud, on tarbijad muutnud oluliselt oma ostu- ja toitumisharjumusi. Nii näitas EKI 2011. aasta algul läbi viidud elanike küsitlus, et pered püüavad toidu arvelt raha kokku hoida. Üksnes 11% elanikest ostis alati meelepärast toidukaupu, 61% elanikest ostis soovikohast toidukaupa piirangutega, 14% ostis väga harva meelepärast ja 13% ei saanud üldse osta endale meelepärast toitu.

Toidukaupade ostu- ja tarbimisharjumusi muutis majandussurutise ja hinnatõusu tõttu 2010. aastal 83% elanikest, sh tunduvalt 23% ja mõningal määral 60%. Harjumusi ei muutnud kõigest 17% vastanutest.

Ostuharjumuste muutused tähendavad eelkõige seda, et inimesed on hakanud vaatama sagedamini toidukaupade hindu (65% vastanutest) ja ostma odavamast toidukaupa (54%). 2010. aastal suurenes oluliselt nende elanike arv, kes ostsid odavamast toidukaupa, vähendasid ostetava toidu koguseid ja käisid harvemini toidupoes, ostsid talunikult kogu talve kartulivaru või muid saadusi ning hakkasid toidukulude üle täpsemat arvestust pidama. Aasta märksõnad olidki odavam toit ja kokkuvõttes toidu arvelt.

Sissetulekute suurus oli peamine toitumisharjumuste mõjutaja. Väiksema sissetulekuga peredes vähendati toiduainete tarbimist oluliselt rohkem kui jõukamates peredes. Vaesemates peredes piirati magusa kõrval olu-

liselt ka tervisele vajalike piimatoodete tarbimist. Jõukamates peredes aga muutus piirangute tõttu toiduvalik tegelikult isegi tervislikumaks, sest kommide ja maiustuste asemel valiti menüüsse puuvilju ning lihatoodete asemel köögivilju. Rohkem on hakatud tarbima linnuliha.

Elanike hinnatundlikkus püsib väga kõrge. 2010. aastal vaatasid toidukaupade hindu kõik elanikud. Toidukaupade hindu vaatas alati 71%, sageli 25% ja harva 4% vastanutest.

Aastaga muutusid oluliselt ka toidukulude arvestamise harjumused. Täpse arvepidamisega tegeleb 15% elanikest, 67% teab üldjoontes toidukulude suurust või suurusjärke, 17% ei ole arvestust pidanud ja 1% on selliseid, keda see teema ei huvita. Tarbijad, kes varem ei teadnud, kui palju nad kuus toidule kulutavad, on hakanud nüüd kulutuste üle arvet pidama.

Kuna Eesti elanikud kulutavad toidule tunduvalt suurema osa sissetulekust kui rikkamate riikide kodanikud, mõjutab maailmaturul toimuv toiduhindade tõus meie tarbijaid tõsisemalt kui paljude teiste riikide inimesi. Eesti eripära on ka see, et toormeturul toimu-

vad trendid jõuavad siin kiiremini ja märgatavamalt jaehindadesse kui enam arenenud riikides. Seetõttu oli Eurostati andmetel augustis Eesti toidu jaehindade tõus Euroopa suurim.

Euroopas keskmiselt tõusid toidu jaehinnad aastaga 3,4% (näiteks Belgias 2,4%, Saksamaal 2,8%, Prantsusmaal 3%, Hispaanias 1,6% ja Itaalias 2,1%), aga Eestis oli hinnatõus 10,4% (Lätis ja Leedus 8,4%, Poolas 4,7%). Eesti suurel hinnatõusul on palju põhjusi:

- Eesti madalam hinnatase kui enamarenenud riikides, seega on teatud hinnakonvergennts loomulik. 2008. aastal oli Eesti hinnatase 77% ELi keskmisest;
- väike turg (väikeste sisseostukoguste tõttu on sisseostuhind sageli kõrgem ja kõikumavam);
- kuna suurematel välisettevõtetel puudub sageli huvi väikese ja madala ostujõuga turu vastu, on siin konkurents ja pakkumine väiksem kui rikkamates ja suuremates riikides;
- kiirelt arenevate Eesti ettevõtete suur investimisvajadus (laenu, liisingud) ja kõrgemad laenuintressid;
- tootmise ja teenindamise madal efektiivsus ning suur energiakulukus;
- pahatihti on äriplaanid lühiajalised – püütakse teenida võimalikult lühikese ajaga võimalikult suurt kasumit ega hoolita pikaajalistest kliendisuhetest;
- ettevõtjate vajadus katta kriisaastate kahjumeid;
- ettevõtete väike kapitaliseeritus ja kasumlikkus, mis sunnib sisendihindade tõusu korral kohe jaehindu tõstma;
- mõnede importkaupade puhul on vähe pakkujaid ja importijate vahel on väike konkurents;
- kuna meie tootjatel on kasulik eksportida oma toodangut jõukatele ja kiiresti taastuvatele naaberturgudele, kus saab küsida kõrgemat hinda, tõusevad Eesti siseturul jaehinnad pakkumise vähenemise tõttu;
- eurole ülemineku otsesed ühekordsed kulud ettevõtetele;
- tarbija väiksem informeeritus “mõistlikust ja tavapärasest” hinnast seoses ülemineku eurole.

Joonis 20. Toidukaupade hinnaindeks 2010. aasta augustist 2011. aasta augustini

Tabel 1. Toidukaupade jaehinnad Eestis (eurodes)

Kaup	Hind tava- kauplustes (€/kg või l)	Muutus, % Aug 2011/ aug 2010
Piim (2,5%, kile)	0,64	20
Hapukoor (20%, kile)	1,87	17
Kohvikoor (10%)	1,94	23
Või	7,84	25
Juust	7,71	14
Broiler (kohalik)	2,76	4
Hakkliha	4,49	6
Viinerid (lahtised)	3,97	9
Muna (M, kohalik, 10tk)	1,27	1
Leib	1,66	12
Sai	1,55	15
Nisujahu	0,74	26
Kartul (lahtine)	0,53	7
Kapsas	0,37	-20
Porgand (lahtine)	0,56	4
Tomat (kohalik)	2,08	-9
Õun (import)	1,53	41

Allikas: EKI

2. Tootjalt tarbijani

2.1. Taimekasvatuse

Marju Aamisepp, MMIKi põllumajandussektori majandusanalüüsi osakonna juhataja
Eduard Matveev, juhtivspetsialist

SA andmetel oli 2010. aastal Eestis kokku 950 000 hektarit põllumajandustootmises kasutatavat maad, mis moodustab viiendiku (21%) Eesti kogupindalast. Kasutatav põllumajandusmaa hõlmab nii saagi tootmiseks kasutatavat maad kui ka seda maad, mida otsest tootmises ei kasutata, kuid mida hoitakse heades põllumajandus- ja keskkonnatingimustes. Hooldatavat maad oli 2010. aastal 109 000 hektarit, mis moodustas ligikaudu kümneid kasutatavast põllumajandusmaast.

Põllumajanduslikus tootmises kasutatavat maad oli 2010. aasta andmetel 839 000 hektarit, millest 77% ehk 645 000 hektarit moodustas põllumaa. Viimase viie aasta jooksul on põllumajanduslikus tootmises kasutatav maa suurenenud 78 000 ja põllumaa 86 000 hektari võrra.

Põllukultuuride kasvupind oli 2010. aastal 602 000 hektarit. Võrreldes 2000. aastaga on põllukultuuride kasvupind vähenenud enam kui 200 000 hektari võrra, kuid samas on märgata selle suurenemist pärast liitumist ELiga. Viimase viie aasta jooksul on kasvupind suurenenud 12%. Suurenemise

peamine põhjus on järjest laienev rapsi kasvupind, suurenenud on ka nisu pind.

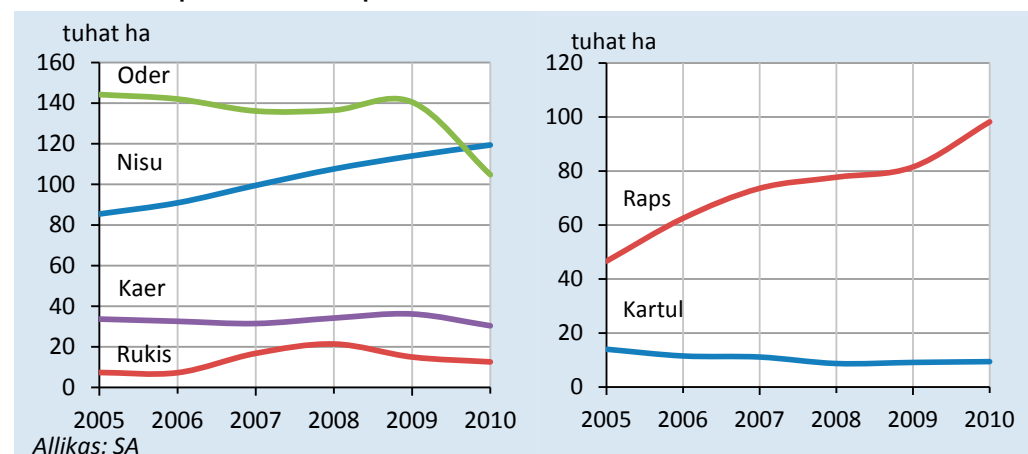
2010. aastal kasvatati teravilja 275 000 (sh suviteravilja 207 000), söödakultuure 208 000, tehnilisi kultuure 99 000 ning kartulit, kaunvilja ja köögivilja kokku 20 000 hektaril. Teravili moodustas ligi poole ja söödakultuurid kolmandiku kogu põllukultuuride kasvupinnast. Ligi 38% teravilja kasvupinnast katkis suvioder, 25% suvinisu ja 18% talinisu.

2.1.1. Teravili ja söödakultuurid

Teravilja kasvupind vähenes võrreldes 2009. aastaga 13%. Suviteravilja kasvupind vähenes sealjuures ligi 16% ja taliteravilja kasvupind kõigest 2%. Suviteravilja kasvupinna järsk vähenemine on tingitud suviodra kasvupinna vähenemisest ligi neljandiku võrra võrreldes 2009. aastaga.

Taliteravilja osatähtsus teravilja kasvupinnast on püsitud viimastel aastatel 20% ringis. Kõige enam kasvatakse talinisu, mille kasvupind ulatus 2010. aastal 51 000 hektarini. Uute kultuuridena on hakatud kasvatama taliootra ja tritikut. Viimase viie aasta

Joonis 21. Peamiste põllukultuuride kasvupind aastatel 2005–2010

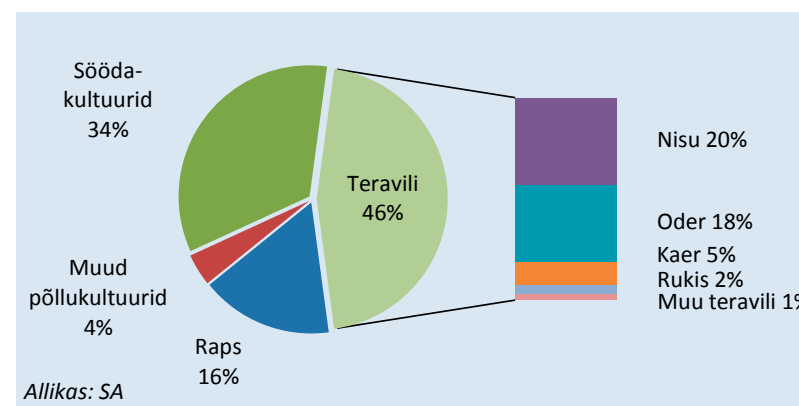

Tab 2. Põllukultuuride kasvupind ja saagikus aastatel 2009 ja 2010

	2009			2010		
	Pind tuhat ha	Saak tuhat t	Saagikus kg/ha	Pind tuhat ha	Saak tuhat t	Saagikus kg/ha
Nisu	114	343	3 015	119	328	2 744
Rukis	15	39	2 555	13	25	1 983
Oder	141	377	2 679	105	255	2 431
Kaer	36	87	2 394	30	55	1 790
Muu teravili	11	28	2 654	8	17	2 037
Kaunvilja	5	8	1 547	7	13	1 713
Kartul	9	139	15 275	9	163	17 456
Raps	82	136	1 657	98	131	1 334
Avamaa köögivilja	3	59	21 446	3	59	21 166
Söödakultuurid	146			205		
Teised põllukultuurid	5			4		
Põllukultuurid kokku	567			602		

Allikas: SA

Joonis 22. Põllukultuuride kasvupinna struktuur Eestis 2010. aastal

Allikas: SA

jooksul on kõige rohkem muutunud rukki kasvupind – 2008. aastal oli see kolm korda suurem kui 2006. aastal, kuid pärast seda on hakanud jälle tasapisi vähenema.

2010. aastal külvati talinisu 2011. aasta saagiks 61 000 hektarile (võrreldes eelmise sügiskülvi 19% rohkem), rukist 12 000 (25% vähem), tritikut 7000 (16% vähem) ja taliootra 672 hektarile (58% vähem).

Teravilja kogusaak oli 2010. aastal 678 000 tonni ehk ligi neljandiku võrra väiksem kui 2009. aastal. See oli madalaim saak alates 2007. aastast. Kõige suurema osa teravilja-saagist moodustas oder (38%), ehkki odra kogusaak oli viimase viie aasta väiksem.

Teravilja keskmine saagikus oli 2010. aastal 2464 kg/ha, mis on viimase nelja aasta

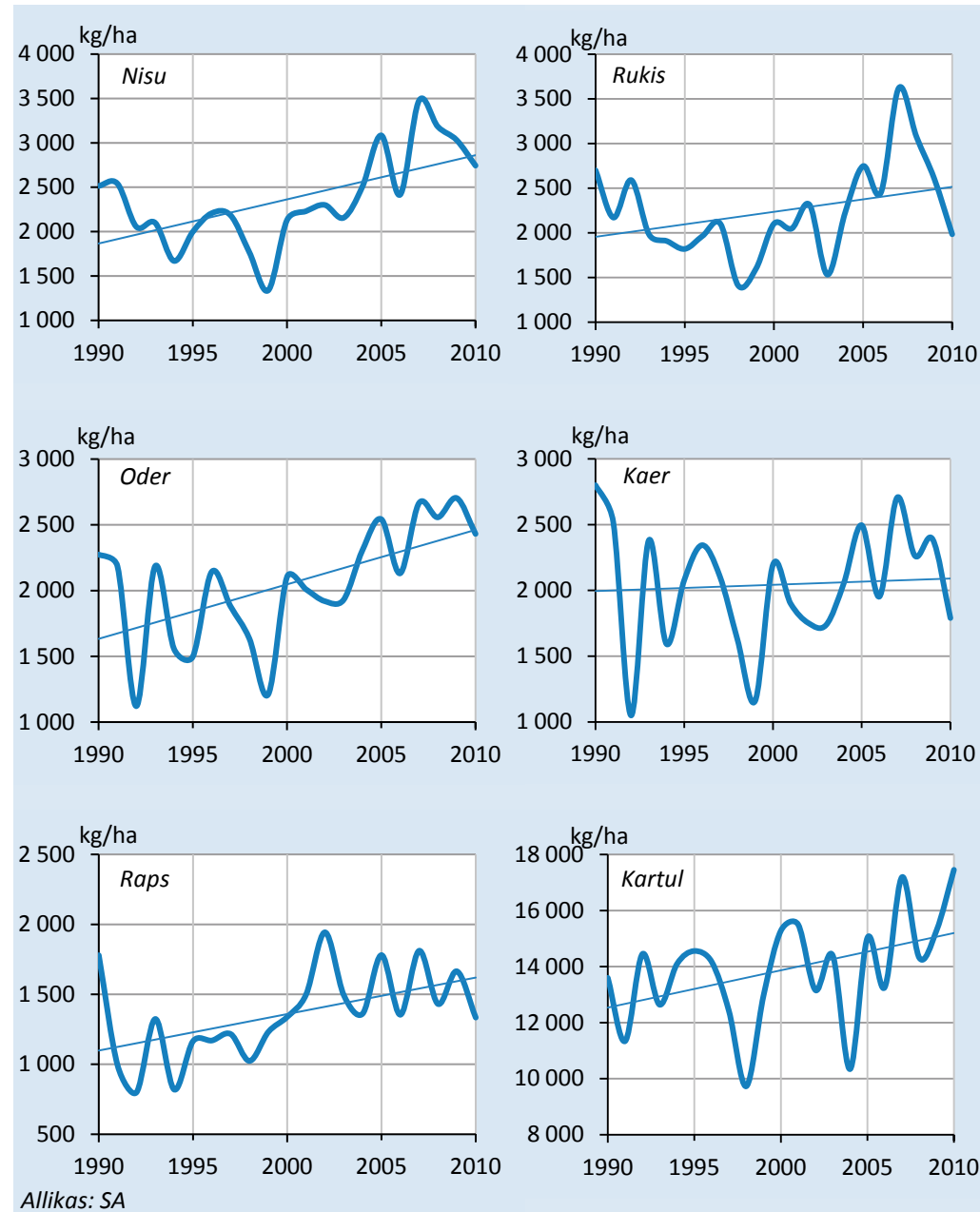
keskmine tulemus. Alates 2000. aastast on teravilja keskmine saagikus olnud kõrgeim aastal 2007 (3 t/ha) ja madalaim 2003. aastal (1,9 t/ha). Elaniku kohta toodeti teravilja 506 kg (2009. aastal 652 kg).

Söödakultuure kasvatati 2010. aastal 208 000 hektaril (sh 3000 hektaril seemnekasvatuseks). Söödakultuuride pind suurenes võrreldes 2009. aastaga 58 000 hektari võrra ehk 39%. Saaki (haljasmassi) saadi kokku 233 900 tonni.

2.1.2. Raps ja rüps

Rapsi ja rüpsi kasvupind oli 2010. aastal 98 000 hektarit, mis on 20% suurem kui aasta varem. Suurenenud on nii suvi- kui talirapsi kasvupind. Talirapsi külvati 2010. aasta sügisel 15 000 hektarile ehk ligi poole suuremale pinnale kui

Joonis 23. Peamiste põllukultuuride saagikused aastatel 1990–2010

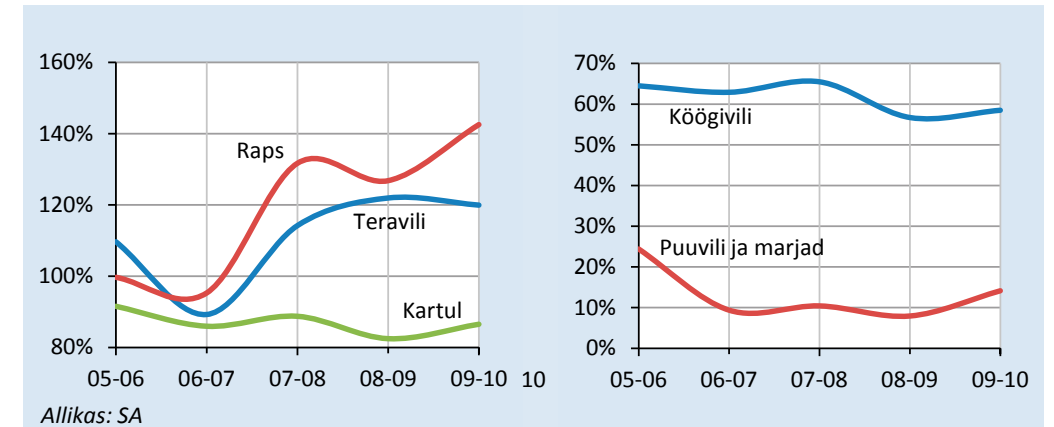
2009. aastal. Kuna rapsi ja rüpsi talivormid on ilmastiku ja külviaja suhtes väga tundlikud, on nende kasvatamine väga riskantne.

Rapsi- ja rüpsiseemne kogusaak oli 131 000 tonni ning saagikuseks kujunes 1334 kg/ha. Alates 2000. aastast on rapsi keskmine saagikus olnud kõrgeim aastal 2002 (1,9 t/ha).

2.1.3. Kartul ja köögivilj

Kartuli kasvupind on püsinud 2008. aastast 9000 hektari juures. Alates 2000. aastast, kui kartuli kasvupind oli 31 000 hektarit, on see vähenenud üle kolme korra. 2010. aasta suvi ei olnud kartulikasvatuseks soodne, kuid keskmiseks saagikuseks kujunes siiski 17 456 kg/ha, mis on viimase viie

Joonis 24. Taimekasvatussaadustega isevarustatuse tase aastatel 2005–2010

Tabel 3. Köögivilja kasvupind ja saagikus aastatel 2009 ja 2010

	2009			2010		
	Pind ha	Saak t	Saagikus kg/ha	Pind ha	Saak t	Saagikus kg/ha
Avamaa köögivilj kokku	2 757	59 127		2 796	59 180	
Kapsas	637	18 770	29 466	679	16 635	24 499
Kurk	184	3 690	20 054	220	5 047	22 941
Tomat	15	150	10 000	16	222	13 875
Söögipeet	318	7 158	22 509	311	5 835	18 762
Porgand	647	20 885	32 280	588	22 817	38 804
Mugulsibul	232	1 914	8 250	238	2 155	9 055
Küüslauk	66	74	1 121	70	110	1 571
Roheline hernes	121	158	1 306	133	91	684
Kaalikas	140	2 493	17 807	155	1 161	7 490
Muu köögivilj	397	3 835		386	5 107	13 231
Katmikala köögivilj kokku	268	11 497		248	14 709	
Kurk	86	5 687	65 898	70	7 063	100 756
Tomat	159	4 549	28 682	152	4 962	32 559
Muu köögivilj	23	1 261	57 318	25	2 684	111 833

Allikas: SA

aasta parim tulemus. Kartuli kogusaak oli 163 000 tonni ning elaniku kohta toodeti kartulit 122 kg (2009. aastal 104 kg).

Teravilja ja õliseemne puhul on Eesti isevarustatus tagatud, kuid kartulitoodang ei kata siinset tarbimist.

Avamaaköögivilja kasvupind ei ole viimastel aastatel eriti muutunud. 2010. aastal oli see 2800 hektarit. Võrreldes 2000. aastaga on avamaa köögivilja kasvupind vähenenud 1000 hektari võrra.

2.1.4. Puuviljad ja marjad

Viljapuu- ja marjakultuuriistandike pindala oli 2010. aastal kokku 7093 hektarit, mis on 14% väiksem kui aasta varem. Peaaegu poole viljapuu- ja marjaistandike pindalast võtsid enda alla õuna- ja pirniaiad, kuigi õunaaedade pind vähenes võrreldes 2009. aastaga 23%.

Marjakultuuridest kasvatati kõige rohkem musta sõstart (596 ha) ja maasikat (589 ha). Puuvilja- ja marjasaak oli 2010. aastal kokku 5071 tonni, sh õuna- ja pirnisaak 1983 tonni ja

Kõige enam kasvatati kapsast (679 ha) ja porgandit (588 ha) ning kokku moodustas nende kasvupind 44% avamaaköögiviljade kasvupinnast. Muid köögivilju kasvatati väiksematel pindadel. 2010. aastal kasvatati Eestis kokku 74 000 tonni köögivilja, sellest 59 000 tonni (80%) kasvatati avamaal.

Avamaaköögiviljade keskmine saagikus oli 2010. aastal 21 166 kg/ha. Kõige ebasoodsam oli avamaa köögivilja kasvatamiseks 2003. aasta, kui kasvupinda oli 3000 hektarit, kuid kogusaagiks kujunes ainult 27 000 tonni. Avamaa köögivilja keskmine saagikus on aasta-aastalt tasapisi tõusnud, seda eriti porgandi ja kapsa puhul.

Ühe elaniku kohta kasvatati Eestis 2010. aastal köögivilja 55 kg (2009. aastal 53 kg).

maasikasaak 1275 tonni, mis moodustas kogu puuvilja- ja marjasaagist vastavalt 39% ja 25%. Kokkuvõttes oli puuvilja- ja marjasaak viimase viie aasta väikseim – 4 kg elaniku kohta (2009. aastal oli 7 kg elaniku kohta).

Saagitase on aastate lõikes väga ebahütlane. Viimase viie aasta võrdluses on olnud kõige soodsamad tingimused puuvilja- ja marjakasvatuseks aastatel 2005. ja 2009.

2.1.5. Kokkuostuhinnad Eestis ja ELis

Kui võrrelda viimase kümne aasta hindu, siis kõige kõrgemad olid teravilja kokkuostuhinnad 2007. aastal. Nisu hind tõusis siis 183, odra hind 154 ning rukki hind 173 euronit tonni eest. 2008. aastal langesid teravilja tootjahinnad märgatavalt ja 2009. aastal langus jätkus. Võrreldes 2008. aastaga langesid kaera ja rukki tootjahinnad ligi 40%, nisu hind 33% ja odra hind 28%. 2010. aastast hakkasid teraviljahinnad taas tõusma, olenevalt kultuurist 30–60%.

Tabel 6. Tera- ja kaunvilja ning rapsiseemne kokkuostuhinnad aastatel 2000–2010 (€/t)

Aasta	Teravili	Nisu	Rukis	Oder	Kaer	Tritik	Segavili	Kaunvili	Rapsiseeme
2000	94	107	86	97	80	...	97	213	...
2001	101	116	94	105	82	..	91	159	...
2002	100	103	96	100	86	97	92	155	254
2003	103	114	87	97	78	93	100	159	246
2004	107	112	109	103	89	97	107	147	221
2005	94	98	93	91	82	99	97	154	217
2006	105	112	108	101	87	99	104	188	259
2007	169	183	173	154	140	154	149	185	319
2008	145	155	126	137	110	141	164	242	329
2009	98	104	78	98	70	87	101	168	275
2010	145	162	129	123	106	128	117	177	354

Allikas: SA

Tabel 4. Viljapuu- ja marjaaedade kasvupind ja saagikus aastatel 2009 ja 2010

	2009			2010		
	Pind ha	Saak t	Saagikus kg/ha	Pind ha	Saak t	Saagikus kg/ha
Viljapuu- ja marjaaiad kokku	7 678	7 983		6 504	3 796	
Õunad ja pirnid	4 222	5 446	1 333	3 319	1 983	615
Ploomid	540	686	1 309	449	251	577
Kirsid	338	108	322	276	126	458
Punane ja valge sõstar	402	511	1 274	384	134	350
Must sõstar	558	401	830	596	402	749
Karusmari	231	117	506	183	147	803
Vaarikas	219	213	1 014	266	282	1 085
Muud	1 168	501		1 031	3 796	
Maasikakasvatus	597	1 790	3 163	589	1 275	2 245

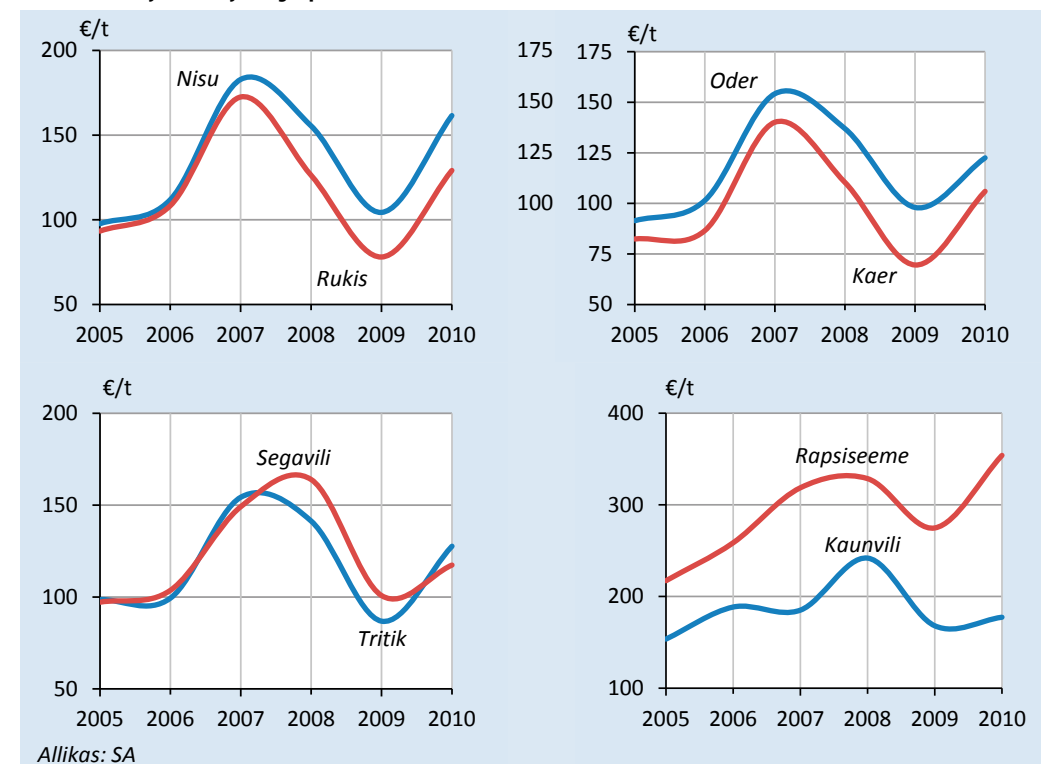
Allikas: SA

Tabel 5. Taimekasvatussaaduste toodang elaniku kohta aastatel 2000–2010

Aasta	Teravili kg	Kartul kg	Kaunvili kg	Raps kg	Köögivil kg	Puuvili kg	Marjad kg
2000	509	344	5	28	39	15	5
2001	409	252	5	30	40	13	6
2002	386	155	4	47	29	15	5
2003	374	181	4	51	43	4	4
2004	451	123	2	51	40	2	4
2005	565	156	4	62	47	8	4
2006	461	114	4	63	46	2	2
2007	656	143	7	99	53	3	2
2008	645	93	2	83	48	2	2
2009	652	104	6	101	53	5	3
2010	506	122	9	98	55	2	2

Allikas: SA

Joonis 25. Tera- ja kaunvilja ning rapsiseemne kokkuostuhinnad aastatel 2005–2010

Allikas: SA

Tabel 7. Teravilja kokkuostuhinnad ELis 2010. aastal

Riik	Nisu	Rukis	Oder	Kaer
Eesti	162	129	123	106
Läti	163	113	131	100
Rootsi	169	129	143	113
Hispaania	173	147	150	140
Tšehhi	134	113	123	151
Taani	132	121	132	125
Ungari	142	111	106	124
Poola	150	106	123	87
Portugal	149	150	140	143

Allikas: Eurostat, SA

Kuna Eesti turg on tihedalt seotud ELi turuga, mida omakorda mõjutab maailmaturg, oli siinsete kokkuostuhindade tõusu peamine põhjus Venemaal kehtestatud ekspordikeeld ja Ukraina ekspordipiirang.

Rapsi keskmine kokkuostuhind tõusis 2010. aastal võrreldes eelmise aastaga 29%. Kui 2009. aasta madalseisu ajal langes rapsi hind 224 eurole, siis 2010. aasta detsembris maksis tonn rapsiseemet 352 eurot. Nii

nagu ka teravilja puhul, on rapsi hinnatõusu peamised põhjused oodatust väiksem saak Eestis, samuti maailmaturu mõjutused.

Hindade tõus on jätkunud ka 2011. aastal. Toidunisu keskmine kokkuostuhind oli 2011. aasta II kvartalis 232 EUR/t, söödanisu tonni eest maksti keskmiselt 237, toidurukki tonni eest 195, söödaodra tonni eest 194, toidukaera tonni eest 185 ja söö-

dakaera tonni eest 147 eurot. Rapsi keskmine kokkuostuhind oli 2011. aasta II kvartalis 430 EUR/t, mis on võrreldes eelmise aasta II kvartaliga 42% kõrgem.

Köögivilja tootjahinnad olid 2011. aasta I poolaastal oluliselt kõrgemad kui eelmise aasta vastaval perioodil (v.a kurk ja tomat). Hinnatõusu põhjus on kallinenud sisendid (väetised, kütus). Kodumaise kurgi ja tomati hinnalanguse põhjus oli tarbimise vähenemine.

2.2. Loomakasvatus

SA andmetel oli 2010. aasta 31. detsembri seisuga Eestis 236 300 veist (sh 96 500 piimalehma), 371 700 siga, 82 700 lammast ja kitse ning 2 046 000 lindu. Võrreldes 2000. aastaga on veiste arv vähenenud 17 000, sh piimalehmade arv 34 000 võrra. Võrreldes 2009. aastaga on veiste arv pisut suurenenud. Selle üks põhjus on viimastel aastatel elavnenud elusveiste eksport.

Piimalehmade arv on jäänud enam-vähem samaks, kuid jätkub väiketootjate loobumine piimatootmisest. Piimaveisekasvatus on levinud kõige enam Järva-, Lääne-Viru- ja Pärnumaal, lihatõugu veiste kasvatus aga ennekõike Lääne- ja Saaremaal.

Lindude arv on võrreldes 2000. aastaga vähenenud 320 000 võrra, kusjuures võrreldes 2009. aastaga toimus 2010. aastal üle hulga aja taas lindude arvu märgatav suurenemine. Sigade arv on suurenenud 72 000 looma võrra. Alates 2007. aastast on seakasvatus elavnenud tänu suurenenud nõudlusele idaturul. Lammaste ja kitsede arv on 2,6 korda suurem kui 2000. aastal. Nende loomade arv hakkas suurenema 2004. aastal, selle üheks põhjuseks võib pidada toetuste maksmist uttede kasvatamise eest, sh mahe-toetuse maksmist mahelammaste kasvatamise eest (üle poole Eesti lammastest on tunnustatud mahelammastena). Lambaid kasvatatakse kõige enam Saaremaal, kitsi aga Pärnumaal.

2011. aasta 30. juuni seisuga oli Eestis 244 000 veist, 379 000 siga, 105 000 lammast ja kitse ning 1 954 000 lindu. Seega on veiste (sh piimalehmade) ja sigade arv mõnevõrra suurenenud ning lammaste, kitsede ja lindude arv vähenenud.

Samal ajal, kui veiste arv on suurenenud, on veisekasvatajate arv vähenenud. 2011. aasta 30. juuni seisuga oli PRIAs registreeritud kokku 4919 veisekasvatajat, mis on 106 võrra vähem kui kolm kuud varem. Kui piimalehmakasvatajate arv vähenes kolme kuuga 100 võrra, siis lihavesikasvatajate arv suurenes samal ajavahemikul 55 võrra. Lamba- ja kitsekasvatajate arv on samuti suurenenud.

Tabel 8. Loomade arv aastatel 2000–2010 (31. detsembri seisuga, tuhandetes peades)

Aasta	Veised	sh piimalehmad	Sead	Lambad ja kitsed	Linnud
2000	253	131	300	32	2 366
2001	261	129	345	32	2 295
2002	254	116	341	34	2 096
2003	257	117	345	34	1 945
2004	250	117	340	41	2 183
2005	250	113	347	52	1 879
2006	245	108	346	66	1 639
2007	241	103	379	76	1 478
2008	238	100	365	82	1 757
2009	235	97	365	80	1 792
2010	236	97	372	83	2 046

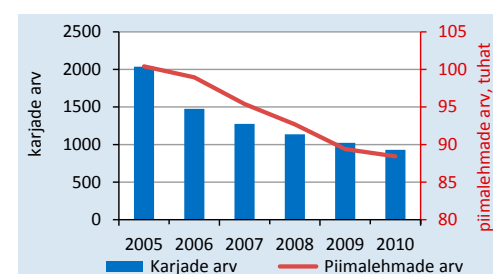
Allikas: SA

Tabel 9. Loomakasvatussaaduste tootmine aastatel 2000–2010 (tapakaalus, v.a munad)

Aasta	Veiseliha tuhat t	Sealiha tuhat t	Linnuliha tuhat t	Piim tuhat t	Munad mln tk
2000	15	30	7	630	255
2001	14	34	9	684	278
2002	17	40	12	612	253
2003	13	40	14	612	234
2004	15	41	15	652	231
2005	13	40	14	670	209
2006	15	42	13	692	183
2007	15	43	12	692	158
2008	14	46	13	694	147
2009	14	46	15	671	173
2010	13	46	16	676	182

Allikas: SA

Joonis 26. Karjade ja piimalehmade arvu muutus aastatel 2005–2010

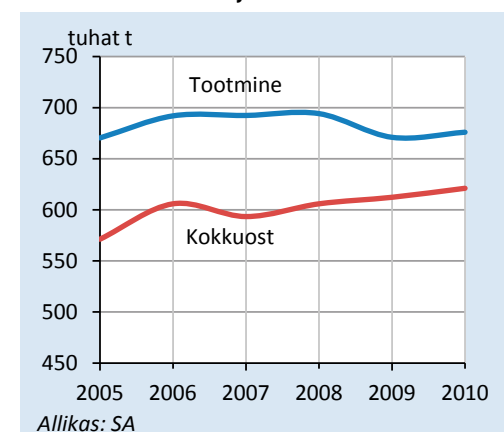
Allikas: JKK

Tabel 10. Karjade arv suurusgruppide lõikes aastatel 2004–2010

Karjade suurus	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	10/09
1...4	958	642	285	233	193	155	131	-15%
5...10	561	480	333	256	205	191	157	-18%
11...50	610	585	528	465	422	375	350	-7%
51...100	101	91	98	100	100	95	90	-5%
101...300	155	155	140	135	127	122	112	-8%
301...900	73	75	82	80	82	78	82	5%
901...	9	8	9	7	7	8	9	13%

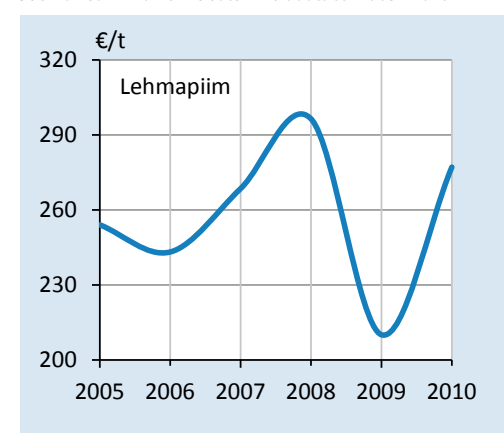
Allikas: JKK

Joonis 27. Piima tootmine ja kokkuost aastatel 2005–2010

Allikas: SA

Joonis 28. Piima kokkuostuhind aastatel 2005–2010

2.2.1. Piimatootmine

SA andmetel toodeti Eestis 2010. aastal 676 000 tonni piima ning keskmine piimatoodang lehma kohta oli 7021 kg aastas. Kuigi karjade ja piimalehmade arv on aasta-aastalt vähenenud, on tänu lehmade produktiivsuse tõusule piima kogutoodang suurene-

nud. 2010. aastal toodeti Eestis elaniku kohta 504 kg piima.

Jõudluskontrollis oli 2010. aastal registreeritud 89 000 lehma. Enamik lehmadest olid Eesti holsteini (77%) ja Eesti punast (22%) tõugu. Eesti maatõugu lehma oli 465 ehk 0,5%. Alates 2000. aastast on vähenenud piimakar-

jade arv Eestis 3,4 korda. Väiksemate karjade (kuni 100 lehma) arv on vähenenud 4,1 korda, suuremate (üle 100 lehma) karjade arv on aga vähenenud ainult 36 võrra.

Karjad, kus peeti vähem kui 100 piimalehma, moodustasid 2010. aastal 78% kõikidest karjadest. Aga nendes karjades peeti 19% kõikidest aastalehmadest ning vähem kui 100-pealised karjad tootsid 16% kogu Eesti piimatoodangust. Viimastel aastatel on vähenenud väiksemate karjade osatähtsus nii aastalehmade arvu kui ka piimatoodangu poolest.

Piimatoodang aastalehma kohta oli kõige kõrgem (9454 kg) karjades suurusega 901–1200 lehma ja kõige madalam (5612 kg) väikekarjades suurusega kuni kümme lehma.

2010. aastal realiseeriti piimatööstusele 604 000 tonni piima, millest kuulus eliitsorti 63%. Tööstuste poolt kokkuostetud piim moodustas piima kogutoodangust 89%. Toorpiima veeti välja ka Läti ja Leetu.

Kui võrrelda viimase viie aasta piima kokkuostuhindu, võib märgata väga suuri kõikumisi. Kui 2008. aastal oli piima keskmine kokkuostuhind 297, siis 2009. aastal ainult 210 EUR/t. Piima kokkuostuhindade järsk langus toimus 2008. aasta II kvartalis ning langus jätkus 2009. aasta juulini. Alates sellest ajast on piima kokkuostuhind taas tõusnud. Piima kokkuostuhind oli kõige kõrgem 2008. aasta veebruaris – 335 EUR/t.

Piima tootmismahu reguleerib ELi tootmiskvoot. 2010. aasta 31. märtsil lõppenud kvoodiaastal tarnisid piimatootjad tööstustele 583 600 ja turustasid otse 5700 tonni piima. Tarnekvoot täideti Eestis 88,8% ja otseturust-

tuskvoot 64,4% ulatuses. 2011. aasta aprillist alanud kvoodiaastal on Eest piimakvoot 679 300 tonni, millest 671 500 tonni on tarnekvoot ja 7800 tonni otseturustuskvoot.

2.2.2. Lihatootmine

Eesti 2010. aasta lihatootang oli 75 400 tonni ehk umbkaudu sama suur kui aasta varem. 61% lihatootangust moodustas sealiha, 21% linnu- ja 17% veiseliha. Olgugi et 2010. aastal suurenes veiste ja sigade arv, siis vastava liha tootmine vähenes. Aastatel 2009 ja 2010 toodeti linnuliha rohkem kui veiseliha. Suurenemas on lamba- ja kitseliha osakaal lihatootmises.

Lihatootmise maht elaniku kohta on aasta-aastalt suurenenud: kui 2000. aastal toodeti Eestis keskmiselt 39 kg liha elaniku kohta, siis 2010. aastal oli see näitaja 56 kg.

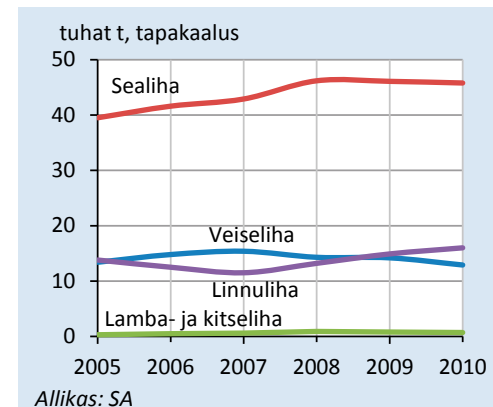
2010. aastal oli Eesti sealihatootang tapakaalus 45 800 tonni. Kui võrrelda 2009. aastaga, siis sigade arv küll suurenes, kuid sealihatootang vähenes 0,7%. Lihatootmised ostsid kokku 408 000 siga (21 000 siga rohkem kui 2009. aastal). Kokkuostetud sigadest saadi 32 000 tonni liha. Sea lihakeha keskmine kaal oli 79 kg. Sealihatootang kogu lihatootangus (tapakaalus) oli 2010. aastal 60,7%.

2010. aastal sündis 755 400 põrsast. Viimastel aastatel on sündinud põrsaste arv pidevalt suurenenud, tõusnud on ka põrsaste hind.

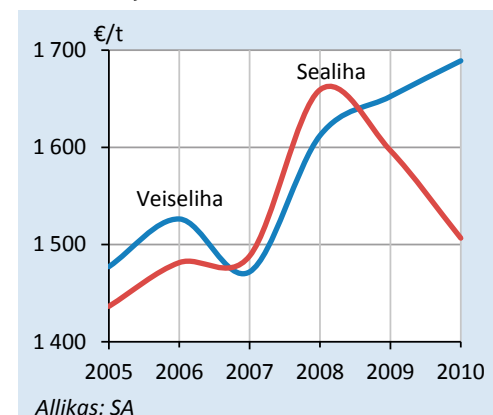
2010. aasta sügisest maailmaturul alguse saanud teravilja hinna tõus ning sealihahinna langus tekitasid sealihasektoris 2011. aasta alguseks keerulise olukorra, mille leevendamiseks avas EK eraladustamise meetme. Eestis kasutati seda võimalust 272 000 tonni sealihalaadustamiseks. Venemaale eksporditi 153 000 siga.

2009. aasta augustis hakkas sealihatootang langema, saavutades miinimumtaseme 2010. aasta aprillis (1461 EUR/t). Seejärel hakkas kokkuostuhind vähehaaval jälle tõusma. 2010. aastal oli sealihatootang keskmine kokkuostuhind 1507 EUR/t, mis on 6% madalam kui 2009. aastal. 2011. aasta I poolaastal oli sealihatootang 9% kõrgem kui eelmise aasta samal perioodil.

Joonis 29. Lihatootmine aastatel 2005–2010

Joonis 30. Sea-ja veiseliha kokkuostuhind aastatel 2005–2010

Tabel 11. Loomakasvatussaaduste kokkuostuhinnad aastatel 2005–2010 (EUR/t)

Aasta	Veiseliha	Sealiha	Linnuliha	Piim
2005	1477	1436	...	254
2006	1526	1481	2197	243
2007	1472	1488	2154	269
2008	1612	1659	2215	296
2009	1652	1597	2297	210
2010	1689	1507	2321	277

Allikas: SA

Veiselihtootang oli 2010. aastal tapakaalus 12 900 tonni, mis on 9,2% vähem kui aasta varem. Veiseliha osatähtsus kogu lihatootangust oli 17%. Veiselihtootangu vähenemine on seotud veiste kokkuostu vähenemisega ja aasta-aastalt suureneva elusveiste ekspordiga. 2010. aastal eksporditi Eestist 30 000 veist, nendest 1100 olid tõumullikad. Elusveiste ekspord suurenes võrreldes 2009.

Tabel 12. Mesilasperede arv ja meetoodang aastatel 2001–2010

Aasta	Mesilaspered tuhat taru	Meetoodang tonni	kg/taru	Hind €/kg
2001	48	291	6	3,13
2002	51	771	15	3,15
2003	35	535	16	4,12
2004	33	555	17	3,50
2005	33	638	19	3,53
2006	38	1033	27	3,74
2007	30	756	25	5,76
2008	25	501	20	5,56
2009	28	575	21	6,48
2010	28	681	24	6,46

Allikas: SA

aastaga kümnendiku võrra. Kõige rohkem viidi veiseid Hollandisse ja Türgi.

2010. aastal sündis Eestis 104 400 vasikat, mis on 1400 vasika võrra vähem kui 2009. aastal.

Veiseliha keskmine kokkuostuhind oli 2010. aastal 1689 EUR/t, mis on 2% kõrgem kui aasta varem. 2011. aasta I poolaastal oli veiseliha kokkuostuhind 3% kõrgem kui eelmise aasta samal ajal.

2010. aastal suurenes Eestis lammaste ja kitsede arv, kuid nende lihatootang (700 tonni

tapakaalus) oli väiksem kui 2009. aastal. Lambaliha keskmine kokkuostuhind oli 2380 EUR/t. 2011. aasta I poolaastal vähenes lammaste ja kitsede arv, kuid lihatootang suurenes eelmise aasta sama ajaga 4%.

Eestis on püütud erinevate meetoditega lambakasvatust elavdada, sest Lääne-Eestis ja saartel leidub küllaldaselt lammastele sobivaid rohumaad. Lamba- ja kitseliha tootmise mahud on aga endiselt väga väikesed. Lamba- ja kitseliha tootmise suurendamist pärssivad peamiselt viletsad töötlemis- ja realiseerimisvõimalused. Lambaliha ekspord suurenenud.

2010. aastal suurenes nii lindude arv kui linnuliha tootang. Linnuliha tootang oli tapakaalus 16 000 tonni, mis on 7,3% rohkem kui 2009. aastal. Linnuliha osatähtsus kogu lihatootangus suurenes viiendikuni. Lindude arvukust on suurendanud kasvunud nõudlus linnuliha järele.

2010. aastal toodeti Eestis 182 miljonit muna, mis on 5% enam kui 2009. aastal. Keskmine munatootang kana kohta oli 265. See näitaja on viimase viie aasta keskmine.

Mesilasperesid oli Eestis 2010. aastal 28 000, meetoodang oli 681 tonni. Võrreldes 2009. aastaga suurenes meetoodang 18%. Mee kokkuostuhind oli 6,45 EUR/kg, mis on samal tasemel kui 2009. aastal.

Tabel 13. Loomakasvatustoodang elaniku kohta aastatel 1998–2010

Aasta	Piim kg	Liha kokku kg	Veise-liha kg	Sealiha kg	Lamba- ja kitseliha kg	Linnu-liha kg	Mesi kg	Munad tk
1998	526	43	14	23	0,3	6	0,1	220
1999	455	44	16	23	0,3	6	0,2	200
2000	460	39	11	22	0,2	5	0,2	186
2001	501	42	10	25	0,2	7	0,2	204
2002	450	50	12	29	0,2	8	0,6	186
2003	452	50	10	29	0,3	11	0,4	173
2004	484	53	11	30	0,2	11	0,4	171
2005	498	50	10	29	0,2	10	0,5	155
2006	515	52	11	31	0,4	9	0,8	136
2007	516	52	11	32	0,4	9	0,6	117
2008	518	56	11	34	0,7	10	0,4	109
2009	501	57	11	34	0,6	11	0,4	129
2010	504	56	10	34	0,5	12	0,5	136

Allikas: SA

2.3. Mahetootmine

Mahepõllumajandus on Eestis viimastel aastatel hoogsalt arenenud. Oma osa selles on kindlasti toetusel, mis kompenseerib osaliselt tootmise eripärast tingitud madalamat sissetulekut. Mahepõllumajanduslikku tootmist on toetatud Eestis alates 2000. aastast, kui hakati põllumajandusliku keskkonnatoetusena maksma hektaripõhist mahepõllumajandustoetust.

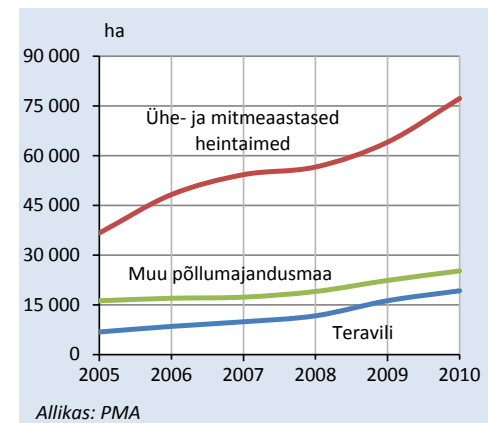
Alates 2004. aastast on mahepõllumajandusliku tootmise toetust makstud MAKi toetusena. Kokku on makstud aastatel 2004–2010 mahepõllumajandusliku tootmise toetust 34,4 miljonit eurot. Sellest 80% on rahastatud ELi ning 20% Eesti eelarvest.

Alates toetuse maksmisest on mahepõllumajanduslikult majandatava maa pind pidevalt suurenenud. 2010. aastal oli mahepõllumajanduslikus kasutuses 121 800 hektarit. Arvestades, et Eestis on aktiivses kasutuses ca 900 000 hektarit põllumajanduslikku maad, on mahepõllumajandusliku tootmise all 13% maast. Mahetootjate arv on samuti aasta-aastalt suurenenud ja mahepõllumajanduse registri andmetel oli 2010. aasta lõpul Eestis 1356 mahetootjat.

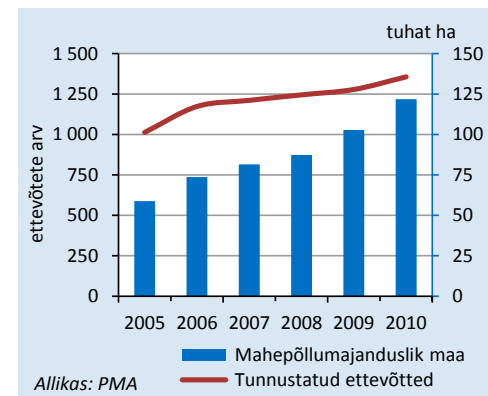
Mahepõllumajanduslikust maast oli 2010. aastal kõige rohkem ühe- ja mitmeaastaste rohumaade all (77 000 ha). Teravilja kasvatati mahedana 19 000 hektaril ning looduslike rohumaade oli 7000 hektari jagu. Viimase viie aastaga on maheteravilja pind suurenenud 2,2 korda ning ühe- ja mitmeaastaste heintaimede pind 1,6 korda.

Kõige rohkem on mahepõllumajanduslikult majandatavat pinda Saare- ja Tartumaal (vastavalt 13 852 ja 13 254 ha) ning kõige vähem Ida-Virumaal ja Põlvamaal (3932 ja 4023 ha). Tunnustatud ettevõtteid oli aga kõige rohkem Võru- ja Saaremaal (vastavalt 155 ja 141 tootjat) ning kõige vähem Ida-Virumaal ja Järvamaal (vastavalt 28 ja 50 tootjat).

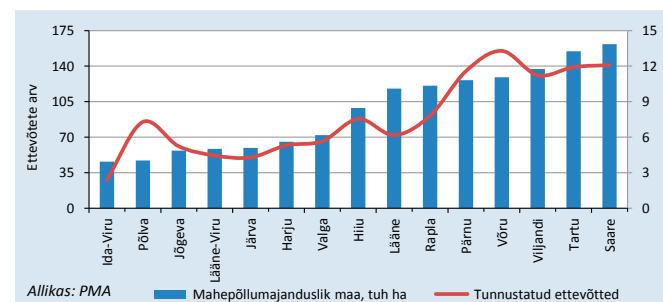
Joonis 31. Kasutatav mahepõllumajanduslik maa aastatel 2005–2010

Joonis 32. Mahepõllumajanduse areng Eestis aastatel 2005–2010

Joonis 33. Mahepõllumajanduslik maa ja tunnustatud ettevõtete arv maakonniti 2010. aastal

Eesti mahetootjal oli 2010. aastal keskmiselt 92 hektarit põllumajanduslikku maad. Maakasutuse poolest kõige suuremad mahetootjad asuvad Lääne- ja Ida-Virumaal (keskmiselt 140 ha tootja kohta) ja kõige väiksemad Põlva- ja Võrumaal (vastavalt 47 ja 71 ha).

Ligi kaks kolmandikku tunnustatud mahetootjatest tegeleb maheloomakasvatusega. 2010. aasta lõpu seisuga peeti Eestis 24 174 maheveist (sh 3275 piimalehma ja 17 590 lihaveist), 42 464 mahelammast, 1104 mahesiga ja 10 864 kodulindu.

Mahepõllumajanduslikult peetavate lihaveiste ja lammaste arv on Eestis aasta-aastalt suurenenud, muude loomade arv on aga jäänud enam-vähem muutumatuks. Maheloomi oli 2010. aastal kõige rohkem Lääne-Virumaal ja Saaremaal ning kõige vähem Ida-Virumaal ja Järvamaal.

Vaatamata sellele, et mahetootmine on viimastel aastatel hoogsalt laienenud, ei ole mahetoodangu töötlemine ja turustamine arenenud samas tempos ning enamik mahesaadustest realiseeritakse tavatoodanguna. See on ka põhjus, miks ei ole mahetootjatel õnnestunud toodangu eest tavatoodangust kõrgemat hinda saada. Suur osa mahetootjatest on väiketootjad, kes oma toodangut ei turusta – toodang kulub peamiselt oma pere tarbeks.

Alates 2010. aastast on põllumajandusliku majapidamise majandusliku suuruse ja tootmistüübi määramisel kasutusel uus metoodika, mille kohaselt on ettevõtte majanduslik

suurus võrdne standardkogutoodangu väärtusega eurodes. Selle metoodika järgi arvutades on ligi veerand (24%) registreeritud maheettevõtetest väga väikesed. Mahepõllumajandusega tegelemine on nendes mitte tootmine ja äritegevus, vaid pigem elulaad või hobi.

Kui väga väikesed majapidamised kõrvale jätta, oli Eestis 2010. aastal 1031 mahetootjat, kellest üle poole tegelesid loomakasvatusega (peamiselt lihaveise- ja lambakasvatusega). Loomakasvatuse kõrval on levinumad tootmistüübid taimekasvatuse ja segatootmine (mõlemas tootmistüübis 17% mahetootjatest). Väga vähe mahetootjaid tegeleb sea- ja linnukasvatusega.

Kui mahetootjad moodustavad 12% põllumajandustootjate üldarvust, siis kõigist loomakasvatuse tootmistüüpi kuuluvatest tootjatest on 28% mahetootjad ning kõigist püsiloomade kasvatamise tootmistüüpi kuuluvatest ettevõtetest 71%.

Kui grupeerida majandusliku suuruse järgi, siis on keskmise suurusega põllumajandustootjatest (standardkogutoodangu väärtus 15 000–100 000 eurot) ligi viiesandik mahetootjaid. Võib arvata, et mahetootjate suur osakaal avaldab mõju Eesti keskmise suurusega põllumajandustootjate majandustulemustele.

Huvitav on märkida, et Eestis on ka väga suuri mahetootjaid (12), kelle standardkogutoodangu väärtus ulatub üle 250 000 euro. Pooled neist on piimatootjad.

Tabel 14. Mahepõllumajanduslike majapidamiste struktuur tootmistüübi ja majandusliku suuruse järgi 2010. aastal

Tootmistüüp	Majandusliku suuruse grupp (tuhat €)								Kõik	%	
	...<2	2-<4	4-<8	8-<15	15-<25	25-<50	50-<100	100-<250			250-<...
A Taimekasvatuse	45	38	64	35	28	31	15	6	3	265	20
B Aiandus	9	5	3	6	1	2	2			28	2
D Püsiloomade kasvatamine	65	7	8	5	2	2				89	7
E Piimatootmine		3	7	11	13	18	10	15	6	83	6
F Loomakasvatuse	24	43	111	139	116	102	60	27	2	624	46
G Sea- ja linnukasvatuse	2		2	1		1	1	1		8	1
H Segatootmine	43	41	57	53	22	22	16	4	1	259	19
Kõik	188	137	252	250	182	178	104	53	12	1356	100
%	14	10	19	18	13	13	8	4	1	100	

Allikas: autorite arvutused PMA andmetel

Ühistegevus ajab juuri

Kaul Nurm, ETKLi peadirektor

Põllumajandustootjate ühistegevuse vajalikkusest ja kasulikkusest on räägitud Eestis juba aastaid. Eriti aktuaalne oli see teema 1990. aastate alguses, kui toimus erastamine.

Eesmärk erastada toiduainetetööstus põllumajandustootjate ühistutele, oli üllas. Mitmed organisatsioonid, sh põllumajandusministeerium tegid selgitus- ja organiseerimistööd ühistute loomiseks ja nende juhtimise tundmaõppimiseks. Siiski tuli ühistegevuse arendamisel ette hulk takistusi.

Puudus piisav koostöövaim ja usk, et koos tegutsemine on tulemuslikum kui üksipäini askeldamine. Märgata oli äriühingude vastupropagandat, püüdu naeruvääristada ühistute olemust. Õnnestus küll mitmeid ühistuid luua ning loodud ühistutel õnnestus ka mõningaid ettevõtteid erastada, aga valdav osa neist ei jäänud turul püsima. Põhjusi oli mitmeid.

Olulisemad põhjused olid kahtlemata idaturu kokkuvarisemine ja siseturu avamine impordile, kuid puudusid ka selge ettekujutus ja teadmised turumajandusest. Põllumajandustootjatel puudusid oskused ja kogemused ühistute juhtimisel, samuti puudus neil vaba raha ühistute kapitaliseerimiseks. Raskuste kiuste on jäänud sellest ajast praeguseni tegutsema mõned edukad ühistud.

1990. aastate alguse halvad kogemused tõmbasid pikaks ajaks ühistegevusele pidurid peale. Üksnes turgudel valitsenud mõõnaperioodid on ergutanud tootjaid aeg-ajalt ühistutesse koonduma – põhiliselt põllumajandussaaduste varumis- ja müügiühistutesse piima- ja teraviljasektoris, samuti kartulikasvatases. Kahjuks tuleb tunnistada, et põllumajandussaadusi töötlevaid ja seeläbi lisandväärtust loovaid ühistuid pole eriti juurde tekkinud.

Viimastel aastatel on saanud ühistegevus taas hoogu juurde. Muutused kut-

suti esile eelmise valituskoalitsiooni ajal, kui töötati välja ja rakendati vastavad MAKi meetmed – tootjarühmade loomine ja arendamine (meede 1.9), põllumajandustootjate ühise turustamise ning piimandussektori ja mahepõllumajandustootmise uute väljakutsetega kohandamise investeringutoetused (meetmed 1.6.2 ja 1.6.3). Käivitatud on tootjarühmade tunnustamine.

Selguse mõttes tuleb mainida, et eelpoolnimetatud meetmed aitavad edasi areneda eelkõige neil ühistutel, kes on juba mõned aastad tegutsenud ja kellel on juba teatav turupositsioon ning majanduslik käive.

Hoopis teistsugune on olukord sektorites, kus ühistegevus puudub või on arenenud üksnes tootjaid ühendava MTÜ tasemeni. Sellised on näiteks aiandus, sh puuvilja- ja marjakasvatuse, veise- ja sealihatootmine ning ka valdav osa nišitoodetest. ETKL püüdis selgusele jõuda põhilistes takistustes, mis piiravad ühistute teket ja nende turule jõudmist. Jõudsime järeldusele, et tänapäeval on ühistute loomiseks ja nende toodangu turule viimiseks vaja teha ära mahukas ja kulukas eeltöö.

Põllumajandustootjatel endil puuduvad võimalused sellist tööd teha, samuti puudub neil vaba raha nende tööde teenusena sisse ostmiseks.

Alljärgnevalt olulisemad tegevused, mida tuleb ette võtta nii enne ühistute loomist kui loodud ühistute edasiarendamiseks:

- Tootjate kaardistamine ja nende toodangukoguste kindlaksmääramine ning tuleviku tootmispotentsiaali hindamine;
- turu-uuringud, mille põhjal prognoosida võimalikku turumahtu konkreetsetes sektorites;
- ühisturustamisest huvitatud tootjate koondamine, nendevaheliste kontaktide hoidmine, võimaliku ühistu potent-

siaali hindamine ja selle olemasolu korral ühistu moodustamine, sh ühistu liikmete liikmekoolituse läbiviimine, ühistu tegevuseesmärkide sõnastamine, põhikirjade ja asutamislepingute koostamine;

- ühistu äriidee väljatöötamine ning äriplaani koostamine (tooted ja kvaliteedikavad);
- ühistu turustus- ja turundusstrateegia väljatöötamine, vajalike eelkõikulepete sõlmimine turu osapooltega ning vajadusel ekspordikavade koostamine;
- ühistute kapitaliseerimise/krediteerimisega seotud küsimuste lahendamine;
- töötlemisüksuste asukohavalik, projekteerimine, vajaliku tehnoloogia ja seadmete valik;
- tooraine ja valmistoodangu logistikavade väljatöötamine.

Isegi kui eeldada, et loetletud tegevuste jaoks on vajalikud eksperdid kusagil olemas, on probleem nende leidmisega, nende töö tasustamisega ja nende tegevuse koordineerimisega. Seetõttu tegime põllumajandusministrile ettepaneku toetada ETKLi algatust luua organisatsiooni juurde põllumajandusliku ühistegevuse tugikeskus, kus oleksid esindatud ühistute loomiseks kõik vajalikud eksperdid ja kus oleks tagatud nendevaheline meeskonnatöö. See looks olukorra, kus saaks vabalt areneda põllumajandustootjate initsiatiiv ja loovus ühistute arendamiseks.

Oleme veendunud, et ühistegevuse võimalikkus ja edulood aitavad kaasa toodete turumahu suurenemisele ja seeläbi eestimaise toidu osakaalu suurenemisele tarbijate toidulaual. Maaellu looks see rohkem töökohti ja tooks riigile rohkem maksutulul. Ühtlasi näeme ühistegevuses vahendit, mis tagab tulu õiglasema jaotuse turuahelas nii turu osapoolte kui tootjate vahel.

Võiks püstitada eesmärgi, et vähemalt pool Eestis toodetavast ja müüdavast toidust oleks valmistatud tootjate ühistute

poolt. See tagaks normaalse konkurentsi nii valmistoodete kui tooraine turul, samuti tagaks see vabalt kujunevad hinnad nii tarbijatele kui põllumajandustootjatele. Selle eesmärgi saavutamine on võimalik juhul, kui seni tegutsevad tooraine varumisühistud muudavad oma äriplaani ja kujundavad end ümber lisandväärtust loovateks töötlemisühistuteks. See eeldab, et ühistutel on oma tootmisbaasid või töötlemisettevõtted. Ülesanne pole kergete killast, kuid väärrib lahendamist.

Selle eesmärgi saavutamisele aitab kaasa ka EL, sest ühistegevus on ELi institutsioonides jälle kõneaineks. Põhjuse selleks andis majanduskriis ja turgude ebastabiilsus. Kindlasti on põllumajandustootjate positsioon turgudel nõrgenenud. Ka Brüsselis on aru saadud, et põllumajandustootjad vajavad stabiilseid hindu ning just ühistutes nähakse stabiilsuse tagajat. Seetõttu on uue ÜPP kavas ette nähtud mitmeid meetmeid, mis peaks innustama ja toetama põllumajandustootjaid ühistutesse koonduma ja ühistuid arendama.

Pealegi on otsustanud ÜRO kuulutada 2012. aasta ühistegevuse aastaks. See on otsene tähelepanu juhtimine ühistule kui ettevõtlusvormile, mis on mõeldud liikmete majanduslike ja sotsiaalsete probleemide lahendamiseks.

Ühistutel on veel üks oluline omadus – ühistute loodud lisandväärtus jääb kindlalt ühistu koduriiki ja aitab seeläbi arendada rahvuslikku majandust. Üksnes see fakt peaks motiveerima riike arendama erinevates sektorites eelistingimustel just ühistuid.

Eestis vajavad ühistud kindlasti jõulisemat arendamist kui seni. Taluliit püüab anda endast parima, et arendada ühistegevust põllumajandussektoris, toetudes eelkõige tugikeskusele organisatsiooni juures. Siinjuures täname põllumajandusministriüri, kes on tugikeskuse loomist toetanud.

Mahetoodangu tootearendus ja turustamine

Jaanus Murakas, piimandusühistu E-Piim juhatuse esimees

Viimase paari aastakümne jooksul on mahetoodangust palju räägitud. Selle üle on avaldatud vaimustust ja selle otstarbekust on seadnud küsimärgi alla nii mahetootjad ise kui tarbijad. Lääne-Euroopa näitel võib praegu siiski öelda, et mahetooted pole ajutine moeröögatus – mahetooted on tulnud selleks, et jääda.

Pea kõikides nn Vana Euroopa toidu-kauplustes on seatud sisse mahetoodangu osakonnad või vähemalt eraldi väljapanekud poelettidel. Mahetooted on alternatiivina n-ö tavatoodetele esindatud pea kogu toiduainete valikus. Euroopas on välja kujunenud tarbija, kes ostab ainult mahetoiduaineid, vaatamata sellele, et need võivad olla kohati kuni 100% kallimad kui tavalised. Üldjuhul on need siiski 10–30% kallimad.

Paljudes ELi liikmesriikides on seatud mahetoodangu tootmine, arendamine ja propageerimine riikliku tähtsusega prioriteediks ning sellele on suunatud erinevaid toetusprogramme. Riikides, kus on praeguseks kujunenud välja suhteliselt suur mahetoodangu turuosa, on rakendatud mahetootmise ja tarbimise soodustamise, toetamise ja propageerimise programme.

Mahetootmine sai alguse taludes, talupidajad turustasid oma toodangu kohalikele tarbijatele. Tihti oli nendel taludel ka

eelnev otseturustuse kogemus ning mahetoodetega anti oma toodangule lisaväärtus ja erisus. Aja jooksul arendasid mahetootmistalud põllumajanduse esmatootmise kõrval välja ka toodangu töötlemise ja pakendamise, kujundasid kaubamärke, edendasid logistikat ja turustamist.

Mahetaludel ei olnud muud võimalust, kui arendada oma töötlemist ja turustamist, sest mahetoodangu tohib töödelda ainult selleks tunnustatud ettevõtetes. Selleks, et ajada mahetoodanguga äri ja seda ekspordida, on vaja mahetootmist ühiselt koordineerida ning töötlemist ja turustamist tsentraliseerida. Paljudes nn vanades ELi riikides on ka see etapp läbitud. Mahetoodangu maht on suurenenud sedavõrd, et seda on otstarbekam töödelda tsentraliseeritult.

Praeguseks on mahetoodangu käitlejana tunnustatud nii mõnedki suured toiduainetööstusettevõtted ning need tegutsevad mitte ainult kohalikul turul, vaid ka ekspordijatena. Selline tegevus toimub eelkõige suuremahulistes põllumajandustoodangu harudes, nagu teravilja- ja piimasektor.

Eesti mahesektor rajaneb talutootmisel, vähem on talusid, kus tegeletakse töötlemise ja turustamisega. Arvestades Eesti turu väiksust, on selline tööt-

lemise ja turustamise struktuur tõenäoliselt piisav.

Tsentraliseeritud ja ekspordile suunatud mahetoodangu töötlemist takistab mitmetes sektorites toorainenappus.

Kaks aastat tagasi viisid tulundusühistu Eesti Mahe ja piimandusühistu E-Piim läbi eksperimendi, mille käigus toodeti Eesti mahedast piimast täispiimapulbrit, mida turustati Saksamaale ühele šokolaaditehasele. Teatavasti kuulub hea šokolaadi koostisse 20–25% piimapulbrit. Eksperimendi läbiviimist valmistati pikalt ette, sest mahetoodangu töötlemiseks oli vaja saada tunnustus E-Piimale kuuluvale Järva-Jaani meiereile. See meierei on spetsialiseerunud täispiimapulbrite ja koorepulbri tootmisele just šokolaaditööstuste tarbeks.

Selgus, et tegevuse arendamist takistas mahepiima tootjate hajutatuse üle Eesti ja nende toodangu väike maht. Nii kuluski mahepiimapulbri saadav kõrgem hind erakorraliselt kallile piimavarumisele. Kuna Eestis on koondunud piimatootmine suurtesse farmidesse ning suurtes piimafarmides kujuneb mahetootmine väga kalliks, jääb suure tõenäosusega mahetootmine ja -töötlemine piimandussektoris püsima praeguseks väljakujunenud struktuuris.

Loomulikult vähendaks mahetootmise osakaalu suurenemine põllumajandussektori kui terviku riske ning muudaks sektori kindlamaks võimalike kriiside suhtes. Samas näitas läbi viidud eksperiment, et kaks korda suurema mahepiima koguse juures oleks see äri juba tasuv ning võimaldaks väiketootjatel piima eest rohkem tulu teenida. Et selles suunas edasi liikuda, oleks vaja teha palju eeltööd ja sõlmida kokkuleppeid, ilmselt oleks vaja Eestis üht spetsiaalset programmi ja strateegia dokumenti, mille abil saavutada mahetoodangu koguste suurendamist.

Praegu on meil tegemist nokk kinni, saba lahti, saba lahti, nokk kinni olukorraga. Selleks, et mahepiimatoodangu ekspordida, on vaja rohkem mahedat piima. Mahepiimatootmisele üleminek võib aga võtta aastaid, seega oleks vaja mingitki garantiid, et mahepiimaga on võimalik tulevikus rohkem tulu teenida kui n-ö tavalise piimaga. Mõnes ELi riigis on garanteeritud, et mahepiim on tavalisest piimast kallim. See annab farmeritele kindlustunde pikaajaliseks tegutsemiseks ja investeerimiseks.

Täna ja lähitulevikus on võimalik turustada mahepiima ainult kohalikele tarbijatele ning mahepiima tootmine sõltub kohaliku tarnija eelistusest ja elanike ostujõust.

3. Maapiirkonna arengust eile, täna ja homme

3.1. Maaelu arengu poliitika

Marko Gorban, PMi maaelu arengu osakonna juhataja asetäitja

Traditsiooniliselt on olnud põllumajandusel kandev roll meie maaelu arengus. Põllumajandus on varustanud elanikkonda toiduga, andnud maal inimestele tööd, kujundanud maastikke ... Seda loetelu võiks jätkata pikalt. Üks läbiv joon kõigi nende erinevate põllumajanduse aspektide juures on see, et igauks neist on mõjutanud maapiirkondade ja kogukondade kultuurilist ja ajaloolist pärandit, aga ka identiteeti laiema l.

Aga aja jooksul on hakanud maapiirkondade arengut üha enam mõjutama tegurid, mis jäävad põllumajandusest väljapoole. Muutunud on ka põllumajandus ise.

ÜPP on juba ammu palju enam kui ainuüksi toidutootmise poliitika. See kätkeb endas põllumajanduse suurenevat multifunktsionaalsust, hõlmates toidutootmist, keskkonnanahoidu, turismi ja vaba aja veetmist, kultuuripärandi säilitamist jpm. See on põhjus, miks on ÜPPsse lisandunud maaelu arengu poliitika.

Maaelu arengu poliitika lisandumisega on nihkunud ÜPP fookus senisest enam põllumajanduse konkurentsivõimele, jätkusuutlikkusele ja avalikule hüvele. Seetõttu on ka põllumajanduse restruktureerimine toimunud maapiirkonna elu-olu jaoks valutumalt.

Ettevõtjatele, kellel puudub perspektiiv põllumajanduses, on loodud võimalused mitmekesistada oma tegevust muudes valdkondades. See on väga oluline, kui pidada silmas, et põllumajanduse moderniseerimise tulemusel tehakse senine töö ära palju väiksema tööjõuhulgaga.

Senisest keskkonnasõbralikumate tootmismeetodite kaudu suunatakse põllumajandustootjaid tootma avalikku hüve, mis ei väljendu üksnes puhtas keskkonnas, vaid ka muudes väärtustes, mis on olulised mõnele

teisele majandusvaldkonnale. Näiteks avatud ja hooldatud maastik on oluline maaturismi arendamiseks.

Maaelu arengu poliitika kaudu on hakatud käsitlema maapiirkonna arengut terviklikumalt. Valdonnad, millega tegeletakse, hõlmavad inimressursi arendamisest kohaliku elukeskkonna kujundamise ja kogukonna kaasamiseni. On mõistetud, et maapiirkonnas elamiseks vajab inimene peale töökoha ka erinevate teenuste kättesaadavust kohapeal, samuti võimalust oma piirkonna arengu kujundamisel kaasa rääkida. Aga kindlasti ei ole mõeldud, et ÜPP ja maaelu arengu poliitikaga suudetakse lahendada kõiki maapiirkondade probleeme.

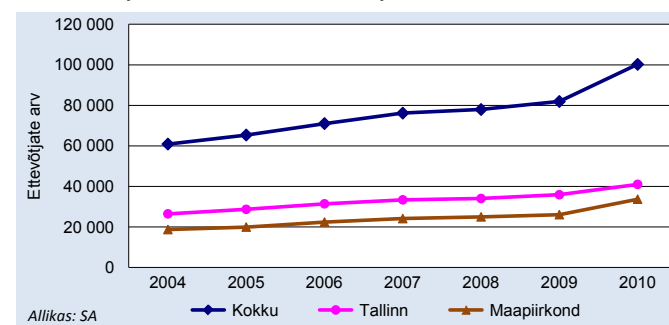
Tänapäeva põllumees ei ole enam üksnes toidutootja, vaid hooldab maal ka muude hüvede eest, millest igauks meist otseselt või kaudsemalt osa saab. Olgu selleks kliima-stabiilsus, bioloogiline mitmekesisus või avatud maastikud.

Samas ei ole see suhe ainult ühepoolne, sest ka põllumees vajab enda kõrvale teisi ettevõtlusvaldkondi. Selleks, et põllumajanduses toodetu oleks võimalikult kõrge lisandväärtusega, on oluline koostöö ning võimalikult mitmekesine maaettevõtlus.

Sama võib öelda ka laiema elukeskkonna kohta, sest mitmed traditsioonid ja piirkonnad on kujunenud just põllumajanduse tulemusena. Samas kasutab põllumees kohalike teenuseid, atraktiivne elukeskkond tagab aga kohapealse tööjõu olemasolu.

Paraku kipub põllumajanduspoliitika üle diskuteerides tulema ette erinevate maapiirkonna arengu komponentide vastandamist. Diskussioonid ÜPP tuleviku üle alles käivad ja praegu on veel vara öelda, milliseks kujuneb MAK 2014–2020.

Joonis 34. Majanduslikult aktiivsete ettevõtjate arv aastatel 2004–2010

Senised arutelud on näidanud, et põllumajanduspoliitika amplituuda laieneb veelgi, aga paraku ei saa seda öelda poliitika rakendamiseks ette nähtud ressursside kohta. Seega ei saa maaelu arengu poliitika olla võluvits, mis lahendab kõik maapiirkonna probleemid.

3.1.1. Maaettevõtlus

Vaatamata sellele, et maaelu on muutunud mitmekesisemaks, on põllumajandus endiselt maamajanduse oluline osa – paljude piirkondade elujõulisus sõltub suuresti põllumajandussektori käekäigust ja konkurentsivõimest; põllumajandus soodustab muud majandustegevust (turism, toidutootmine); paljudes piirkondades on põllumajandus ka traditsioonide ja identiteedi kandja.

Põllumajanduse osatähtsusest Eesti majanduses annavad ettekujutuse mõned näitajad – põllumajanduse osatähtsus Eesti majanduse loodud lisandväärtuses oli SA andmetel 2010. aastal 2% ning põllumajanduses oli hõivatud 17 200 inimest, mis on 3% tööhõivest.

Maal leidub ettevõtjaid, kes tegelevad põllumajandusega edasi, aga on leidnud selle kõrvale muid (mittepõllumajanduslikke) tegevusi, mitmekesistades seeläbi oma ettevõtlust. Viimastel aastatel on 8,3% 23 000 põllumajanduslikust majapidamisest saanud tulu mittepõllumajanduslikust tegevusest. ELi keskmine näitaja on veidi kõrgem – 9,9%. Võib öelda, et kogu ELis on võetud suund maa-majanduse mitmekesistamisele¹.

Ligi 100 000 Eestis tegutsevast majanduslikult aktiivsest ettevõtjast tegutseb rohkem kui 40% Tallinnas ja üksnes kolmandik maal. Samas on püsinud maaettevõtjate osakaal aastate lõikes suhteliselt stabiilne. Selle põhjuseks võib välja tuua maaelanike väiksema ris-

kivalmiduse, ettevõtlusaktiivsus on olnud linnaelanike hulgas traditsiooniliselt kõrgem.

Maaettevõtluse mitmekesisuse hindamiseks tuleb vaadelda tööhõivet maal ja ettevõtete arvu sektorite lõikes. Primaar-sektoris on hõivatute arv vähenemas. 2010. aasta seisuga moodustab põllumajanduses, metsanduses ja kalanduses hõivatute osatähtsus kõigest maa-

piirkonna tegevusaladest 12%. Samas on suurenenud maal sekundaar- ja tertiarsektoris hõivatute osakaal. See on toimunud hõive suurenemisega töötleva tööstuse, hulgi- ja jaekaubanduse, majutuse, toitlustuse, kunsti, meelelahutuse, vaba aja ning mitmetes teistes valdkondades.

Esmasilgul võib küll tunduda, et maal on mittepõllumajanduslik hõive üsna suur, aga tegelikult on mahajäämus linnadest ikkagi suur, sest linnades tegutsevad ettevõtted pakuvad tööd ligikaudu kolmele neljandikule inimestest, kes on hõivatud mittepõllumajanduslikus ettevõtluses.

Kui ELiga liitumise ajal oli Eestis suurusjärgus 10 000 aktiivset mittepõllumajanduslikku majandusüksust, siis 2010. aastaks oli see näitaja suurenenud enam kui kaks korda (ligi 22 000). Mittepõllumajanduslike ettevõtete osakaal on jõudnud kahe kolmandikuni maaettevõtete arvust. Maapiirkonna mittepõllumajanduslikud ettevõtted moodustavad üksnes neljandiku kogu Eesti mittepõllumajanduslikest ettevõtetest ning maal pakutavad töökohad on ka vähem atraktiivsed ning töötasud väiksemad. See on ka peamine põhjus, miks rahvas kolib maalt linna.

3.1.2. Maaturism

Üks oluline maaettevõtluse valdkond on maaturism, mis põhineb kohalikul ressursil – loodus, toit, kultuuripärand jms. Maaturism võimaldab anda kohalikele ressursile suurema väärtuse, samuti aitab see säilitada ja eksponeerida traditsioone ja kohalikke identiteeti. See on ka põhjus, miks on maaturism üldjuhul orienteeritud kodumaisele või lähiruumi tarbijale. Seda kinnitab statistika – kui kõikidest majutusettevõtete küllastajatest moodustasid siseturistid enam kui kolman-

¹ Rural Development in the European Union: Statistical and Economic Information, Report 2010, DG AGRI.

diku (SA 2009), siis maaturismiettevõtete külastajatest olid enam kui kaks kolmandikku siseturistid.

Maaturismiettevõtteid väisavad välituristid pärinevad peamiselt Soomest, Saksamaalt ja Lätist. Viimased aastad näitavad siseturismi osakaalu suurenemist. Maaturismi käekäik sõltub palju üldisest majanduslikust olukorrast ja sisetarbimisest.

See selgitab asjaolu, miks tabas maal tegutsevaid majutusettevõtteid majanduslangus valusamalt kui linnade majutusettevõtjaid².

Euroopas tegutseb ligi 400 000 maal asuvat majutusettevõtet umbes 3,6 miljoni voodikohaga. Sektor annab otseselt või kaudselt tööd ca 900 000 inimesele³. Eestis oli 2010. aasta teise poole seisuga registreeritud kokku ligi 1500 majutusettevõtet, millest umbes kaks kolmandikku asub maal. Maaturismiettevõtete paiknemise puhul võib leida selge seose kohalike ressursidega, seetõttu on neid rohkem saartel ja Lõuna-Eestis.

Majutuse liigiti domineerivad maal puhkemajad, kodumajutused ja puhkekülad (kaks kolmandikku kogu maapiirkonna majutusettevõtetest). Voodikohti on Eesti maaturismiettevõtetes ligikaudu 26 000, kusjuures keskmiselt on ühes ettevõttes 22 voodikohta.

Keskmiselt pakkus maaturismiettevõtte 2009. aastal tööd 3,49 inimesele, kellest 27–28% töötab osalise tööajaga⁴.

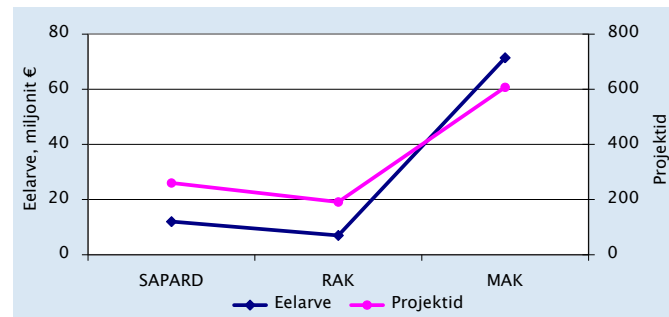
Nii mõnigi maaturismiettevõtte on saanud oma tänase väljanägemise maaettevõttele mõeldud toetuste abil, sest maaturismiettevõtjad on olnud maaettevõtluse mitmekesistamise toetuste ühed aktiivsemad taotlejad.

3.1.3. Toetused ettevõtluse mitmekesistamiseks

Maaettevõtjatel on olnud võimalik taotleda erinevaid investeeringutoetusi. ELiga liitumisele SAPARD-programmi raames toetati 260 maaettevõtluse mitmekesistamise projekti kokku ligi 12 miljoni euroga.

ELi struktuurivahendite kasutuselevõtu riikliku arengukava 2004–2006 vahendusel viidi ellu 191 maaettevõtluse mitmeke-

Joonis 35. Toetus maaettevõtluse mitmekesistamiseks

sistamise projekti, mida toetati ligi 7 miljoni euroga. MAKi kaudu on aastatel 2007–2013 maaettevõtjate tegevuse mitmekesistamiseks ette nähtud 71,4 miljonit eurot. Praeguseks on saanud heakskiidu 607 projekti, millele on lähiaastatel lisa oodata (kogu eelarve ulatuses ei ole veel projekte heaks kiidetud).

Toetus maaettevõtjatele on suurenenud käesoleva programmiperioodiga kordades. See on võimaldanud realiseerida senisest rohkem projekte.

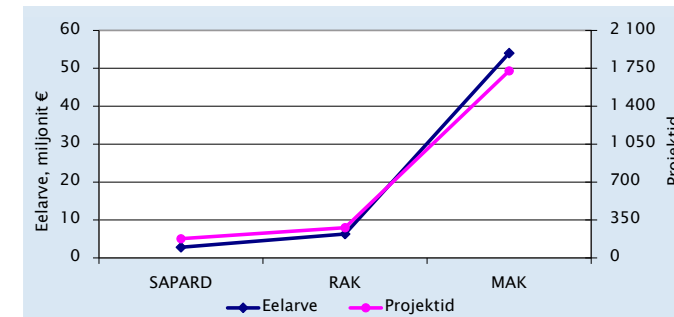
3.1.4. Sotsiaalne keskkond

Selleks, et pidurdada maapiirkonna mahajäämist linnadest, on oluline, et maa ja linna majandus ning elukeskkond areneksid tasakaalustatult. Elukeskkond hõlmab erinevaid komponente, millest üks on teenuste kättesaadavus.

Erinevad uuringud näitavad, et teenuste kättesaadavus sõltub otseselt asustustihedusest ja inimeste liikumisest. Seda teemat tuleb seega käsitleda demograafiliste trendide ning põhivajaduste, nagu näiteks elu- ja töökoha olemasolu, hariduse kättesaadavus, rahuldamise valguses.

Eestis elab maal üle 400 000 inimese. See moodustab enam kui 30% rahvastikust. Need on inimesed, kelle elukvaliteet sõltub otseselt teenuste kättesaadavusest maal. Pea sama palju inimesi elab Tallinnas. Üks peamisi Eesti-siseseid rändesuundumusi ongi asumine pealinna piirkonda ja teistesse suurematesse linnaregioonidesse. Seda trendi võimendavad mitmed geograafilised ja sotsiaal-majanduslikud tegurid, näiteks hõreasustus ja piirkondlikud arenguerinevused. See omakorda toob kaasa rah-

Joonis 36. Toetused kohaliku elukeskkonna arendamiseks

vastiku väljarände, raskendab olemasolevatel inimestel kohapeale püsima jääda ning muudab piirkonna mitteatraktiivseks uutele elanikele.

Väljarände tõttu väheneb teenuste tarbijaskond, see sunnib omakorda maal teenuseid koomale tõmbama. Seega käib teenuste liikumine käsi käes rahvastiku liikumisega.

Üleriigiline planeering “Eesti 2010”⁵ seadis eesmärgiks riigi tasakaalustatud ruumilise arengu ja inimeste põhivajaduste (elukoht, töökoht, haridus, teenused, puhkus) rahuldamise igas Eesti paigas. Planeeringus toodi välja ka soovituslik ajaline kaugus põhiteenustest, kui kasutada ühistransporti. Sellest metoodikast lähtudes kaardistasid kõik maakonnad oma territooriumidel põhiteenuste asukohad ja määratlesid paikkonnad, kus ja millised teenused on vähem või rohkem kättesaadavad. Maakondade sotsiaalse infrastruktuuri teemaplaneeringute kokkuvõttest selgub, et kõige probleemsem on lastehoiu, gümnaasiumihariduse ja pangaautomaadi kättesaadavus, tulevikus kardetakse kõige rohkem maapoodide sulgemist.

Kui arvestada sotsiaal-majanduslikke tegureid, mis rahva maalt lahkumist tagant tõukavad, on teenuste pakkumise puhul üks elukvaliteedi säilitamise ja parandamise võimalus uudsete ja alternatiivsete lahenduste leidmine. Selleks saab kasutada ära nüüdisaegset infotehnoloogiat. Interneti leviala katab umbes 98% Eesti territooriumist. Kodune internetiühendus on 2010. aasta seisuga SA andmetel 67,8% Eesti leibkondadest, maal on see näitaja 64,8%. Interneti lairibaühenduse kättesaadavuse puhul on aga vastav näitaja 64%⁶. Seetõttu panustab põllumajan-

dusministeerium käimasoleva MAKi kaudu lairibaühenduste kättesaadavuse parandamiseks maal 6,4 miljoni euroga.

3.1.5. Kohalik algatus

Sotsiaalse keskkonna kujundamisel mängib olulist rolli kohalik algatus – ühelt poolt inimeste soov kohaliku elu edendada, teisalt tegurid, mis seda initsiatiivi toetavad. Üks

võimalus on hinnata kohaliku algatuse olukorda MTÜde ja sihtasutuste arvu järgi. SA andmetel oli 2010. aastal Eestis üle 29 000 MTÜ ja sihtasutuse. Viimase kümne aasta jooksul on neid pidevalt juurde loodud.

2010. aastal läbi viidud MAKi 2007–2013 hindamisel selgus, et maal on kodanikeühenduste osakaal suurenenud kiiremini kui mujal Eestis. Selles võib olla oma roll LEADER-meetmel.⁷

Üks oluline arengumaal arengu poliitikas on olnud äratundmine, et kõiki kohaliku elu iseärasusi ja vajadusi ei ole võimalik hinnata ega lahendada riigi tasandil ja ühe mudeli järgi. See ongi põhjus, miks algatati 20 aastat tagasi ELis LEADER-programm, millest on saanud maaelu arengukavade lahutamatu osa. LEADER on suunatud kohalike inimeste algatuse, kaasamise ja koostöö edendamisele ning kohaliku eripära toetamisele. LEADER toimib erinevate sektorite koostöös (moodustatud on kohalikud tegevusgrupid) välja töötatud ja elluviidud piirkondlike arengukavade kaudu.

Eestil on enam kui viie-aastane LEADER-programmi rakendamise kogemus. Moodustatud on 26 kohaliku tegevusgruppi. Programmi tegevuspiirkond hõlmab 99,9% Eesti maapiirkonnast ning enam kui 99% maaelanikkonnast. 2009. aastal oli kohalikel tegevusgruppidel üle 1300 liikme, kellest 45% esindasid mittetulundussektorit, 40% ettevõtjaid ja 15% kohalikke omavalitusi. Liikmete arv suureneb pidevalt, sest elanike seas kasvab huvi LEADERi vastu ning kohalikud tegevusgrupid võtavad uusi liikmeid juurde hea meelega.

LEADERi jaoks on MAKis aastatel 2007–2013 ette nähtud 85,8 miljonit eurot

² Turismiettevõtjad maapiirkonnas 2010, MTÜ Eesti Maaturism.

³ EuroGites (Euroopa Maaturismi Ühendus) andmed.

⁴ Turismiettevõtjad maapiirkonnas 2010, MTÜ Eesti Maaturism.

⁵ Üleriigiline planeering “Eesti 2010”, keskkonnaministeerium 2000.

⁶ Eurostat.

⁷ Maaelu arengukava 2007–2013 vahehindamise lõpparuanne, Ernst&Young, 2010.

ning kohalikel tegevusgruppidel on õigus otsustada projektide üle, mis piirkonnas ellu viiakse. Seega saavad inimesed kohalikul tasandil omavahelises koostöös otsustada, millised projektid võiksid nende piirkonna arengule kõige paremini kaasa aidata.

2011. aasta septembriks oli heaks kiidetud 3800 LEADER-projekti taotlust, millele on määratud toetust ligi 40 miljonit eurot. Senine praktika on näidanud, et kõige aktiivsemad toetuse taotlejad on kodanikeühendused, kelle taotlused moodustavad umbes kaks kolmandikku projektitaotlustest.

3.1.6. Toetused elukeskkonna parandamiseks

Sotsiaalse kaasamise soodustamise kõrval on põllumajandusministerium soodustanud külade uuendamise ja arendamise investeerimistoetuste kaudu ka kohaliku elukeskkonna parandamist. Sarnaselt maettevõtluse mitmekesistamise toetustega on toetatud külade uuendamist ja arendamist juba enne ELiga liitumist ning toetused on aastate jooksul hüppeliselt suurenenud. Erinevate programmiperioodide jooksul on toetuste maht suurenenud 2,8 miljonilt 54 miljonile eurole.

2011. aasta keskpaigaks oli käimasoleva MAKi raames heaks kiidetud enam kui 1700 külade uuendamise ja arendamise projekti.

Nende arvuliste näitajate eluline tulemus on sajad seltsi- ja kultuurimajad ning spordi- ja mänguväljakud üle Eesti. Seniste programmide jooksul heaks kiidetud ja ellu viidud projektide arv lubab arvata, et praeguseks on pea igas vallas viidud ellu mõni külaarengu projekt. Need summad kajastavad üksnes investeerimistoetuste kaudu uuendamise ja arendamise, samas on läinud ka suurem osa LEADERi rahast samasse valdkonda.

Visioon maapiirkondade arengust

Toomas Kevvai, PMi maaelu- ja kalanduspoliitika asekancler

Kui ajas natuke tagasi vaadata, tuleb mul tõdeda, et visioon Eesti maapiirkondade arengust ja maapiirkondade tulevikust on paratamatult seotud ELi liikmelisusega. Enamik inimesi näeb tulevikku vaistlikult positiivsetes toonides.

Alates ELiga liitumisest saame osa ÜPPst. Arvestades selle poliitika mastaapsust, on olnud selle mõju maapiirkonnale, ennekõike maaelu arengu poliitika tulemusel, märkimisväärne.

2011. aasta on ELi käimasoleva eelarveperioodi (2007–2013) neljas aasta. Nii MAKi kui struktuurivahendite rakendamine kulgeb rahuldava tempoga ja rutiinselt. Aga see rahu, nagu meil tavatsetakse ikka öelda, on vaikus enne tormi. Tormi all mõtlen ma ajurünnakuid, mis seisavad meil ees enne uut perioodi, mis algab aastaga 2014.

Eks enne iga arengu planeerimist tule teha kindlaks, kuhu oleme jõudnud. See tähendab ühist arusaamist selles, milline on meie olukord. Seejärel seame endale eesmärgid, kuhu tahame jõuda pikas perspektiivis. Just nende eesmärkide seadmisel on vaja leida ühine visioon. Millisena tahame näha Eestit ja selle kogu territoriaalset arengut 10–20 aasta pärast?

Just selle ühise visiooni leidmine on üks võtmeküsimusi pikaajalisel planeerimisel. See visioon peab olema terviklik selles mõttes, et ei saa olla erinevaid, üksteisega vastukäivaid visioone erinevate elutahkude jaoks. Loomulikult saab luua ka erinevaid visioone, kuid selle tulemusel ei saa rääkida Eesti terviklikust ja tasakaalustatud arengust.

Seetõttu saab vaid tervitada EK ettepanekut, et ELi vahendite kasutamiseks tuleb igal liikmesriigil luua ühtne strateegia erinevate fondide kooskõlastatud kasutamiseks. Küsimus on selles, kas me Eestis suudame kokku leppida, millised on meie eesmärgid ja kas need eesmärgid on ühesugused kogu Eesti, sh maapiirkondade arenguks.

Praegu tundub, ja siin tuleb olla enesekriitiline, et Eesti riigi üldise arengu suhtes on meil küll suhteliselt selged prioriteedid, olgu selleks siis näiteks eelarvetasakaal või kaitsekulud, kuid territoriaalse arengu puhul jätab meie eri valdkondade koordineeritus ja eesmärgistatus soovida.

Regionaalpoliitika ja maaelu arengu poliitika eesmärgid peaksid olema valdkondadeüleised ja nendest peaksid lähtuma kõik muud poliitikad. Nende kahe poliitika ja toetusinstrumentide maht võib olla kui tahes suur, aga kui muud poliitikad nendest samadest eesmärkidest ei lähtu, ei saavuta me ka soovitud tulemusi tasakaalustatud arengus. Jätan lugeja hinnata, kuidas on meil seni lood erinevate poliitikate koordineeritusega.

Palju on küsimusi, millele peame leidma kohe vastused ELi järgmise f nantsperioodi vahendite planeerimisel. Rõhutan siin ELi f nantsperioodi seetõttu, et meie oma riigi eelarve maht on praegu siiski selline, mille abil suudame ehk hoida oma riigi toimivana, kuid suuremaid struktuurseid muutusi ei jõuaks me ilmselt saavutada. Vähe-malt selliseid, mis eeldavad f nantssüste.

Üks raskemaid küsimusi on ehk see, kas oleme valmis f kseerima Eesti optimeerimise piiri. Või kas seda üldse on? Teiste sõnadega ja lihtsustatult küsides: kas meie jaoks on probleem, kui oleme ühel hetkel olukorras, kus Eesti on ainult Tallinn ja selle ümber asuvad “magamistoad”?

Sisuliselt on aga tasakaalustatud arengu puhul oluline teada, kas kusagil on piir, millest kaugemale me oma infrastruktuuri optimeerimisel ei lähe. See tähendab ennekõike esmaste avalike teenuste, nagu näiteks põhi- ja keskkariduse ning meditsiiniteenuste, aga ka ühistranspordi, postiteenuse ja esmatarbekaupade kättesaadavust.

Üleriigilise planeeringu “Eesti 2010” läbiviimisel seati eesmärgiks tasakaalustatud ruumiline areng ja inimeste põhivajaduste rahuldamise võimalus igas Eesti paigas. Samas jõuame jälle tagasi eelpool tõstatatud küsimuseni, kui palju me erinevaid kokkulepituid eesmärke poliitikate kujundamisel arvesse võtame ja kas need eesmärgid on ühesugused Tallinna ja näiteks Öru valla jaoks.

Kui me sellele küsimusele ei vasta, oleme olukorras, kus nn mikrotasandi maapiirkondade arenguks suunatakse ressursid

osutuvad ebaefektiivseks. Milleks üritada luua töökohti kohtades, mis ei paku elamisväärsust väljavaadet noortele peredele, kes tahaks luua endale kodu vähemalt 10–20 aastaks, eeldades, et nende lapsed saavad kodust mõistliku ajaga kooli ning neile on tagatud esmane meditsiiniabi.

Need on teemad, millega ELi põllumajanduspoliitikaga kaasnev maaeluarengu poliitika otseselt ei tegele. Üldiselt eeldatakse ELi tasandil, et need on küsimused, mis on iga riigi esmane huvi ja nendele leitakse vastused ilma Brüsseli koordineerimiseta. Maaelu arengu poliitika abil saab küll luua stiimuleid, olgu need siis töökohade loomiseks, uudsete ideede elluviimiseks või elukeskkonna parandamiseks, aga kui kohapeal ei ole kättesaadavad põhiteenused, jõuame ikkagi olukorda, kus kohalikul tasandil ei ole enam inimesi, kellele me neid stiimuleid loome.

Teine üldisem küsimus maapiirkondade arengus on kohalik haldus. Praegune, kus jääb mulje, et vallad võistlevad omavahel hirmus, et neid kaardilt ei kustutataks, on tegelikult ressursside raiskamine. Üks keskeid probleeme on siin jällegi territoriaalse ruumilise planeeringu nõrkus ning arusaam, nagu peaks valla suurus olema määratletud majanduslike mõõdetega. Samas ei anna me endale tihti aru, kas vald on normaalne gümnaasium, teenustekeskus või teatud arvu inimese kogum.

Seega peaks olema meie tulevikuvisioni keskmes tasakaal – tasakaal maa ja linna, majandusarengu ja sotsiaalse elukeskkonna, erinevate poliitikate vahel. Maapiirkonna senine areng on olnud paljuski seotud ÜPPga. ÜPP ja maaelu arengu poliitika selle osana säilivad ka järgmisel ELi f nantsperioodil, aga millises mahus ja milliste instrumentidega, on veel diskussioonide teema.

Soovin meile kõigile nendeks siseriiklikeks diskussioonideks tervest mõistusest ja tulevikuperspektiivist, mitte päevapoliitikast, lähtuvat visiooni.

3.2. MAKi meetmete rakendamise analüüs

Mati Mõtte, EMÜ maamajanduse uuringute ja analüüsi osakonna juhataja
Iiri Raa, PMK põllumajanduskeskkonna seire büroo juhataja kt
Eneli Viik, peaspetsialist

Perioodil 2007–2013 on ÜPP teise samba ehk MAKi toetuste eelarve kokku 924,86 miljonit eurot. Toetusi f nantseeritakse EAFRDst 714,66 miljoni euro ja Eesti riigi eelarvest 210,20 miljoni euro ulatuses.

2010. aastal oli MAKi toetuste eelarve kokku 134,4 miljonit eurot, millele lisandus LEADER-meetme toetusraha. 1., 2. ja 3. telje toetuste eelarve oli vastavalt 55,81, 62,67 ja 16,47 miljonit eurot.

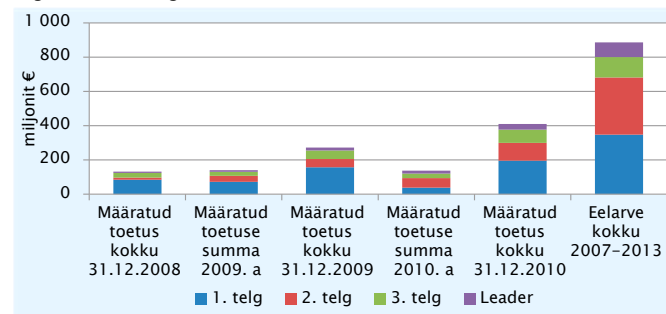
MAKi 1. telje toetused on suunatud põllumajandus- ja metsandussektori konkurentsivõime parandamisele, 2. telje toetused keskkonna ja paikkonna säilitamisele ning 3. telje toetused maapiirkondade elukvaliteedi parandamisele ja maamajanduse mitmekesistamisele. LEADERi toetuskeem on suunatud kohalike tegevusgruppide toetamise kaudu katma piirkondlike vajadusi, mis täiendavad 1. ja 3. telje toetuste eesmärke. LEADERi kaudu on võimalik taotleda toetust kõikidest MAKi telgedest.

MAKi 2007–2013 meetmete rakendamine toimub põllumajandusministeeriumi ja selle valitsemisala asutuste koostöös. Metsamajanduse meetmeid rakendatakse koostöös keskkonnaministeeriumi valitsemisalas oleva SA Erametsakeskusega. Meetmete rakendusüks ja makseasutus on PRIA.

2010. aasta lõpu seisuga oli PRIA rakendanud kõik 1. telje põhimeetmed, samuti kaks 3. telje meedet ning LEADERi. Rakendamata oli üksnes 1. telje meetmete kolm alameedet, 2. telje üks meede ja vähetootlike investeeringute üks alameede ning 3. telje meetme 3.2 üks alameede.

2010. aasta lõpu seisuga oli 1. telje meetmete alusel määratud toetuste summa 195,85 miljonit eurot, 2. telje puhul oli vastav näitaja 103,72 miljonit, 3. telje puhul 77,57 miljonit

Joonis 37. Programmiperioodi 2007–2013 jooksul määratud toetuse summad ja kogueelarve (seisuga 31.12.2010)

ning LEADERi puhul 33,38 miljonit eurot.

2010. aastal maksti 1. telje meetmete toetuse saajatele välja 36,32 miljonit eurot. Koos EAFRDst rahastatavate MAK 2004–2006 meetmetega maksti 2. telje raames välja kokku 55,23 miljonit eurot, 3. telje toetuse saajatele maksti 18,05 miljonit ja LEADERi raames 9,92 miljonit eurot.

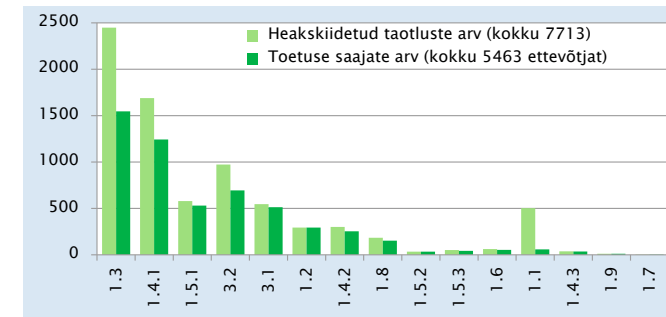
Seoses strateegilise lähenemisega rakendatakse MAKi puhul seire- ja hindamissüsteemi, mis on sätestatud Euroopa Nõukogu määrusega. EMÜ majandus- ja sotsiaalinstituut on 1. ja 3. telje ning LEADERi püsihindaja. PMK on 2. telje püsihindaja.

Püsihindamisel lähtutakse ELi ühisest seire- ja hindamisraamistikust. Püsihindamise eesmärk on analüüsida MAKi prioriteetide täitmist ning hinnata toetuskeemide tulemuslikkust ja otstarbekkust. Aastal 2010 toimus MAKi vahehindamine, mida viis läbi konsultatsiooni- ja audiitorfirma Ernst&Young. Vahehindamisel vaadeldi meetmete rakendamise mõju ajavahemikul 1. jaanuarist 2007–30. aprillini 2010.

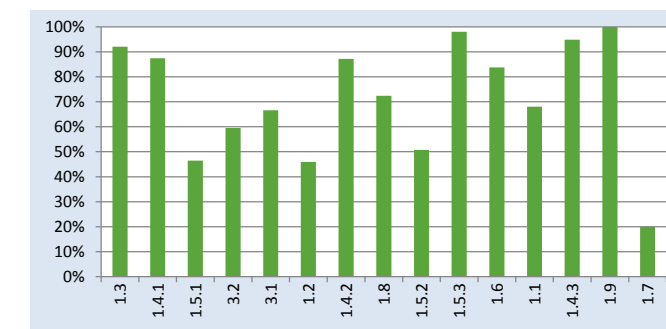
3.2.1. MAKi 1. ja 3. telje meetmete rakendamise tulemused

Ajavahemikul 2007–2010 esitas 8296 ettevõtjat ja organisatsiooni ühe või mitu taotlust 1. ja 3. telje meetmetest investeeringutoetuse saamiseks (välja on arvatud elatustalu toetuse taotlejad, kes jätkasid MAK 2004–2006 võe-

Joonis 38. Heakskiidetud 1. ja 3. telje taotluste arv ja toetust saanud ettevõtjate arv ajavahemikul 2007–2010

Joonis 39. Heakskiidetud taotluste osatähtsus esitatud taotlustest ajavahemikul 2007–2010

tud kohustust). Taotletud toetuse kogusumma oli 498,21 miljonit eurot. 1. telje meetmetest toetuse saamiseks esitati 9838 ja 3. telje puhul 2607 taotlust.

Aastal 2010 esitati 1. telje meetmete toetuse saamiseks 3101 taotlust toetuse kogusummas 90,48 miljoni eurot ja 3. telje toetuse saamiseks 875 taotlust kogusummas 64,1 miljonit eurot. Arvestades taotlemise mahtu on olnud investeeringutoetuste taotlemise aktiivsus väga suur. Taotluste arvu ning ettevõtjate ja organisatsioonide arvu suhe kajastab kordustootluste osatähtsust, mis on keskmiselt 27,8%.

Aktiivse taotlemise ja piiratud eelarve tõttu on toetuse saajate arv märgatavalt väiksem taotlejate arvust. Toetust saanud ettevõtjate ja organisatsioonide arv oli ajavahemikul 2007–2010 1. ja 3. telje meetmete puhul kokku 5463 (heakskiidu osatähtsus 65,9%). Määratud toetuse kogusumma oli 268,96 miljonit eurot, mis moodustab 53,9% taotletud toetuse summast. Heakskiidu on saanud 7713 taotlust ehk 62% esitatud taotlustest.

Heakskiidetud taotluste ja toetuse saajate (ettevõtjad, organisatsioonid) arvu võrdlemise alusel on korduvalt toetust saanud ettevõtjate osatähtsus olenevalt meetmest kuni 88% (nt meetme 1.1 puhul). Domineerivate investeeringutoetuste meetmete 1.4, 1.5 ja 3.1 puhul on korduvalt toetust saanud ettevõtjate osakaal 3–26%. Tulemusi arvestades on olnud investeeringutoetuste kättesaadavus ettevõtjatele ja organisatsioonidele hea.

Ajavahemikul 2007–2010 määratud toetuse summa 1. telje meetmete toetuse saajatele oli kokku 191,36 miljonit ja 3. telje meetmete toetuse saajatele 77,6 miljonit eurot, millest 2010. aastal määrati vastavalt 39,09 miljonit ja 26,8 miljonit eurot. Taotluste heakskiitmise osatähtsus oli keskmiselt 73%. Märgatavalt kõrgem oli taotluste heakskiidu osatähtsus tootjarühmade toetamise meetme 1.9, põllumajandustootjate bioenergiaga varustatuse meetme 1.4.3, metsamajandamist toetava meetme 1.5.3 ja nõuandetoetuse meetme 1.3 puhul.

Meetmete 1.4.1, 1.4.2, 1.6 ja 3.1 puhul on heakskiidetud taotluste osatähtsus esitatud taotlustest 67–87%. See näitab antud meetme suurt populaarsust ja keskmisest suuremat konkurentsi. Kõige suurem konkurent on ilmnenud noore põllumajandusettevõtja toetusmeetme 1.2 ja metsamajanduse meetmete 1.5.1 ja 1.5.2 puhul. Keskmisest väiksem heakskiidetud taotluste osakaal oli 3. telje külade arengut toetava meetme puhul 3.2 (60%).

Toetuse-saajate arvu võrdlus MAKi 2007–2013 planeeritud sihttasemetega näitab, et pooltel meetmetest on programmiperioodi keskel saavutatud sihttaseme täituvusest üle 50%. Noore põllumajandustootja toetusmeetme puhul on näitaja koguni 97,7% ja 3. telje mitmekesistamise meetme 3.1 puhul 85,5%.

Meetmete 1.3, 1.4.1, 1.8 ja 1.6 puhul moodustab toetuse saajate arv sihttasemest 56,7–63,5%.

Vähese sihttaseme täituvusega on metsamajanduse meetmed 1.5.1, 1.5.2 ja 1.5.3 (osatähtsus 14,3–34%), samuti põllumajandustootjatele suunatud bioenergia arendamise meede 1.4.3 ja loomakasvatajatele suunatud põllumajandushoonete investeringutoetuse meede 1.4.2.

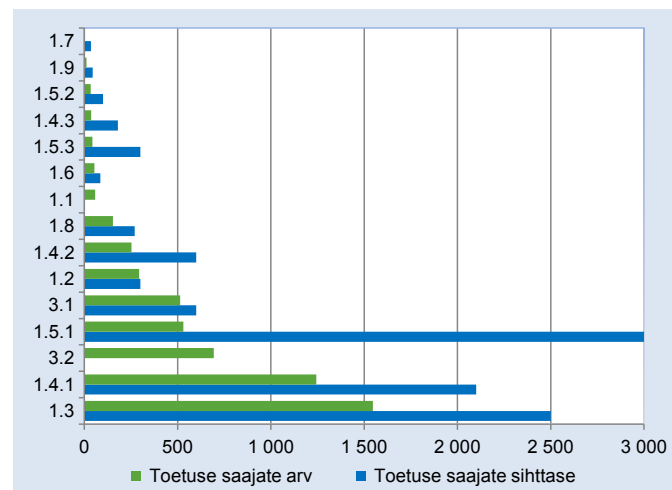
Ajavahemikul 2007–2010 on 1. ja 3. telje meetmete alusel määratud toetust kokku 268,9 miljonit eurot, millega planeeritakse viia ellu investeringuid kokku 518,3 miljoni euro ulatuses. Keskmiselt moodustab määratud toetuse summa 51,9% toetatava investeringu kogusummas.

Kõige rohkem on määratud toetust mikropõllumajandusettevõtete ja loomakasvatushoonete arendamise projektidele (meetmed 1.4.1 ja 1.4.2). Nimetatud meetmete toetussumma kokku moodustab 46,7% kogu määratud toetuse summast. Määratud toetuse summaga järgnevad 3. telje meetmed 3.1 ja 3.2.

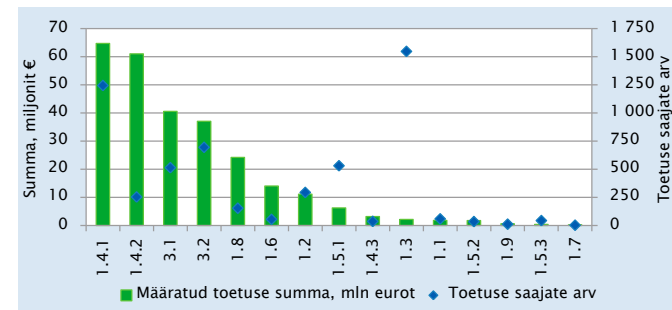
Kõige suurem toetuse summa toetuse saaja kohta on määratud loomakasvatajatele põllumajandushoonete investeringutoetuse puhul.

Keskmine määratud toetuse summa toetuse saaja kohta on 49 228 eurot. Märkimisväärselt suuri investeringuid võtavad ette ja seega palju toetust on ühe ettevõtja kohta määratud toiduainetööstuse meetme 1.6 puhul, loomakasvatajate põllumajandushoonete meetme 1.4.2 ning infrastruktuuri ja maaparanduse meetme 1.8 puhul. Keskmine määratud toetuse summa ettevõtja kohta on kõige väiksem nõuandetoetuse meetme 1.3 ja metsamajandamisega seotud meetmete 1.5.1 ja 1.5.3 puhul.

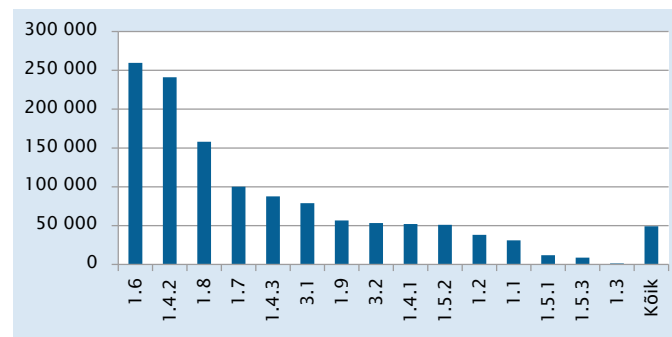
Joonis 40. Toetuse saajate arv võrrelduna püstitatud sihttasemetega 2010. aasta lõpu seisuga

Joonis 41. Määratud toetuste summa ja toetuste saajate arv ajavahemikul 2007–2010

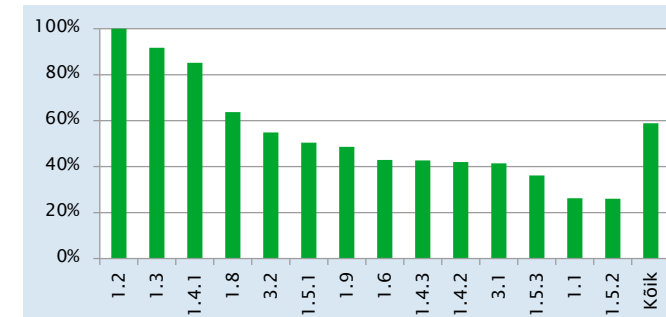

Joonis 42. Keskmised määratud toetuste summad toetuste saajate kohta (eurodes)

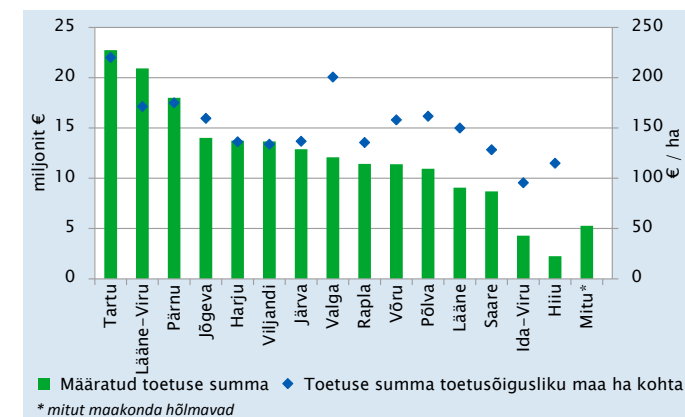

2010. aasta lõpu seisuga oli määratud toetuse summast välja makstud 58,9% ehk 158,3 miljonit eurot. Kiiresti saavad planeeritud investeringud teoks mikropõllumajandusettevõtjate meetme 1.4.1 toetuse abil. Noorte põllumajandusettevõtjate ning nõuandetoetuse meetme puhul on väljamakstud toetuse osakaal määratud toetusest kõige suurem. See on seotud nimetatud meetmete eripäraga –

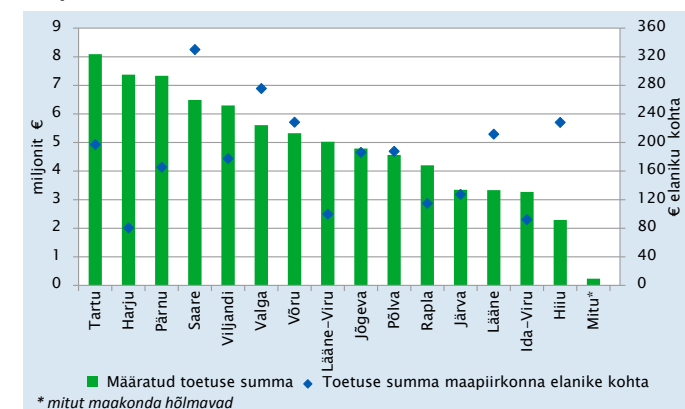
Joonis 43. Väljamakstud toetuste osatähtsus määratud toetustest meetmete lõikes 2010. aasta lõpu seisuga

Joonis 44. Määratud 1. telje toetuse summa maakonna ja toetusõigusliku pinna hektari kohta

Joonis 45. 3. telje meetmete alusel määratud toetuse summa maakonna ja maapiirkonna elaniku kohta

nende puhul toimuvad toetuse määramine ja väljamaksmine sisuliselt koos. Ülejäänud meetmetel makstakse toetus välja alles pärast investeringu elluviimist.

Analüüsitava perioodi lõpuks on 1. ja 3. telje toetuste saajad teostanud investeringuid piisavas mahus. Passiivne investeerin-

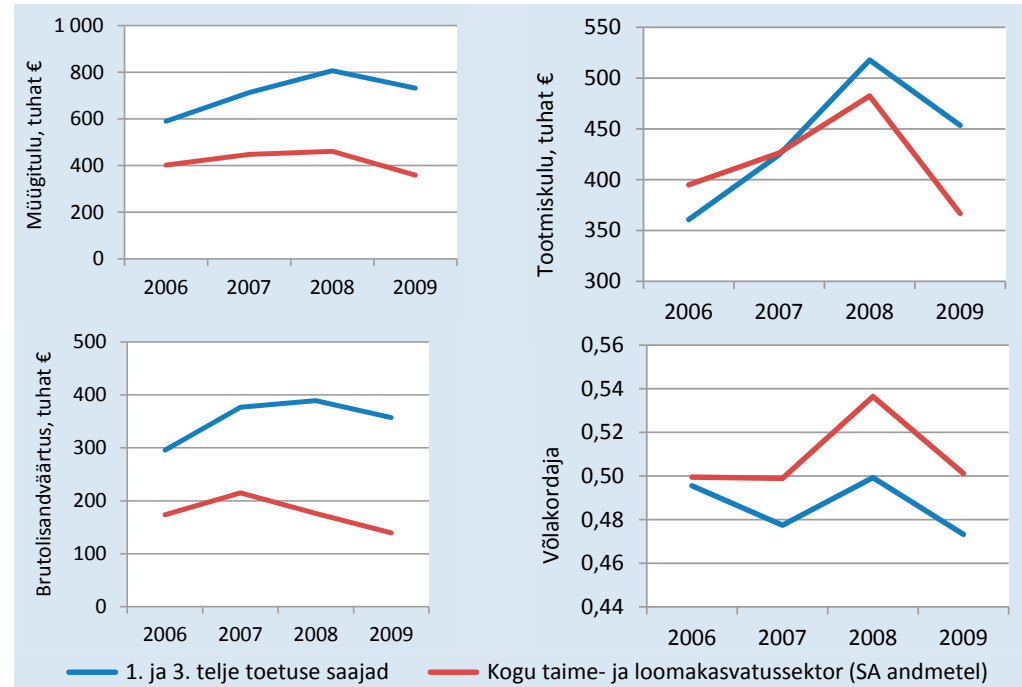
gute teostamine ja toetuse väljamaksmine avaldub meetmete 1.1, 1.4.2, 1.4.3, 1.5.2 ja 3.1 toetuse saajate puhul.

Eestis on kokku 1,19 miljonit hektarit toetusõiguslikku maad. Põllumajandustootmise konkurentsivõime parandamiseks määratud investeringutoetuste (1. telje meetmed) summa oli kokku 191,36 miljonit eurot, mis teeb keskmiselt 160,8 eurot toetusõigusliku maa hektari kohta.

Kõige intensiivsemalt planeerivad investeringuid Tartu-, Lääne-Virumaa ja Pärnumaa ettevõtjad. Toetuse kogusumma nende maakondade kohta on vastavalt 22,7, 20,9 ja 18 miljonit eurot ning toetusõigusliku hektari kohta vastavalt 220, 171 ja 170 eurot. Toetuse summa toetusõigusliku maa hektari kohta on keskmisest märgatavalt suurem ka Valgamaa ettevõtjatel. Mõnevõrra vähem investeringuid planeerivad Saaremaa, Ida-Virumaa ja Hiiumaa ettevõtjad.

Eesti maapiirkondades (vallad ja alla 4000 elanikuga linnad) elab kokku pool miljonit inimest. 3. telje toetused (määratud toetus on 77,6 miljonit eurot) on ette nähtud maapiirkonna elukvaliteedi parandamiseks ja maamajanduse mitmekesistamiseks. Ajavahemikul 2007–2010 oli 3. telje meetmete alusel määratud toetuse summa keskmiselt 154,9 eurot maapiirkonna elaniku kohta. Kõige aktiivsemalt investeerivad maapiirkonna elukvaliteeti ja ettevõtluse mitmekesistamiseks Saare-, Valga-, ja Võrumaa ettevõtjad (toetuse summa elanike arvu kohta on kuni 330 eurot). Samas on Tartu-, Harju- ja Pärnumaa ettevõtjatele määratud toetuse kogusumma kõige suurem – vastavalt 8,74 ja 7,3 miljonit eurot.

Joonis 46. Toetuse saajate majandusnäitajate võrdlus sektori keskmisega

Kuna aastate 2007–2013 MAKi investeeringutoetuste üks põhieesmärk on põllumajanduse ja maamajanduse konkurentsivõime parandamine, on oluline hinnata toetuse mõju ettevõtjate majandusnäitajatele. Toetuse saajate majandusliku tulemuslikkuse hindamiseks võrreldakse toetusesaajate f nantsnäitajaid kogu taime- ja loomakasvatusektori vastavate näitajatega SA andmetel. Oluline on analüüsida majandusnäitajaid enne investeeringute tegemist ja võrrelda neid kaks aastat pärast investeeringute tegemist toimunud muutusega.

Olulised näitajad on müügitulu, tootmisega seotud eri- ja tegevuskulud ning võlakordaja. Kogutoodangu rahalise väärtuse ja sellega seotud eri- ja tegevuskulude (v.a tööjõukulu) vahena leitakse brutolisandväärtus, mis kajastab majanduslikult otseselt tootmise tulukust. Tootmine peab olema nii tulus (looma lisandväärtust), et tekiks raha tööjõukulude katmiseks, amortisatsiooni ehk ka uute investeeringute ja f nantskulude (intressid) katmiseks. Kui investeeringutega kaasneb tootmisega seotud eri- ja üldkulud jäävad samale tasemele, siis järelikult suureneb brutolisandväärtus, mis võimaldab paremini katta töö-

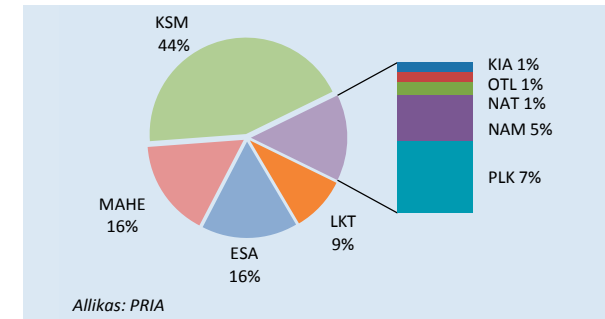
jõukulusid ja teenida kasumit ka uute investeeringute tegemiseks.

Toetuse saajate müügitulu muutuse ja absoluutsumma alusel näeme, et näitaja on ajavahemikul 2006–2009 suurem kogu sektori keskmisest kõigil vaadeldavatel aastatel. Samal ajal on tootmiskulud (eri- ja tegevuskulud) toetuse saajatel ja kogu sektoril sarnased. Sellest tulenevalt on toetust saanud ettevõtjate brutolisandväärtus märgatavalt kõrgem sektori keskmisest näitajast.

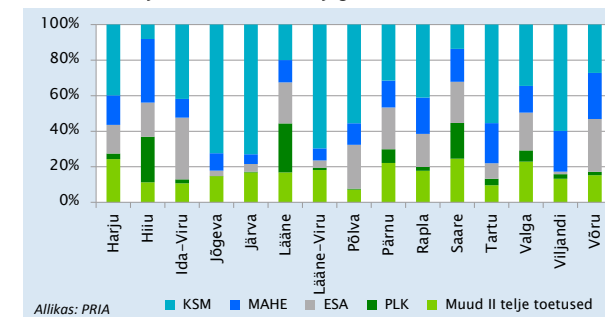
Kui vaadata f nantsnäitajate trende ajavahemikul 2006–2009, siis on need toetuse saajatel suuremad sektori keskmisest. Toetuse saajate müügitulu suurenes vaatlusalusel perioodil 7,4% aastas, samas kui sektori keskmine vastav näitaja vähenes 3,8% aastas. Seoses aktiivse investimisega suurenesid toetusesaajate tootmiskulud perioodil 2006–2009 7,9% aastas, kogu sektori vastav näitaja vähenes 2,4% aastas.

Üldise majanduslanguse ning tootmist mõjutavate ilmastikuolude tõttu on taime- ja loomakasvatusektori brutolisandväärtus vähenenud vaatlusalusel perioodil keskmiselt 7,1% aastas. Oluliselt paremini on majanduslangust arvestades toime tulnud MAKi inves-

Joonis 47. Väljamakstud 2. telje toetuste jagunemine 2010. aastal

Joonis 48. 2. telje erinevate toetuste jagunemine maakonniti 2010. aastal

Tabel 15. 2. telje pindalapõhiste toetuste saajad ja toetusega kaetud pind 2010. aastal

	Põllumajandustootjad	Pind ha
PKT kokku	4 784	
KSM	1 968	453 093
MAHE	1 181	105 897
SRT	20	655
PLK	878	22 336
ESA	8 660	362 765
NAT	1 431	22 702
NAM	3 486*	45 866*

* taotlusandmed, mitte toetuse määramise andmed

teeringutoetust saanud ettevõtjad, kelle brutolisandväärtus suurenes samal perioodil keskmiselt 6,5% aastas.

3.2.2. MAKi 2. telje meetmete rakendamise tulemused

Loomade karjatamise toetust maksti 2010. aastal 102 288 loomühiku kohta, ohustatud tõugu looma pidamise toetust maksti 2546 looma eest ning kiviaia taastamise toetuse abil taastati 300 km kiviaedasil.

(Lühendid: KSM – keskkonnasõbraliku majandamise toetus; MAHE – mahepõllumajandusliku tootmise toetus; SRT – kohaliku sorti taimede kasvatamise toetus, PLK – poolloodusliku koosluse hooldamise toetus; ESA – ebasoodsamate piirkondade toetus; NAT – Natura 2000 toetus põllumajandusmaale, NAM – Natura 2000 toetus erametsamaale; LKT – loomade karjatamise toetus.)

MAKi 2. telje väljamakstud toetuste võrdlemisel selgub, et peaaegu poole (44%) kogusummas hõlmab (KSM), millele järgnevad osakaalult (16%) (ESA) ja (MAHE) (16%). LKT väljamakstud moodustasid 9% väljamakstud toetustest ja PLK 7%.

Summaarselt on KSM suurima osatähtsusega Jõgeva-, Järva- ja Lääne-Virumaa põllumajandustootjate toetustes, moodustades ca

70% 2. telje kõikidest toetustest. ESA toetus on suurima osatähtsusega Ida-Viru- ja Võrumaal, moodustades seal vastavalt 35% ja 30% kõikidest 2. telje väljamakstud toetustest. MAHE osatähtsus (36%) on suurim Hiiumaa põllumajandustootjate 2. telje väljamakstud toetuste kogusummas. PLK-l on suurem osatähtsus kolmes maakonnas: Lääne-, Hiiu- ja Saaremaal (vastavalt 27%, 26% ja 20% kõikidest väljamakstud 2. telje toetustest).

Ajavahemikul 2007–2010 on toetusala ÜPT, ESA ja MAHE pind aasta-aastalt suurenenud. KSMi pind ja kogu põllumajandusliku keskkonnatoetuse alune pind on olnud suhteliselt stabiilne. Erinevalt taotletavate pindalatoetuste üldpindalast on ÜPT, ESA ja KSMi taotlejate arv olnud kolm aastat langustrendis. Kui kahe esimese toetusliigi puhul 2010. aastal taotlejate arv veidi suurenes, siis KSMi taotlejate arv langes ka 2010. aastal.

Taotlejate arvu langus ongi kõige suurem KSMi puhul. Samas on suurenenud toetusala pind ühe taotleja kohta.

Maakondade lõikes on muutunud KSMi alune pind ajavahemikul 2007–2010 suhteliselt

palju. Suurima osa kogu ÜPT pinnast moodustab PKT Hiiumaal ning väikseim on selle osakaal Harjumaal (vähem kui pool ÜPT pinnast 2010. aastal). Siinjuures tuleb aga arvestada, et antud juhul ei sisaldu PKT pindalas KSMi saajate püsirohumaad. Püsirohumaade väljaarvamise toetusõiguslikust maast tekkinud muutuste järel on KSMi alune pind kõige suurem Lääne-Virumaal, Järvamaal ja Põlvamaal. See selgitab ka asjaolu, miks on selle toetuse osatähtsus kogu ÜPT pinnast tagasihoidlik väheintensiivse tootmisega maakondades (Saare-, Lääne- ja Hiiumaa). Neis maakondades on palju mahe-toetuse ja Natura 2000 toetuste saajaid ning KSMi tootjatel on rohkem pikaajalisi rohumaid.

MAHE ja KST/KSM hindamiseks viib PMK alates 2004. aastast läbi uuringuid viies valdkonnas: mullastik, vesi, elurikkus, maastik ja sotsiaalmajandus. Peale selle võrreldakse teaduskatse kompleksuuringu käigus tava- ja põllumajandusliku keskkonnatoetuse praktikaid. Järgnevalt ülevaade peamistest tulemustest (uuringute kohta leiab täpsemat infot <http://pmk.agri.ee/pkt>).

Maastik. Uuringu “Maastiku struktuuri muutused punkt-, joon- ja pindelementides” käigus valiti 2010. aastal seoses uute kimalase- ja linnuseirealade kasutuselevõtuga välja uued seirealad aktiivse põllumajandusega Kesk-Eesti regioonis (kuus ala suurusega 2×2 km), sest põllumajandusliku keskkonnatoetuse maastikuseire ja elurikkuse seire peaksid omavahel võimalikult palju kattuma.

2010. aastal kaardistati neil uutel maastikuseire aladel põllumajandusmaastikule jäävad ning sellega piirnevad joon-, pind- ja punktobjektid. Antud kaardistus oli nn 0-aasta ehk algseisu kaardistus – järgmised välitööd samadel seirealadel viiakse arvatavasti läbi 2015. aastal. Seejärel saab analüüsida ka maakatte ja kultuuride muutusi.

Uuringu “Põhikaardi maakatteklasside muutused 1994–2009 Tõstamaa, Läänemaa ja Vormsi kaardistusobjektidel” eesmärk oli saada ülevaade põhikaardi maakatteklasside muudatustest kahe erineva põhikaardistusringi järgi, eelkõige põllumajanduses kasutataval maal, ja hinnata vastavate andmete sobivust sellise analüüsi tegemiseks.

Uuringu läbiviimiseks kasutati Maa-ameti Eesti Topograaf ja Andmekogu, mille tulemusel leiti, et põllumajanduses kasutatava maa statistiline pindala on vähenenud 3958 hektari võrra.

Kõige suurem osa põllumajandusmaast on muutunud metsaks, õuealaks ja põõsastikuks ning suurimad muutused leidsid aset vähem viljakatel ja liigniisketel aladel, samuti rannaniitudel. Leiti veel, et põhikaardi põllumajandusmaade määramise juures tuleks kaaluda võimalust PRIA pindalaliste toetusandmete ja põllumassiivide informatsiooni kasutamist põllumajandusliku maakatte täpsustamisel. Selle tulemusel suureneks andmete sisuline täpsus.

Mullastik. Mullastiku seireks ja hindamiseks on viidud läbi mitmeid uuringuid. Üheks olulisemaks võib pidada mullaviljakuse uuringut, mille tulemusel antakse hinnang mullaviljakuse muutusele KST/KSMi ja MAHE aladel. Võrdluseks on valimisse võetud ka seirealad, mis ei ole põllumajandusliku keskkonnatoetustega liitunud. Uuringu põhjal selgub, kas mullaviljakuses on toimunud muutusi, mida hinnatakse teatud indikaatorite (liikuva P ja K sisaldus, pH, orgaanilise süsiniku sisaldus).

Aastatel 2005–2007 koguti kaheksa maakonna testalalt 1950 mullaproovi ning 2010. aastal võeti pooltuhat kordusproovi. Selgus, et mullad on 2010. aastal analüüsitud proovides muutunud üldiselt 0,1 ühiku võrra happelisemaks ning liikuva P ja K sisaldus on veidi suurenenud. Toetustüüpide analüüs näitas, et üldiselt on mullaviljakuse parameetrid paranenud, kuid suurenenud on madala P sisaldusega muldade osatähtsus mahetootjatel ning happeliste muldade osatähtsus ÜPTd ja KSMi saavate tootjate muldadel.

2010. aastal jätkati aasta varem alustatud laiaulatuslikumat taimekaitsevahendite jääkide sisalduse uurimist 68 juhuslikult valitud nitraaditundlikul alal asuval tootmispõllul. Uuringu käigus leiti taimekaitsevahendite jääke 57% põldudest. Toimeainete kontsentratsioonid olid siiski suhteliselt väikesed – maksimaalne jääkide summa oli 0,25mg/kg (sihtarv 0,5 mg/kg).

Vesi. Toiteelementide kogubilansi ja kasutuse uuringu eesmärk on saada selgust, kui-

das mõjutab põllumajanduslik keskkonnatoetus mullast toiteelementide leostumisest põhjustatud põhja- ja pinnavee saastumist. Aastate 2005–2010 seireperioodil kuulus igal aastal valimisse 104–113 mahetoetust, KST/KSMi ja ÜPTd saavat ettevõtet. Andmeid kogutakse eelmise aasta (seega 2010. aastal 2009. aasta) kohta.

Tulemuste põhjal võib väita, et tootmine on muutunud seireaastate jooksul keskkonnasäästlikumaks. P ja K puhul võib keskkonnasäästlikkuse ja vee kvaliteedi paranemise seisukohalt hinnata olukorda heaks, mullaviljakuse vähenemise puhul aga kehvaks. Mullaviljakuse vähenemise ja muldade väljakurnamise vältimiseks on soovitatav kasutada mahetootmises rohkem orgaanilist ja haljasväetist, samuti propageerida alternatiivsete väetisainete (mereadru, erinevad kompostid) laiemat kasutamist. Soovitatav on mitte vähendada liblikõieliste kasvupinda.

Tuleb välja, et üldiselt on avaldanud toetused keskkonnale positiivset mõju – vähenenud on keemiline koormus keskkonnale, KSM/KST ettevõtetes on suurenenud liblikõieliste pind ja vähenenud N, P ja K mineraalväetiste kasutamine.

Pestitsiidide kasutuskoormuse uuringu eesmärk on jälgida, kuidas muudab agrokese-kond survet pinna- ja põhjavee kvaliteedile ning bioloogilise mitmekesisusele. Ettevõtteid kuulus seireperioodil 2005–2010 valimisse igal aastal 71–76 ning andmeid koguti eelmise aasta kohta.

Aastatel 2006–2009 on pestitsiidide kasutamine KSM ja ÜPT ettevõtetes järk-järgult vähenenud. 2009. aastal kasutati pestitsiidide seireettevõttes keskmiselt 55% põllumajandusmaast. ÜPT puhul pritsiti 21% suuremat pinda kui KST puhul. See tulenes arvatavasti ka sellest, et esimest tüüpi ettevõtetel on suurem pind põllukultuuride all.

Suuremat pinda, aga väiksemat pestitsiidide toimeaine kogust (kg/ha) pritsitud pinna ja põllumajandusmaa kohta kasutati 2009. aastal 40–100 ja üle 100 hektari põllumaaga ettevõtetes. Võrreldes teiste ELi liikmesriikidega on Eestis kasutatud pestitsiidide toimeainekogused pritsitud pinna ja põllumajandusmaa (kg/ha) kohta väikesed ja koormus keskkonnale väike.

Elurikkus. Elurikkuse valdkonnas viidi 2009. aastal läbi kimalaste ja põllulindude uuringuid. Kimalaste seirega alustati 2006. ja lindude seirega 2005. aastal. Seired on jätkunud igal aastal. Seiratavaid alasid on 66. Varem asusid need Kesk-, Lõuna- ja Lääne-Eestis, aga alates 2009. aastast üksnes Kesk- ja Lõuna-Eestis (moodustati uus seirevalim). Seirevalimis on mahetoetust ja KSMi saavad ettevõtted, võrdluseks ÜPT ettevõtted.

Õite tihedus, kimalaste arvukus, liigirikkus ja mitmekesisus olid seireaastatel (2006–2010) Lõuna-Eestis enamasti märgatavalt kõrgemad kui Kesk-Eestis. Seejuures on leitud, et mida suurem on õite tihedus, seda suurem on ka kimalaste arvukus, liigirikkus ja mitmekesisus. Seega vajavad kimalased piisavalt toitu varakevadest hilisügiseni.

Kesk-Eesti ÜPT ettevõtetes oli uue seirevalimi puhul õite tihedus oluliselt väiksem kui maheettevõtetes. Lõuna-Eestis ja vana seirevalimi puhul sellist erinevust ei leitud. Aastate jooksul püsib trend, et kimalaste liigirikkus ja mitmekesisus on MAHE ja KST/KSM ettevõtetes märgatavalt suuremad kui ÜPT ettevõtetes. Aastate 2006–2008 seireandmete põhjal leiti, et neil loendusaladel, kus kasutati pestitsiidide, oli kimalaste arvukus oluliselt väiksem. 2007. aastal tuvastati veel, et kimalaste arvukusele ja liigirikkusele mõjuvad halvasti suuremad põllud.

Pesitsevate lindude arv, pesitsevate linnuliikide arv ja mitmekesisus on olnud kogu seireperioodi jooksul Lõuna-Eestis märgatavalt suuremad kui Kesk-Eestis. 2010. aastal olid linnustiku näitajad maheettevõtetes vähemalt 30% kõrgemad kui KSMi ja ÜPT ettevõtetes. KSMi ja ÜPT ettevõtete vahelised erinevused olid minimaalsed.

Sarnaseid linnuseire tulemusi saadi Mandri-Eestis ka aastatel 2005–2009. Tuvastatud on ka üksikute maastikuelementide mõju linnustikule. Maheettevõtetes leiti ka oluliselt rohkem loomtoidulisi linde kui KSMi ja ÜPT seirealadel. Tõenäoliselt tagab vähem intensiivne tootmine lindudele suurema toiduresursi.

Sotsiaalmajandus. Sotsiaalmajanduse valdkonnas on oluline välja selgitada, mil

määral on MAKi 2. telje toetused aidanud säilitada ja suurendada maaelanikkonna tulutaset. Analüüsiks on kasutatud põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) andmeid, milles on piisavalt nii mahe- kui tavatootjaid, et nende majandustulemusi võrrelda. Peamise indikaatorina on kasutatud tulemuste hindamisel ettevõtjatulu⁸, mis iseloomustab ettevõtte kasumlikkust ja jätkusuutlikkust.

Põllumajandusmaa hektari kohta tootsid 2009. aastal kõige rohkem ettevõtjatulu väikesed mahetootjad ning kõige vähem tavatootjad. KSMi tootjate ettevõtjatulu oli 2009. aastal keskmiselt 78 eurot ettevõtte kohta. MAKi 2. telje toetused moodustasid 2. telje toetust taotlenud ettevõtete ettevõtjatulu struktuuris 65%.

Kuna väikestel mahetootjatel moodustab tasustamata tööjõud 99% kogu tööjõukulust (st töötasu ei maksta), analüüsiti ka arvestuslikku netokasumit, mis saadakse, kui lahutada ettevõtjatulust maha ka tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõukulu tasemel. Keskmiselt oleks jäänud kõikide 2. telje toetust taotlenud ettevõtete arvestuslik netokasum 2009. aastal tugevasti miinusesse, kui neile ei oleks 2. telje toetusi makstud.

Peale majandusnäitajate uuriti ka seda, kui palju mahedana toodetud toodangust realiseeritakse mahetoodanguna, millised on mahetoodangu peamised turustamiskanaliid ja milliseid erinevaid mahetoodangu viitamise (suuline, kirjalik, ökomärk) võimalusi kasutatakse. Mahetoodanguna müüdnud toodete osa uuringu valim sisaldas 102 mahetootjat, lisaks küsiti andmeid veel 20 väga väikeselt maheettevõtelt (FADNi andmebaas nii väikseid ettevõtteid ei sisalda).

Uuringu andmetel suurenes 2009. aastal kõige rohkem veiste ja lammaste müük lihaks, samuti kanamunade ja lehmapiima mahedana realiseerimine. 2009. aastal tõusis oluliselt mugul- ja juurköögiviljade, kapsaste, maasikate ja mustsõstarde realiseerimine, aga eelmise aastaga võrreldes vähenes teravilja realiseerimine.

Sagenenud on mahedana toodetud toodangule viitamine – kui 2008. aastal kasutas viitamist 66% tootjatest, siis 2009. aastal oli vastav näitaja juba 77%. Olulise muutusena võib tuua välja, et suurenenud on nende mahetootjate arv, kes müüvad oma toodangu mahetööstustele/-töötlejatele. Seega on viimastel aastatel suurenenud võimalus müüa mahetoodangut mahetöötlejatele.

4. Põllumajandussektori majanduslik olukord

Marju Aamisepp, MMiKi põllumajandussektori majandusanalüüsi osakonna juhataja
Eduard Matveev, juhtivspetsialist

2010. aasta oli Eesti põllumajandustootjatele parem kui eelmine. SA andmetel suurenes 2010. aastal põllumajandussektori netolisandväärtus 60% võrra, moodustades vastava aasta hindades 152 080 eurot.

Põllumajandussaaduste tootjahinnaindeks muutus võrreldes 2009. aastaga keskmiselt 21%, taimekasvatussaaduste tootjahinnad tõusid 27% ja loomakasvatussaaduste tootjahinnad 18%. Põllumajandussaaduste tootjahinnaindeksi muutus oli eriti suur teravilja (44%) ja piima (32%) puhul.

Põllumajandussaaduste tootmissisendite ostuhinnaindeks suurenes võrreldes 2009. aastaga keskmiselt 2%, kusjuures enim kallinesid energia, kütus ja määrained (13%) ning seadmete hooldus, remont ja materjalid

(6%). Hinnaindeksi suurim vähenemine toimus seemne (12%) ja väetiste (11%) puhul.

Põllumajandustootjate majandusliku olukorra ja konkurentsivõime analüüsimisel ja hindamisel Eestis on viimastel aastatel leidnud laialdast kasutamist põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas FADN, mis on ainus suur andmete hulk ettevõtte tasandil.

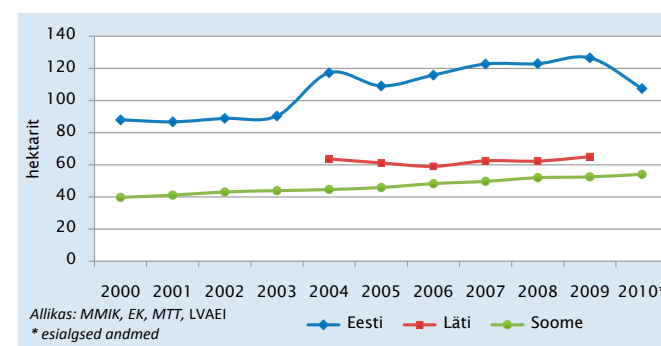
FADNi löid ELi liikmesriigid 1965. aastal eesmärgiga koguda informatsiooni põllumajanduslike majapidamiste majandustegevuse analüüsimiseks. ELi tasandil kogutakse andmeid ligi 80 000 testettevõttest, mis esindavad rohkem kui kuut miljonit majapidamist 27 liikmesriigis. Testettevõtete valimiga on kaetud ligikaudu pool majapidamiste arvust ning üle 90% kasutusel olevast põllumajandusmaast ja põllumajanduslikust tootmisest kogu ELis.

Eestis alustati FADNi loomisega 1996. aastal. Aastatel 2000–2010 koguti andmeid 500 ettevõttest ning alates 2011. aastast laekuvad andmed 658 ettevõttest.

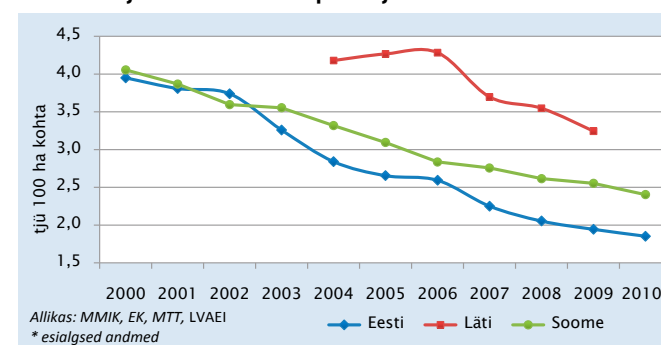
Eesti põllumajandustootjate 2010. aasta peamised andmeid on võrreldud aastate 2000–2009 vastavate tulemustega. Peale selle on joonistel välja toodud võrdlus Läti näitajatega aastatel 2004–2009 ning Soome tulemustega aastatel 2000–2010.

Eesti põllumajandustootja kasutuses oli 2010. aastal keskmiselt 107,5 hektarit põllumajanduslikku maad, millest 61% oli renditud. Alates 2000. aastast on keskmine maakasutus ettevõtte kohta suurenenud 19,5 hektari võrra. Eesti keskmisel

Joonis 49. Maakasutus aastatel 2000–2010

Joonis 50. Tööjõu kasutus 100 hektari põllumajandusmaa kohta aastatel 2000–2010

⁸ Ettevõtjatulu saadakse kogutoodangust eri- ja üldkulude, kulumi, palga-, rendi- jt. intressikulude (v.a tasustamata tööjõukulud) mahaarvamisel ning toetuste (k.a investeeringutoetused) ja maksude bilansi lisamisel.

põllumajandustootjal oli 2010. aastal kasutada poole rohkem põllumajanduslikku maad kui Soome kolleegil.

Tööjõudu kasutati 2010. aastal keskmiselt 1,99 aastaühikut ettevõtte kohta (arvestuslikult võrdub üks aastaühik 2200 töötunniga). Kogu tööjõukulust oli tasustatud keskmiselt 48% ja see näitaja on püsinud ajavahemikul 2000–2010 enam-vähem muutumatuks.

Aastatel 2000–2010 on oluliselt suurenenud tööjõu kasutamise intensiivsus, mis väljendub tööjõu kasutuses 100 hektari põllumajandusmaa kohta. Kui 2000. aastal oli Eesti keskmisel põllumajandustootjal 100 hektari põllumajandusmaa kohta neli aastaühikut, siis 2010. aastal oli see näitaja juba 1,9.

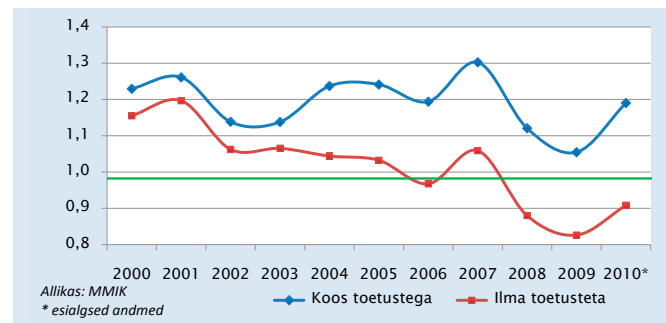
Tööjõu kasutamise intensiivsuse keskmine aastane kasvumäär on ajavahemikul 2000–2010 7,3%. 2010. aastal oli Soome keskmisel põllumajandustootjal 100 hektari põllumajandusmaa kohta 2,4 aastaühikut ja Lätis oli see näitaja 2009. aastal 3,2.

Üks oluline näitaja põllumajandustootjate tootlikkuse analüüsimisel on kogutoodangu suhe kogukuludega. Vastava suhtarvu järgi saab anda hinnangu ettevõtte tegevuse kohta tervikuna. See näitab, mitu eurot kogutoodangut tootis iga tootmisesse kulutatud euro. Kui kogutoodangu ja kogukulude suhe jääb alla ühe, näitab see, et toodangu väärtus ei kata selle tootmiseks tehtud kulutusi.

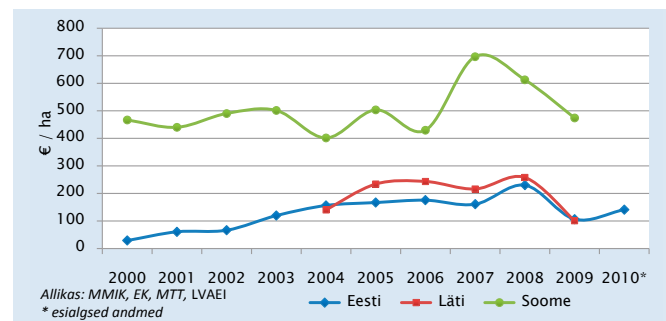
2010. aastal oli Eestis kogutoodangu suhe kogukuludesse 0,91 (2009. aastal oli vastav näitaja 0,83). Arvestades kogutoodangu väärtuse hulka ka toetused (v.a investeeringutoetused), kujunes 2010. aasta vastavaks suhtarvuks 1,19.

Ettevõtte elujõulisuse ja konkurentsivõime tagamisel on üheks määravamaks teguriks

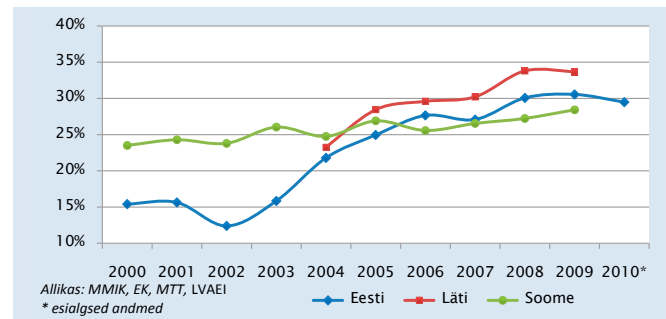
Joonis 51. Kogutoodangu ja kogukulude suhe aastatel 2000–2010

Joonis 52. Brutoinvesteeringud põllumajandusmaa hektari kohta aastatel 2000–2010

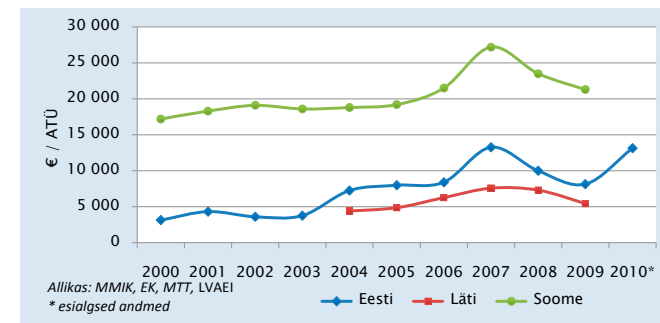
Joonis 53. Võõrkapitali osakaal koguvaredest aastatel 2000–2010

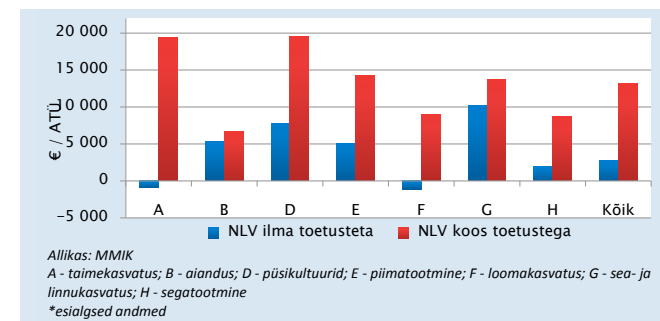
investeeringud tootmise kaasajastamise ja tootlikkuse tõstmisesse. Brutoinvesteeringud põllumajandusmaa hektari kohta moodustasid 2010. aastal 141 eurot, mis on kolmandiku võrra rohkem kui 2009. aastal. Brutoinvesteeringute keskmine aastane kasvumäär on olnud ajavahemikul 2000–2010 17%. Investeeringutoetused moodustasid aastatel 2000–2010 tehtud brutoinvesteeringute kogumaksumusest keskmiselt 18%.

Tänu suurtele investeeringutele on Eesti põllumajandustootjate kapitaliseeritus ehk põhivara varustatus oluliselt suurenenud. Keskmine

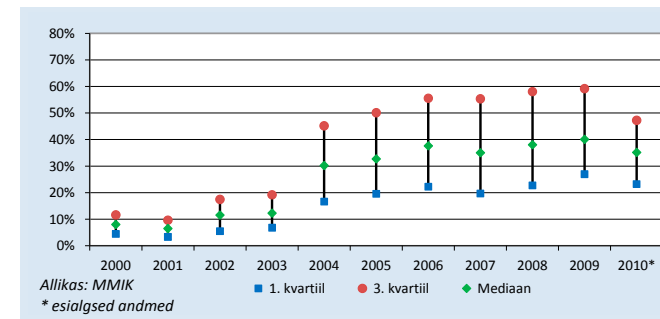
Joonis 54. Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta aastatel 2000–2010

Joonis 55. Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta 2010. aastal tootmistüüpide lõikes

Joonis 56. Toetuste osakaalu erinevused sisetulekutes aastatel 2000–2010

varade maksumus oli 2010. aastal 174 432 eurot ettevõtte kohta, mis on 2000. aastaga võrreldes ligi kolm korda suurem.

Suurte investeeringute tõttu on koguvarede f nantseerimisel oluliselt suurenenud ettevõtete laenude ehk võõrkapitali osakaal. Ettevõtete varad olid 2010. aastal f nantseeritud 29% ulatuses võõrkapitali ning 71% omakapitaliga. Võõrkapitali osakaal koguvaredest on suurenenud 15%-lt 2000. aastal 29%-le 2010. aastal. Võrdluseks võib tuua, et Soome keskmise põllumajandustootja varad olid 2009. aastal f nantseeritud võõrkapitaliga 28% ulatuses.

2010. aastal jäi 25% tootjate puhul (1. kvartil) toetuste osakaal sisetulekutes alla 23% ning 25% tootjatest (3. kvartil) moodustasid toetused üle 47% sisetulekute. Pooltel tootjatest (mediaan) moodustasid toetused alla 35% sisetulekute.

Erinevused põllumajandustootjate sisetulekute vahel on oluliselt suurenenud pärast liitumist ELiga: kui 2003. aastal moodustasid 25%-l põllumajandustootjatest toetused sisetulekute vaid 7% ning 25%-l tootjatest üle 19%, siis 2004. aastal olid need näitajad vastavalt 17% ja 45%.

Eesti keskmine põllumajandustootja tootis 2010. aastal netolisandväärtust¹ 26 204 eurot ettevõtte ja 13 146 eurot tööjõu aastaühiku kohta. Võrreldes 2009. aastaga suurenes netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta 60%. Toetuste (v.a investeeringutoetused) osatähtsus netolisandväärtuses oli 79%. Soomes tootis keskmine põllumajandustootja 2009. aastal netolisandväärtust 21 300 eurot, mis on üle kahe korra rohkem kui Eesti tootjal samal aastal.

Tootmistüübiti toodeti kõige rohkem netolisandväärtust tööjõu aastaühiku kohta taimekasvatuse ja püsikultuuride kasvatamisega tegelevates ettevõtetes. 2010. aastal oleks olnud taime- ja loomakasvatustootjatel netolisandväärtus ilma toetusteta negatiivne, seega koosnes netolisandväärtus üksnes toetustest. Toetuste osatähtsus netolisandväärtuses oli 2010. aastal kõige väiksem aianduse (21%) ning sea- ja linnukasvatuse (26%) tootmistüübi ettevõtetes.

Põllumajandustootjad on suuruse, tootmisstruktuuri ja tootmise majandusliku efektiivsuse poolest väga erinevad. Samuti on erinev toetuste osatähtsus (st tootjate sõltuvus toetustest) nende sisetulekutes.

¹ Netolisandväärtuse leidmiseks lisatakse kogutoodangu väärtusele toetused (v.a investeeringutoetused) ja ettevõtlustegevusega seotud maksude bilanss ning lahutatakse eri- ja üldkulud ja kulum.

5. Teadus- ja arendustegevuse mõju põllumajandus- ja toidusektori arengule

Aret Vooremäe, EMÜ põllumajandus- ja keskkonnainstituudi direktor

Põllumajandus on mitmekülgne ja teadusmahukas valdkond, mille uurimisele on pühendunud sadad teadusasutused ja uurimisrühmad üle maailma. Toiduga varustatus, kliimamuutused, bioenergia ning vajadus keskkonnasõbralike tootmisviiside järele on suurendanud viimastel aastatel põllumajandusteaduse multidistsiplinaarsust ja aktuaalsust.

Seetõttu on oluline, et ka Eesti põllumajandusel oleks ligipääs uutele teadustöö tulemustele, olgu need siis rakendus- või alusuuringud.

See aga eeldab jätkusuutlikke ning rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisi uurimisrühmi Eesti ülikoolides ning teadus- ja arendusasutustes, samuti stabiilset ja mitmekülgset (sh tootjate osalusega) teaduse rahastamist ning efektiivselt toimivat nõuandesüsteemi.

Eestis on põllumajandusteaduste rahastamiseks mitmeid võimalusi, millest igaüks täidab oma eesmärgi ning on teadus- ja arendustegevuse arenguks oluline. Praeguseid arenguid vaadates ja tulevikule mõeldes peame analüüsima, millisenä näeme tulevikus eraettevõtluse rolli teaduse rahastamisel ning kui palju peaks põllumajandusteadust rahastama riik.

Praeguseid rahastamismehhanisme ei saa omavahel asendada, sest laiema fookusega projektidel on väiksem mõju üksiku tootja majandustegevusele ning suurem mõju keskkonnaseisundile, toiduohutusele ning muudele põllumajandus- ja toidusektoris loodavatele avalikele hüvedele. Arvestades ettevõtete piiratud võimekust osaleda teaduse rahastamisel, tuleb jätkata põllumajandusteaduse toetamist erinevate programmide kaudu, luues samal ajal täiendavaid võimalusi uute väljakutsetega tegelemiseks, rahvusvahelistes teadusvõrgustikes osalemiseks ning teadusinfo efektiivsemaks levitamiseks.

Peamised siseriiklikud põllumajandusteaduste rahastamisallikad on teadusteemade sihtfinantseerimine; ETFi grantid; riik-

lik programm “Põllumajanduslikud rakendusvõrgustikud ja arendustegevus aastatel 2009–2014” ning “Sordiaretusprogramm aastatel 2009–2019”.

Projektide pealkirjade ja annotatsioonide järgi otsustades hõlmab põllumajandust, loomatervist ja toiduvaldkonda kümme erinevat ülikoolide sihtfinantseeritavat teemat, mille aastane kogumaht on 1,05 miljonit eurot. Põllumajandusega otseselt seotuks saab lugeda 15 erinevatele ülikoolidele eraldatud ETFi granti aastase kogumaksumusega 200 000 eurot.

Arvestades põllumajandusministeeriumi hallatavate riiklike programmide aastaseks mahuks 1,91 miljonit eurot (34 rakendusvõrgustike programmi projekti ja 20 teemat sordiaretusprogrammi raames), kujuneb riigieelarveliseks teadusprojektide finantseerimise mahuks põllumajanduse valdkonnas 3,17 miljonit eurot aastas, millest 60% katavad põllumajandusministeeriumi hallatavad programmid.

Põllumajandusteaduste jätkusuutlikule arengule on oluline riiklike rahastamisvõimaluste mitmekesisus. Sihtfinantseerimise ja ETFi grantide kaudu tehakse peamiselt laiapõhjalisemaid alusuuringuid, millest saadav teadmine võimaldab põllumajandusteadust edasi arendada ning on pikemas perspektiivis eelduseks sektorile vajalike praktiliste lahenduste leidmisele.

Põllumajanduslike rakendusvõrgustike programm võimaldab saada lühema aja jooksul põllumajandussektorile vajalikke aktuaalseid teadustulemusi.

Viimastel aastatel on põllumajanduslike rakendusvõrgustike programmi prioriteetsete teemavaldkondade väljaselgitamisel saanud üha enam sõna ka tootjaorganisatsioonid ja laiema üldsus. Selle mõtte on muuta põllumajandusministeeriumi hallatavad projektid üha enam põllumajandussektori huvist lähtuvaks, samuti suurendab see tulemuste rakendamise potentsiaali.

Eesti põllumajandusteadlased on viimastel aastatel kaasatud aktiivselt rahvusvahelistesse teadusvõrgustikesse. Teadusportali ETIS andmetel oli EMÜ põllumajandusteadlastel 2010. aastal osalus neljas ja EMVI teadlastel ühes ELi 7. raamprogrammi projektis. Interreg IV A ja C projekte on EMÜ teadlastel viis ja EMVI teadlastel üks. Peale selle osalevad Jõgeva SAI ja EMÜ teadlased Eesti – Läti piiriüleses koostööprogrammis. EMÜ osaleb ka kolmes Läänemere piirkonna programmi 2007–2013 projektis, samuti programmides ERMOS, LIFE+, Nordplus ja COST.

Kuna Eesti teadlaskond on väike ning mitmes valdkonnas puudub uurimisgruppide moodustamiseks piisavalt inimesi, on osalemine rahvusvahelistes võrgustikes sageli ainus võimalus töötada tiptasemel teadusgruppides. Seetõttu on teretulnud põllumajandusministeeriumi initsiatiiv Eesti põllumajandusteaduse integreerimiseks ELi ERANET võrgustikesse ja teaduse ühisprogrammide algatusse “Põllumajandus, toiduga varustatus ja kliimamuutused”.

Eesti on liitunud maheviljeluse teadusvõrgustikuga ERA-NET CORE Organic II ning taimetervise võrgustikuga ERA-NET EUPHRESKO II, samuti osaleb Eesti säästva toidu võrgustiku ERA-NET SUSFOOD projekti ettevalmistamisel. Kõige kaugemale on jõutud mahevõrgustiku tööga, mille käigus on tehtud rahastamisotsus kahe Eesti teadlase osalusega projektile.

Paraku toimub ERA-NET võrgustikes osalemine siseriiklike programmide finantseerimise arvelt, mistõttu on praegu vähe raha kohalikule põllumajandussektorile oluliste prioriteetide põhjal valitavate projektide tarvis.

Kõige otsesemat mõju avaldab teadus- ja arendustegevus põllumajandus- ja toidusektorile juhul, kui põllumajandustootjad ise tellivad ja kaasfinantseerivad vajalikke uuringuid konkreetsete ettevõtete arenguks või tootearenduseks. Positiivsete näidetena võib esile tuua kahe kompetentsikeskuse tegevust: TTÜ algatatud Toidu- ja Fermentatsioonitehnoloogia Arenduskeskus ja EMÜ ning TÜ eestvedamisel loodud Tervisliku Piima Biotehnoloogiate Arenduskeskus on koostöös partnerettevõtetega jõudnud silmapaistvate

tulemusteni. EAS on kiitnud heaks projekti teadmispõhiste tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskuse loomiseks EMÜ Polli aiandusvõrgustike keskuse baasil, kus on kaasatud esmaste koostööpartneritena 16 ettevõtet.

Kuigi ettevõtete poolt teaduse finantseerimisse suunatud raha kohta puudub avalik info, võib siiski öelda, et paljud Eesti põllumajandus- ja toidusektori ettevõtted ei ole veel erinevatel põhjustel valmis teadustegevusse ja tootearendusse investeerima. Ilmekas näide on siin MAKi meetme 1.7.1 (Põllumajandus- ja toidusektoris ning metsandussektoris uute toodete, töötlemisviiside ja tehnoloogiate arendamise alane koostöö), mille puhul on seni saanud heakskiidu vaid 11 projekti toetuse kogumahuga umbes kaks miljonit eurot.

Arvestades, et heakskiidetud projektid on olemuselt rakendusvõrgustikud, mille puhul on oma finantseerimise määr madal (alates 20%) ning et vajalikud kulutused jagunevad mitmeaastase perioodi peale, võib ettevõtjate panust pidada praegu veel tagasihoidlikuks. Kindlasti on meede 1.7.1 alles kujunemisjärgus ning ettevõtted ja teadusasutused on selle võimalusi alles avastamas. Seetõttu tuleb tunnustada meetme ettevalmistajaid ja esimeste projektide esitajaid. Samuti tuleks vältida ennatlikke hinnanguid meetme tõhususele. See meede vajab järjekindlat propageerimist ja selgemat presenteerimist.

Üks takistus meetme edukal rakendamisel on asjaolu, et paljud tootjad ei ole veel valmis osalema projektide finantseerimisel. Seetõttu on see meede praegusel kujul rakendatav pigem tootearenduse valdkonnas, kus on oma finantseerimise määr veelgi suurem, 50%, kuid ligipääs teadustöö tulemile on teiste tootjate jaoks piiratud. Eestis on vähe kodumaisel kapitalil põhinevat tööstust ning välismaal saavad oma tootearendust puudutava teadustöö valdavalt emariigist ega vaja siinseid uuringuid.

Osa teadustegevusest ettevõtete ja teadlaste vahel toimub otsekontaktidena ega kajastu põllumajandusteadust puudutavas statistikas. Mitmed väetisi, taimekaitsevahendeid ja seemneid turustavad ettevõtted tellivad teadusasutustelt katseteenust, kuid nende mahud

on rahalises mõttes praegu veel f nantsallika-
tega võrreldes marginaalsed.

Eesti põllumajandus- ja toidusektor on ainulaadne veel seetõttu, et riigi rahastamisel on loodud sektori toetamiseks nõuandesüsteem. Üks nõuandesüsteemi oluline tegevus peab olema ka teadusinfo levitamine tootjatele. See on valdkond, kus teadus- ja arendusastutuste tegevus kattub osaliselt nõuandesüsteemi tegevustega, kuid teadus- ja arendusastutustel puudub nõuandekeskustega otsene seos.

Mitmed teadlased osalevad omaalgatuslikult konsulentidena nõuandesüsteemi töös, kuid see valik on juhuslik, samas on mitmeid valdkondi, kus teadlastest konsulendid puuduvad ning puudub ka süsteemne, teadus- ja arendusastutusi hõlmav lahendus teadlaste kaasamiseks tootjatele vajalike probleemide lahendamiseks. Seni, kuni puudub efektiivne teadusinfo edastamise ja tootjate tagasiside süsteem, on raske täpselt hinnata riigi rahastatavate rakendusuringute mõju põllumajandus- ja toidusektorile.

Lisad

Lisa 1

Põllumajanduskultuuride kasvupind								
	ühik	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Põllukultuurid kokku	tuh ha	495,6	560,7	539,0	579,6	577,4	566,6	602,0
Teravili	tuh ha	261,0	282,1	280,3	292,3	309,3	316,4	275,3
Taliteravili	tuh ha	38,0	33,7	33,9	59,0	70,9	69,7	68,2
Rukis	tuh ha	8,1	7,4	7,3	16,8	21,4	15,3	12,6
Talinisu	tuh ha	23,2	19,6	23,6	36,9	42,8	45,0	50,6
Talioder	tuh ha	0,2	0,5	0,5	0,9	0,8	1,4	1,0
Tritik	tuh ha	6,5	6,2	2,5	4,4	5,9	8,0	4,0
Suviteravili	tuh ha	223,0	248,4	246,4	233,3	238,4	246,7	207,1
Suvinisu	tuh ha	55,2	65,8	67,3	62,6	64,8	68,6	68,8
Oder	tuh ha	127,0	143,7	141,5	135,2	135,7	139,3	103,8
Kaer	tuh ha	35,4	33,7	32,6	31,5	34,2	36,1	30,4
Segavili	tuh ha	5,1	4,5	4,9	3,7	3,3	2,6	3,8
Tatar	tuh ha	0,3	0,7	0,1	0,3	0,4	0,1	0,3
Kaunvili	tuh ha	4,3	4,4	4,6	5,7	4,8	4,9	7,3
Tehnilised kultuurid	tuh ha	50,6	47,1	62,9	74,7	78,5	83,4	99,3
Õililina	tuh ha	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
Raps	tuh ha	50,4	46,6	62,5	73,6	77,7	82,1	98,2
Suviraps	tuh ha	48,4	45,4	61,6	70,0	70,4	76,4	85,9
Taliraps	tuh ha	2,0	1,2	0,9	3,6	7,3	5,7	12,3
Kartul	tuh ha	16,1	14,0	11,5	11,1	8,7	9,1	9,4
Söödakultuurid	tuh ha	160,0	210,2	176,9	193,0	173,7	150,0	207,9
Avamaaköögivili	ha	3 512	3 006	2 829	2 793	2 426	2 757	2 796
Kapsas	ha	815	808	773	746	599	637	679
Kurk	ha	256	242	218	199	176	184	220
Söögipeet	ha	386	362	302	320	261	318	311
Porgand	ha	716	565	567	587	538	647	588
Mugulsibul	ha	403	301	249	246	230	232	238
Küüslauk	ha	94	92	79	80	77	66	70
Roheline hernes	ha	152	120	114	102	94	121	133
Kaalikas	ha	197	124	121	115	96	140	155
Muu köögivili	ha	493	392	406	398	355	412	402
Katmikala köögivili kokku	ha	302	279	258	266	268	268	248
Kurk	ha	82	86	77	84	85	86	70
Tomat	ha	197	167	159	159	160	159	152
Muu köögivili	ha	24	26	22	23	23	23	25
Viljapu- ja marjaaiad kokku	ha	14 595	10 868	8 594	7 927	7 583	7 678	6 504
Õunad ja pirnid	ha	8 895	6 538	5 118	4 331	4 039	4 222	3 319
Ploomid	ha	1 298	836	623	569	538	540	449
Kirsid	ha	846	528	397	350	341	338	276
Punane ja valge sõstar	ha	994	671	480	402	446	402	384
Must sõstar	ha	1 137	785	553	614	615	558	596
Karusmari	ha	589	362	264	230	231	231	183
Vaarikas	ha	382	328	299	210	220	219	266
Muud	ha	454	820	860	1 221	1 153	1 168	1 031
Maasikakasvatus	ha	1 095	865	814	648	564	597	589

Allikas: SA

Lisa 2

Põllumajanduskultuuride saak								
	ühik	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Teravili	tuh t	608	760	619	880	864	874	678
Taliteravili	tuh t	101	108	90	231	254	210	185
Rukis	tuh t	18	20	18	61	66	39	25
Talinisu	tuh t	66	71	65	151	164	145	149
Talioder	tuh t	1	1	1	3	3	3	2
Tritik	tuh t	16	15	5	15	22	23	9
Suviteravili	tuh t	507	652	530	649	610	664	494
Suvinisu	tuh t	130	192	155	194	179	198	179
Oder	tuh t	293	366	301	360	346	374	253
Kaer	tuh t	73	84	64	85	78	87	55
Segavili	tuh t	11	10	10	9	8	6	7
Tatar	tuh t	0	1	0	0	0	0	0
Kaunvili	tuh t	3	6	6	10	3	8	13
Raps	tuh t	69	83	85	133	111	136	131
Suviraps	tuh t	66	81	83	127	98	127	109
Taliraps	tuh t	3	2	2	7	14	10	22
Kartul	tuh t	167	210	153	192	125	139	163
Söödajuurvili	tuh t	7	3	2	3	0	1	0
Söödakultuurid	tuh t	1 899	2 326	1 683	2 350	2 351	1 917	2 339
Avamaaköögivili	t	44 067	50 723	48 893	57 386	50 743	59 127	59 180
Kapsas	t	16 586	17 803	19 223	19 095	19 924	18 770	16 635
Kurk	t	2 113	4 028	4 370	3 490	1 910	3 690	5 047
Söögipeet	t	4 692	6 276	5 648	6 914	5 440	7 158	5 835
Porgand	t	14 623	15 579	13 357	20 126	15 556	20 885	22 817
Mugulsibul	t	2 494	2 168	1 994	1 353	2 440	1 914	2 155
Küüslauk	t	369	273	158	178	165	74	110
Roheline hernes	t	194	150	218	107	95	158	91
Kaalikas	t	1 845	2 267	1 294	1 427	1 612	2 493	1 161
Muu köögivili	t	1 151	2 179	2 631	4 696	3 601	3 985	5 329
Katmikala köögivili	t	9 536	11 937	12 450	14 187	13 756	11 497	14 709
Kurk	t	4 592	5 878	5 183	6 237	6 658	5 687	7 063
Tomat	t	4 075	5 105	6 562	6 634	5 257	4 549	4 962
Muu köögivili	t	869	954	705	1 316	1 841	1 261	2 684
Viljapu- ja marjaaiad	t	5 870	14 475	4 332	5 125	3 974	7 983	3 796
Õunad ja pirnid	t	2 159	10 663	2 835	4 087	2 248	5 446	1 983
Ploomid	t	913	507	282	48	114	686	251
Kirsid	t	96	181	191	108	98	108	126
Punane ja valge sõstar	t	366	1 117	139	325	500	511	134
Must sõstar	t	738	933	427	158	234	401	402
Karusmari	t	487	74	52	69	121	117	147
Vaarikas	t	317	544	236	210	256	213	282
Muud	t	794	456	170	120	403	501	471
Maasikas	t	2 293	2 323	1 523	1 500	1 512	1 790	1 275

Allikas: SA

Lisa 3

Mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus								
	ühik	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
TAIMEKASVATUS								
Teravili	ha	5 422	6 840	8 520	9 917	11 721	16 279	19 271
Nisu	ha	806	1 076	1 331	1 737	1 983	2 322	2 550
Rukis	ha	580	358	652	1 012	1 645	2 252	3 152
Oder	ha	1 384	2 062	2 277	2 682	2 130	3 267	3 696
Kaer	ha	1 954	2 449	3 396	3 753	4 981	7 626	8 694
Segavili	ha	378	621	645	456	527	353	566
Muu teravili	ha	320	274	219	276	453	460	613
Kaunvili	ha	254	225	149	135	87	146	339
Raps ja rüps	ha	50	71	283	240	237	436	1 544
Kartul	ha	281	254	241	213	188	179	183
Avamaa köögivili	ha	56	49	58	45	46	63	103
Maasikas	ha	42	44	37	34	29	23	23
Ühe- ja mitmeaastased heintaimed	ha	28 209	36 673	48 276	54 302	56 609	64 123	77 308
Maitse- ja ravimtaimed	ha	36	82	151	138	82	52	82
Haljasväetistaimed	ha	72	108	93	75	890	1 528	1 701
Mustkesa	ha	1 482	1 458	1 567	1 310	1 577	3 201	3 459
Muu põllukultuurid	ha	12	13	36	131	204	237	381
Põllukultuurid kokku	ha	35 916	45 817	59 413	66 539	71 670	86 268	104 392
Puuvilja- ja marjaaed	ha	619	938	1 146	1 202	1 222	1 228	1 205
Astelpaju	ha	192	343	523	547	551	551	559
Õun	ha			150	206	253	251	314
Mustsõstar	ha			90	118	123	152	88
Vaarikas	ha			15	18	22	25	27
Muud	ha	427	594	367	313	273	249	217
Looduslik rohuma	ha	8 991	11 722	11 832	11 441	7 693	7 209	7 129
Kasutamata põllumajandusmaa	ha	491	590	497	349	322	461	245
Karjatav mittepõllumajanduslik maa	ha		675	883	1 147	1 070	1 197	1 602
Loodushoiu maa	ha				850	5 371	6 403	7 240
Maa kooku	ha	46 016	59 742	73 770	81 528	87 347	102 767	121 814
LOOMAKASVATUS								
Veised	pead	10 111	11 916	14 255	15 890	18 215	21 074	25 174
Lüpsilehmad	pead	2 997	3 031	3 230	2 959	2 880	3 054	3 275
Lihaveised	pead	2 927	4 504	6 328	8 351	10 844	13 698	17 590
Muud veised	pead	4 187	4 381	4 697	4 580	4 491	4 322	4 309
Lambad	pead	10 856	16 735	20 723	27 932	33 860	39 374	42 464
Kitsed	pead	345	447	558	643	680	709	798
Hobused	pead	946	1 309	1 410	1 647	1 708	1 754	1 872
Sead	pead	398	348	434	278	253	328	1 104
Kodulinnud	pead	4 908	5 704	5 037	4 459	4 410	8 099	10 864
Küülikud	pead	494	562	483	347	269	890	927
Mesilased	tarud	394	333	331	322	306	465	499

Allikas: PMA

Lisa 4

Põllumajanduse majanduslik arvepidamine (jooksehindades, miljonit eurot)								
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ¹
+ KOGUTOODANG	421	483	543	571	699	668	570	636
Taimekasvatustoodang	165	167	205	211	336	250	227	255
Nisu	16	23	26	31	70	39	36	51
Rukis	2	2	2	2	11	8	3	3
Oder	24	32	36	43	68	31	34	33
Kaer	5	7	8	8	13	6	5	6
Muu teravili	1	3	2	2	5	3	2	2
Kartul	28	16	31	26	34	18	18	23
Õliseeme	18	17	21	25	46	39	40	43
Köögivilid	23	18	22	28	34	35	24	30
Puuvilid	6	6	8	5	5	6	6	3
Rohusöödad	38	37	45	33	41	58	52	55
Muu taimekasvatustoodang	6	6	5	8	10	7	5	5
Loomakasvatustoodang	211	269	278	296	301	342	281	318
Veised	15	31	28	34	29	35	34	30
Sead	56	56	59	64	65	77	73	69
Linnud	16	19	17	15	18	23	21	21
Lambad ja kitsed	1	2	2	3	3	3	2	3
Piim	104	147	156	162	167	186	133	177
Munad	13	10	10	9	9	11	11	12
Muu loomakasvatustoodang	6	5	7	9	9	7	7	7
Muu toodang	45	47	60	64	62	76	63	63
- VAHETARBIMINE	261	278	325	335	393	446	392	400
Erikulud	171	189	223	219	257	290	267	267
Seemned	5	6	6	6	8	13	12	12
Loomasööt	143	158	192	186	216	225	212	214
Väetised	11	13	14	15	17	30	24	23
Taimekaitsevahendid	6	6	6	6	9	13	11	10
Muud erikulud	5	5	5	5	6	8	8	8
Üldkulud	90	89	102	116	137	156	124	133
Energia (kütus, elekter jmt)	37	39	45	47	57	61	53	58
Masinate ja ehitiste korrashoid	15	17	17	18	25	34	28	29
Lepingulised tööd	9	9	11	10	11	19	17	18
Muud üldkulud	29	24	28	41	43	42	26	28
= BRUTOLISANDVÄÄRTUS	160	205	218	236	306	222	178	236
- Põhivara kulum	38	43	50	59	67	73	82	84
= NETOLISANDVÄÄRTUS	123	162	168	177	239	148	97	152
- Palgad, rendid, intressid	74	82	96	111	137	155	133	139
+ Muud toetused	7	53	68	77	110	132	125	165
+ Saadud intressid	3	4	3	3	3	3	5	5
- Maksud	3	3	3	3	3	3	3	3
= ETTEVÕTJATULU	55	134	140	143	212	125	91	180

Allikas: SA

¹ - esialgsed andmed

Lisa 5

Põllumajandussaaduste tootmise vahendite ostuhinnaindeksi muutus (võrreldes eelmise aastaga, %)							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kokku	3,2	4,0	6,0	9,0	10,4	-7,3	2,0
Põllumajanduses jooksvalt tarbitavad kaubad ja teenused	3,0	4,7	5,4	10,9	17,8	-10,3	3,1
Seeme	1,1	9,2	1,2	1,1	12,0	-9,5	-12,4
Energia, kütus, määrdeained	6,4	14,2	15,9	8,3	17,4	-10,2	13,1
Väetis ja pinnaseparandaja	3,5	6,0	3,9	4,4	61,1	4,8	-11,2
Taimekaitsevahendid	5,1	1,6	1,2	0,9	5,8	7,0	-1,7
Veterinaarkulud	-0,6	3,8	3,5	4,4	1,4	0,3	-0,9
Loomasööt	2,2	1,9	3,4	15,7	18,6	-17,2	2,6
Seadmete hooldus, remont ja materjalid	1,1	2,2	-0,7	7,4	4,2	1,2	6,3
Ehitiste hooldus ja remont	6,2	7,0	10,4	13,0	4,4	-8,7	-2,6
Muud kaubad ja teenused	2,0	2,4	0,8	4,5	5,9	4,0	2,6
Põllumajanduslike investeeringute kaubad ja teenused	3,5	2,8	6,9	6,1	-1,5	-1,7	-0,1

Allikas: SA

Lisa 6

Põllumajandussaaduste tootjahinnaindeksi muutus (võrreldes eelmise aastaga, %)							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kokku	10,9	2,4	2,5	16,7	4,5	-22,4	20,9
Taimekasvatussaadused	-3,0	-0,1	13,1	36,9	-6,6	-26,0	26,7
Teravili (k.a seeme)	-3,4	-7,5	12,5	62,6	-16,1	-31,3	44,1
Tehnilised kultuurid	-4,2	-9,8	19,7	30,2	5,3	-24,8	26,5
Köögivilid ja aiandussaadused	0,8	15,8	14,6	-4,1	10,2	-22,3	12,6
Värske puuvili ja marjad	-6,1	-8,5	-13,6	78,5	8,1	-12,4	1,8
Kartul (k.a seeme)	-4,0	29,1	16,3	13,1	-11,5	-19,7	7,7
Muud taimekasvatussaadused	2,1	8,4	5,8	5,3	4,7	-23,0	-8,0
Loomakasvatussaadused	17,7	3,4	-1,6	7,6	10,8	-20,6	18,2
Loomad lihaks	-1,7	5,1	1,1	1,0	9,8	-2,7	-4,2
Loomsed saadused	26,2	2,8	-2,5	10,1	11,1	-26,5	28,0
Piim	29,0	2,6	-4,4	10,6	10,3	-29,5	31,9
Munad	3,1	3,7	9,8	8,4	26,3	-13,3	5,4
Muud loomsed saadused	5,5	4,7	24,2	2,5	4,3	16,3	6,9

Allikas: SA

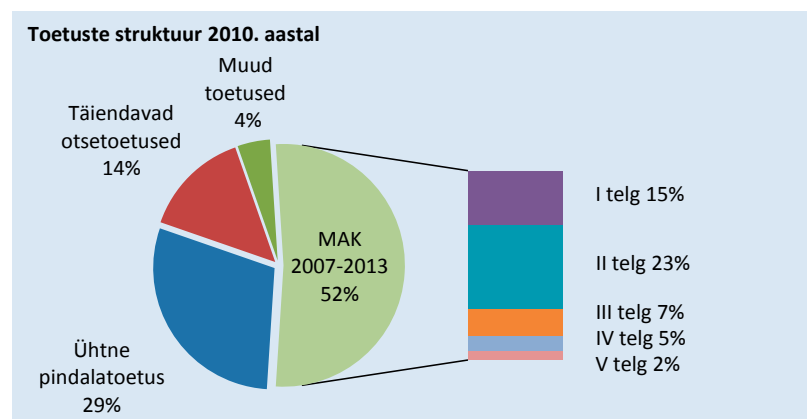
Lisa 7

Otsetoetuste ja täiendavate otsetoetuste ühikumäärad 2004–2010								
Toetuse liik	Ühik	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ühtne pindalatoetus	€/ha	26,46	33,66	42,17	48,55	59,60	70,80	80,90
Energiakultuuritoetus	€/ha				31,65	45,00	45,00	
Piimasektori eritoetus	€/lehm							73,98
Tootmisega seotud otsetoetused								
Põllukultuuri kasvatamise täiendav otsetoetus	€/ha	40,33 ¹	30,05	53,49	37,58	34,42	19,94	
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	€/veis	69,28	87,18	114,02	120,73	128,65	63,76	82,51
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	€/utt	14,00 ²	13,68	14,14	14,00	14,00	9,18	10,19
Piimalehma kasvatamise täiendav otsetoetus	€/lehm	68,07 ³	65,79	0,020 €/kg				
Veise kasvatamise täiendav otsetoetus	€/lü	49,49	50,61	48,57				
Tootmisest lahtiseotud otsetoetused								
Põllumajanduskultuuri täiendav toetus	€/ha				18,69	21,78	14,79	21,95
Piima tootmiskoodi alusel makstav otsetoetus	€/kg				0,026	0,028	0,015	0,017
Veise lü alusel makstav täiendav otsetoetus	€/lü				78,61	97,47	59,99	77,54
Ute täiendav otsetoetus	€/utt					3,39	3,29	5,35
Heinaseemne täiendav otsetoetus	€/ha					37,02	36,15	37,29

Allikas: PM

¹ - sertifitseeritud heinaseemnekasvatus: kõrrelised 48,06 €/ha, liblikõielised 72,86 €/ha² - 2004. a lamba kasvatamise täiendav otsetoetus ³ - rahvuslik skeem, maksti enne liitumist 2004. a

Lisa 8

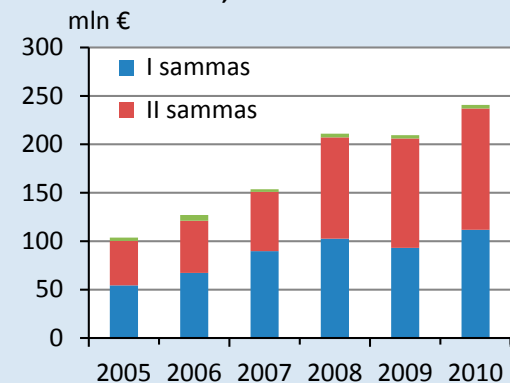

Lisa 9

Makstud toetused põllumajandustootjatele ja töötajatele ning maaelu arenguks (miljonit eurot)							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ühtne pindalatoetus	21,1	27,8	30,7	44,5	50,6	60,6	70,5
Energiakultuuritoetus					0,4	0,8	1,0
Piimasektori eritoetus							1,2
Tootmisega seotud otsetoetused	25,2	22,3	31,3	18,4	10,7	14,4	2,6
Põllukultuuri kasvatamise täiendav otsetoetus	13,1	10,2	16,1	16,6	8,3	12,8	0,4
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus		0,5	0,9	1,3	1,8	1,1	1,7
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,4	0,5
Piimalehma kasvatamise täiendav otsetoetus	6,9		10,1				
Veise kasvatamise täiendav otsetoetus	4,9	11,2	3,8				
Tootmisest lahtiseotud otsetoetused				22,1	39,2	14,3	32,0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus					14,0		15,3
Piima tootmiskoodi alusel makstav täiendav otsetoetus				16,1	17,7	9,6	
Piima täiendav otsetoetus							10,8
Veise lü alusel makstav täiendav otsetoetus				6,0	7,3	4,5	
Veise täiendav otsetoetus							5,7
Ute täiendav otsetoetus					0,1	0,1	0,2
Heinaseemne täiendav otsetoetus					0,1	0,1	0,1
Turukorraldusmeetmed	2,0	4,3	5,3	4,8	1,7	3,0	4,4
I SAMMAS	48,3	54,4	67,2	89,7	102,5	93,1	111,7
MAK 2004–2006	27,2	18,9	36,0	45,2	32,7	2,5	
RAK 2004–2006	10,9	23,3	17,3	13,6	11,2	2,4	
SAPARD	27,9	3,7	0,5				
MAK 2007–2013				2,3	60,7	108,1	125,3
I telg					39,2	50,1	36,3
II telg					12,3	34,3	55,2
III telg					3,5	15,6	18,1
Leader						3,4	9,9
Tehniline abi				2,3	5,7	4,7	5,8
II SAMMAS	66,0	45,9	53,8	61,2	104,6	112,9	125,3
Riiklikud toetused	1,0	3,4	6,0	2,6	3,9	3,4	3,7
KÕIK KOKKU	115,3	103,8	127,0	153,5	211,0	209,4	240,7
Makstud toetuste allikas							
EL eelarvest	83,3	73,4	78,8	98,9	132,8	150,3	173,3
Riigi eelarvest	32,0	30,4	48,2	54,6	78,2	59,1	68,6
EL eelarvest, %	72	71	62	64	63	72	72
Riigi eelarvest, %	28	29	38	36	37	28	28

Allikas: PM, PRIA

Lisa 10

Põllumajandusele ja maaelu arenguks makstud toetused, 2004–2010

Allikas: PM, PRIA

Lisa 11

Makstud toetused põllumajandustootjatele ja töötlejatele ning maaelu arenguks maakondade lõikes, 2010 (tuhat eurot)

	Harju	Hiiu	Ida-Viru	Jõgeva	Järva	Lääne	Lääne-Viru	Põlva	Pärnu	Rapla	Saare	Tartu	Valga	Viljandi	Võru	Kõik
Ühtne pindalatoetus	4 922	976	2 423	5 465	6 290	3 313	8 236	3 764	6 404	4 953	3 603	6 482	3 213	6 468	3 994	70 507
Energiakultuuritoetus	96		6	122	96	40	101	32	73	100	8	124	25	197	25	1 044
Piimasektori eritoetus	64	36	29	52	90	51	101	80	165	113	96	62	65	143	70	1 218
Tootmisega seotud otsetoetused	122	161	75	167	144	261	230	102	211	209	309	48	144	193	179	2 555
Põllukultuuri kasvatamise täiendav otsetoetus		2	13	94	59	18	72	17	26	9	3	2		62	6	383
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	97	136	50	50	68	218	130	51	158	178	217	26	93	104	136	1 713
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	25	23	13	23	17	25	29	34	27	22	88	19	51	27	37	460
Tootmisest lahtiseotud otsetoetused	1 716	194	786	3 299	4 132	1 040	3 964	2 265	2 574	2 058	1 287	3 196	1 376	2 689	1 386	31 962
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	981	57	363	1 497	1 488	548	1 831	1 171	895	852	358	2 093	792	1 548	797	15 271
Piima täiendav otsetoetus	441	51	246	1 182	1 933	242	1 396	762	1 136	743	542	743	314	709	319	10 759
Veise täiendav otsetoetus	282	79	173	602	699	241	726	317	527	453	350	334	250	414	252	5 699
Ute täiendav otsetoetus	8	8	4	16	6	8	8	13	12	9	32	9	18	12	16	180
Heinaseemne täiendav otsetoetus	3			1	6	2	2	2	4	1	4	17	1	6	2	53
Turukorraldusmeetmed	1 794	14	160	170	403	53	228	219	199	129	143	256	86	174	418	4 444
I SAMMAS	8 712	1 382	3 479	9 275	11 154	4 759	12 861	6 462	9 627	7 562	5 445	10 168	4 909	9 864	6 072	111 730
MAK 2007-2013	10 739	2 730	4 158	7 394	7 914	8 001	11 818	7 205	11 597	7 782	8 334	13 837	6 630	9 346	7 822	125 308
I telg	2 442	458	1 004	2 771	2 214	2 126	4 016	1 927	3 282	2 213	1 689	4 449	2 668	2 754	2 305	36 319
II telg	3 098	1 566	1 608	3 088	3 928	4 334	4 949	3 088	5 641	3 952	4 757	4 644	2 607	4 197	3 772	55 229
III telg	1 665	257	757	1 049	1 081	957	1 366	1 520	1 846	897	1 372	1 675	913	1 511	1 187	18 053
Leader	741	450	789	487	691	583	1 040	670	828	719	516	527	442	884	559	9 924
Tehniline abi	2 793						447					2 543				5 783
II SAMMAS	10 739	2 730	4 158	7 394	7 914	8 001	11 818	7 205	11 597	7 782	8 334	13 837	6 630	9 346	7 822	125 308
Riiklikud toetused	1 026	22	3	32	59	4	11	7	238	888	21	534	9	93	75	3 725
KÕIK KOKKU	20 477	4 134	7 640	16 701	19 126	12 763	24 690	13 674	21 462	16 232	13 800	24 540	11 548	19 303	13 970	240 763

Allikas: PRIA, PM

MAAMAJANDUSE
INFOKESKUS

